

Mirjana Todorović

Stjepan Gredelj

MEDIJI U SRBIJI SLOBODNI I OSLOBOĐENI

septembar-decembar 2000.

izdavač

CENTAR ZA SLOBODNE IZBORE I DEMOKRATIJU

za izdavača

Dr Slobodanka Nedović

design & layout

Branko Gavrić

TOTAL DESIGN

lektor i korektor

Vidojko Jović

štampa

Tipografic, Beograd

tiraž

500 primeraka

Beograd

decembar 2001.

Mirjana Todorović

Stjepan Gredelj

MEDIJI U SRBIJI SLOBODNI I OSLOBOĐENI

septembar - decembar 2000.

SADRŽAJ

Predgovor: Odbrana i poslednji dani	5
PRVI DEO	
Delovanje medija u predizbornoj kampanji za izbore u septembru 2000. godine	11
Mirjana Todorović: Štampani mediji	14
Stjepan Gredelj: Elektronski mediji	34
DRUGI DEO	
Mediji u Srbiji oktobar-decembar 2000. godine	67
Mirjana Todorović: Štampani mediji	69
Stjepan Gredelj: Elektronski mediji	95
TREĆI DEO	
Mediji u predizbornoj kampanji za izbore u decembru 2000. godine	111
Mirjana Todorović: Štampani mediji	112
Stjepan Gredelj: Elektronski mediji	128
Mirjana Todorović: Pregled najznačajnijih političkih događaja u periodu septembar - decembar 2000. godine	146

PREDGOVOR**Odbrana i poslednji dani**

Sloboda medija je poslednjih trinaest godina bila jedan od ključnih zahteva koji je pred režimom Slobodana Miloševića neprestano postavljala tadašnja opozicija (a sadašnja vlast). Podrazumevala se u ovim zahtevima sloboda tzv. državnih medija, koji su bili pod direktnim patronatom (partijske) države. Pored njih uporno je istrajavaša jedna druga grupa medija, 'nezavisna' od tog patronata, koja je nastojala da građanima pruža objektivne informacije. Ovi mediji su, međutim, bili izloženi višestrukim opstrukcijama, počev od finansijske neravnopravnosti (državni monopol na dostupnost i cene roto-papira, različite za 'povlašćene' i 'nepovlašćene', ograničavanje pristupa distributivnim mrežama, limitiranje tiraža, fiskalna opterećenja uz striktnu regulaciju cena i porez na remitendu 'nezavisnih' i fiskalne olakšice 'podobnima'), preko volontarističkog ekstralegalnog monopola nad prirodnim resursima (distribucija radio i TV frekvencija), pa sve do otvorene paralegalne represije, posredstvom zloglasnog Zakona o javnom informisanju, kao transparentnom obliku gušenja 'nepočudnih' medija.

Događaji koji su sledili posle donošenja Zakona o javnom informisanju (20. oktobra 1998. godine), a naročito posle okončanja NATO agresije i trijumfalnog proglašenja "pobede" od strane vladajućeg vrha u Srbiji, znatno su pogoršali uslove demokratskog pluralističkog razvoja, čime su dovedene u pitanje mnoge institucije društva, a pre svega sredstva javnog informisanja. Polarizacijom medija na režimske i nezavisne ("plaćeničke", "izdajničke") sužen je prostor za profesionalno i objektivno informisanje javnosti, a sama profesija novinara je u svakom pogledu (u stručnom, etičkom, ljudskom) dovedena u pitanje.

'Privilegovani' su na naglašenu državnu "pažnju" uzvraćali onako kako se to od njih očekivalo i zahtevalo: bezuslovnim poslušništvom koje je (naročito u poslednjoj fazi borbe za vlast) dosezalo do degulantnog udvorišta i upornog kreiranja predstave o "najboljem od svih svetova", oličenom u partijsko-porodičnoj sprezi na vrhu režima. U nekim aspektima i momentima čak su očekivanja i zahtevi bili prevazilaženi.

Paradigmu ovakvog ponašanja medija, koje predstavlja apsolutnu negaciju izvornog smisla i profesionalne uloge novinarstva, predstavljala su dva glavna režimska glasngovornika – dnevni list *Politika* i informativni programi RTS (u oba svoja segmenta: radijskim i TV emisijama). Oni, naravno, nisu bili jedini, već su predstavljali okosnicu prorežimske propagande, odnosno bili su kreatori njene matrice, stvaraoci "obavezognog" mnjenja, dok su 'grodzovi' medija oko njih (Radio-TV Novi Sad, TV Studio B, odnosno

Ekspres Politika i *Večernje novosti* bili razrađivači i implementatori ove matrice. Mehanizmi delovanja su bili uhodani i kreatori mnjenja su uglavnom delovali komplementarno: Radio Beograd bi u popodnevним časovima skicirao dnevnu mantru i raširio je u "Novostima dana" brojnom auditorijumu, TV bi u udarnom večernjem terminu najgledanije informativne emisije "Dnevnik 2" govor radija potkrepila slikom i komentari ma, dok bi *Politika* narednog dana udarila 'štampani' pečat. Često se delovalo i 'multi-medijalno': elektronski mediji su iščitavali štiva iz *Politike*, odnosno ova bi "preštampavala" poruke elektronskih medija. Ipak, s obzirom na emisioni domet, gledanost, nivo opšte (funkcionalna pismenost) i političke kulture auditorijuma, najznačajnije je bilo dejstvo televizije. To je "hladan medij" (u McLuhan-ovom smislu), koji na konzumente deluje gotovim (slikovnim) predstavama koje se jednostavno 'lepe' za (pod)svest primalaca, gde se ne traži gledaočevo udubljivanje i 'učitavanje' već samo uživljavanje i, naravno, verovanje da su sadržaji koji se primaju preko usijane katodne cevi doista "objektivna slika stvarnosti". Zato je u svim medijskim borbama tokom protekle decenije ovaj medij najupornije branjen, odnosno napadan.

Vrhunac ovakvog delovanja "udvoričkih" medija bio je period koji je prethodio i poklapao se s izbornim događanjima u Srbiji/SR Jugoslaviji septembra 2000. godine. Svaka slika stvarnosti, osim "najbolje od svih...", bila je predmet žestoke medijske hajke, koja se u finišu predizborne trke pretvorila u pravu 'socijalnu paniku' režimskih medijskih "poslušnika".

Naročito omiljena meta "poslušničkih" medija bile su predizborne sondaže javnog mnjenja, koje su, kako se datum izbora primicao, sve jasnije i ubedljivije ukazivale da se raspoloženje građana okreće protiv vladajućeg režima. Tako je jedan od najžešćih protivnika slobodne javnosti, Ivan Marković, portparol JUL-a, prozivao nezavisne medije zbog toga što objavljuju "nepostojeće" ankete o navodnom rejtingu pojedinih kandidata za predstojeće izbore. Ankete nisu potrebne, govorio je, treba se osloniti na plebisit naroda, koji će dati rezultat "100 prema nula" (*Večernje novosti*, 01. 09. 2000, str. 4). Zatim su ovu tezu 'razrađivali' novinari-poslušnici: "Naručene ankete nisu merilo za jačinu opozicije" (*Politika*, 03. 09. str. 17).

Forsirani su i naručivani 'analitički' tekstovi i intervjui¹, a u orkestriranu kampanju protiv istraživanja javnog mnjenja, kako su se izbori približavali, uključivana je sve teža 'artiljerija'. Tako je 16. 09. 2000. na sednici Nadzornog odbora za sprovođenje izbora konstatovano da "neki nastoje da unapred proglose ishod izbora: utvrđeno je da neka javna glasila, koja sebe nazivaju slobodnim i nezavisnim, kontinuirano objavljuju razne ankete političkog raspoloženja građana i izborne prognoze, kojima se sugerise nesumnjiva pobeda jednog od kandidata za predsednika Republike i njegove poslaničke liste.

¹ Na primer, "prognozeri se, posle, iznenade" – iz pera 'komentatora opšte prakse' Branislava Radivojše, *Politika*, 08. 09. 2000; "Sondaže javnog mnjenja pritisak na birače" – izjavio je izvesni 'komunikolog' Zoran Jevtović, *Politika*, 14. 05. 2000. godine.

Korišćenjem ovako agresivne političke propagande vrši se nedozvoljen psihološki pritisak na birače." (*Politika*, 16. 09. 2000).

Nadzorni odbor nije, međutim, reagovao u skladu sa svojim nadležnostima na agresivnu retoriku državnih medija, niti je konstatovao, a kamoli upozorio na činjenicu da je od trenutka kada su najavljeni izbori osnovano "petnaestak novih TV stanica pod posrednom kontrolom vladajućih stranaka".²

U akciji protiv obelodanjivanja raspoloženja javnog mnjenja nisu propuštani niti istupi 'konstruktivne' opozicije, koji su se slagali sa ovakvim 'partiturama'. Tako je Milan Komnenić (SPO) 'slovima i brojkama' raskrinkao ko su oni "neki" koje je apostrofirao Nadzorni odbor. Najpre su to "neki sumnjivi listovi čiji tiraži ne premašuju brojku od deset-petnaest hiljada, a koji se finansiraju iz inostranstva, kao što su *Blic*, *Glas* i *Danas*", a "identičan je slučaj i sa takozvanim agencijama za ispitivanje javnog mnjenja koje po nalogu iz inostranstva za dobre pare prave naručene ankete, odnosno ankete koje prognoziraju željeni ishod. Nijedna od tih agencija u poslednjih deset godina nije pogodila ni jedan izborni rezultat, što govorи o njihovoј prirodi". Krešendo ove melodije bila je tužba opskurne organizacije pod nazivom Patriotski savez Jugoslavije: "Patriotski savez Jugoslavije, kao nestранаčka i patriotska organizacija, obaveštava javnost da je u sredu 20. 09. 2000. godine podneo tužbu protiv agencija koje se bave istraživanjem javnog mnjenja u Saveznoj Republici Jugoslaviji i to: Stratedžik marketing – SMMRI, Centar za proučavanje alternativa (CPA), Partner, SKAN, Centar za demokratsku kulturu i CeSID. Agencije su tužene zbog grubog falsifikovanja anketa i obmanjivanja domaće i strane javnosti za ukupno stanje u Jugoslaviji, čime se stavljuju u službu agresora i njihovih domaćih pomagača". Ovo nepismeno štivo, u rukopisu Tanjuga, objavljeno je u *Večernjim novostima* i *Politici* tokom poslednjeg dana predizborne čutnje, 23. 09. 2000. godine. Nadzorni odbor nije reagovao. Kao što se i ovoj "tužbi" i "patriotama" posle izbornog ishoda zagubio svaki trag.

Predmet i metod

Pomenuti procesi bili su kontekst i okruženje istraživačkog projekta "Posmatranje medija", realizovanog za potrebe CeSID-a u periodu od septembra do decembra 2000. godine. Predmet istraživanja bio je izuzetno kompleksan pa su, shodno tome, i istraživački ciljevi morali bili manje fiksirani, a više prilagođavani dinamici događanja u njihovom (nepredvidivom) 'spontanom toku'.

² TV Pi kanal u Pirotu, TV Global u Nišu, TV Globus u Kragujevcu, TV S u Užicu, TV S u Čačku, TV K34 u Somboru, TV Kikinda, TV S u Bečeju, TV Vrњачka Banja, TV Banat u Vršcu, TV S u Varvarinu, TV IBC i TV Stankom u Beogradu i TV BAP u Bačkoj Palanci, dakle, uglavnom u gradovima gde su na vlasti članice nekadašnje opozicione koalicije 'Zajedno' (*Danas/Beta*, 15. 09. 2000).

Inicijalni cilj istraživanja – saobražen sa ciljevima koje CeSID ima u strategiji svog delovanja – dakle, unapređenje izbornih uslova, demokratske izborne kulture i obezbeđivanje uslova za slobodne, poštene izbore, uključujući i nepristrasno delovanje medija u predizbornoj kampanji – bio je prvobitno vremenski omeđen na savezne i lokalne izbore septembra 2000. godine.

U opisanim uslovima, u kojima je, u najmanju ruku, bio ometan rad nezavisnih, nerežimskih medija, koji su držali do profesionalnog ugleda, nije se moglo očekivati da će vladajući režim i njihova glasila poštovati pravila i preporuke državnih organa o ponašanju medija u predizbornoj kampanji. Uostalom, i sam Nadzorni odbor koji je utvrdio Pravila o ponašanju učesnika u izbornom procesu, nije držao do njih. Moglo se pretpostaviti da će državni i prodržavni mediji biti u službi vladajućeg režima i izrazito naklonjeni koaliciji SPS-JUL, što se pokazalo i tokom praćenja medijskog pokrivanja pređašnjih izbora (*Oko izbora 2*, CeSID). Međutim, teško je bilo pretpostaviti takav pad struke i profesionalnog morala, kakav su ispoljili državni mediji, koji su se, upotrebom vulgarnog, prostačkog rečnika, uvredljivih i verbalno prljavih komentara, komentarisanih izveštaja, tendencioznih i zlonamernih izveštavanja, svrstali u egzekutore režima u borbi protiv građana i partija drugačijih političkih uverenja.

Ishod(i) izbora i njihove kasnije 'revolucionarne' verifikacije otvorili su nov istraživački problem: brzopotezno, manje ili više usaglašeno adaptiranje i saobražavanje medija novim pravilima igre. Nova dilema je otvorena – problem otvorenosti i pripremljenosti medija za ulogu javnog servisa građana. Način delovanja medija u 'postrevolucionarnom' periodu bila je posvećena druga faza istraživanja, tj. posmatranja medija – između 5./6. oktobra i predizborne kampanje za republičke izbore u Srbiji, tokom decembra 2000. godine.

Treća faza istraživanja bila je upravo posmatranje ove kampanje u novom političkom ambijentu i po novim (propisanim ili 'učitanim') pravilima igre. Ponašanje medija po demokratskim pravilima prepostavlja ravnometernu zastupljenost, jednak kvantitativni i kvalitativni tretman i nepristrasnost u obaveštavanju o predizbornoj aktivnosti glavnih subjekata, političkih stranaka, u izbornoj utakmici. Promenili su se i "gospodari istine", koji dolaze sa nove političke strane.

Metod istraživanja i uzorak

Posmatranje delovanja medija je realizovano primenom metoda *kvantitativne* i *kvalitativne* analize sadržaja medijskih priloga.

S obzirom na to da je period posmatranja medija bio relativno dug, kao i zbog medijskog predstavljanja relativno različitih događanja, uzorci su u navedenim fazama istraživanja bili donekle različiti.

U prvoj i trećoj fazi (predizborne kampanje za septembarske i decembarske izbore 2000) vršeno je permanentno posmatranje medija tokom tri nedelje u navedenim mesecima (od 1. do 21. zaključno sa danom kada je nastupala predizborna tišina). U srednjem periodu, "između izbora", rađena je *ex post facto* "studija slučaja" izabranih datuma iz oktobra i novembra, određenih prema pojedinim temama, tj. događajima koji su bitno obeležili te datume.

Posmatranje medijskog delovanja na predstavljanju glavnih aktera predizbornog ambijenta obavljeno je na uzorku od sedam prestižnih i najuticajnijih medija u Beogradu i Republici Srbiji, i to:

- a) četiri štampana medija (*Politika* i *Danas* kao informativno-politički dnevnički, te *Večernje novosti* i *Blic* kao visokotiražni popularni listovi/tabloidi);
- b) tri elektronska medija (Radio TV Srbija – TV Dnevnik 2 u 19,30, TV Studio B – Vesti u 7 i Radio Beograd 1 – Novosti dana u 15,00).

Projektni tim

Istraživanje je realizovao tim istraživača u sastavu:

Rukovodilac projekta: prof. dr Mirjana Todorović, Pravni fakultet, Beograd

Rukovodilac istraživačkog tima: dr Stjepan Gredelj, Agencija ARGUMENT, Beograd

Posmatranje medija: Veliborka Staletović, Vesna Petrović, Nada Matić, Mirjana Knežić, Marija Čosić i Jasmin Kovačević

Unos podataka: Suzana Simić

Obrada podataka, tabeliranje i grafički prikazi: Radule Perović i Miroslav Milisavljević

PRVI DEO

Delovanje medija u predizbornoj kampanji za izbore u septembru 2000. godine

Predizborni ambijent i zadaci istraživanja

Tendencija jačanja partijskog monizma i koncentracije odlučivanja u jednom centru vlasti naglo se ispoljila posle stvaranja tzv. Vlade narodnog jedinstva, marta 1998. godine, u Srbiji (SPS-JUL-SRS) i očigledno pogoršala i onako male šanse demokratskog razvoja Srbije. Zvanična medjinska slika formirana u državnim i prodržavnim medijima bila je verni odraz vladajuće politike, ostvarenja jedinstva partijskog i državnog interesa. (O tome više u knjizi *Odsutne partije*, CeSID, 1998)

Rezultati do kojih je došao tim istraživača CeSID-a upućuju na ispravnost pomenu-tog zaključivanja i potvrđuju stvarnu polarizaciju medija u Srbiji, na nezavisne i (pro)državne u vreme predizborne kampanje.

Permanentno posmatranje medija obavljeno je u periodu od 1. do 21. septembra 2000. godine.

Posmatranje medijskog delovanja na predstavljanju glavnih aktera predizbornog ambijenta obavljeno je na uzorku od sedam prestižnih i najuticajnijih medija u Beogradu i Republici Srbiji (kao što je navedeno u *Predgovoru*).

Uzorak je bio dvostruko disbalansiran. Prvo, iz objektivnih razloga: evidentno je da je obuhvaćeno više štampanih nego elektronskih medija, kao i to da je u okviru prvih mogla biti prepostavljena izvesna ujednačena proporcija "uravnoteženih" reprezen-tacija oprečnih političkih opcija (uslovno, 'prorežimske' i 'proopozicione'). Zbog pozнатih okolnosti vezanih za delovanje elektronskih medija, među potonjima takva izba-lansiranost nije bila moguća, a da se ne poremeti ključni kriterijum izbora – domet i potencijalno širi uticaj na publiku.

I drugo, zbog različite nedeljne dinamike izlaženja, ni štampani mediji nisu mogli biti podjednako zastupljeni u uzorku. Naime, i *Danas* i *Blic* izlaze šest puta nedeljno, sa vikend dvobrojevima, dok *Politika* i *Večernje novosti* izlaze svakodnevno. Ipak, *Danas* -ov "Vikend dodatak" je u analizi tretiran kao samostalno sedmo izdanje u nedelji, iako se po uređivačkoj koncepciji (magazinska) i žanrovskoj strukturi (autorsko-komenta-torska) razlikuje od redovnog dnevnog izdanja novine.

Tabela 1. Obuhvat štampanih medija

Medij	Broj posmatranih izdanja
<i>Politika</i>	21
<i>Danas</i>	21
<i>Večernje novosti</i>	21
<i>Blic</i>	17
UKUPNO	80

Tabela 2. Obuhvat elektronskih medija

Medij	Broj posmatranih emisija
RTS - Dnevnik 2	21
Studio B - Vesti u 7	21
Radio Beograd - Novosti dana	21
UKUPNO	63

Elektronski mediji su u pogledu strukture i dinamike bili potpuno ujednačeni (vidi tabelu 2).

Štampani mediji su prosečno dnevno objavljivali više tekstova o predizbornoj problematiki od elektronskih medija. Ova dva podatka, naravno, nisu direktno uporediva, kako zbog kvalitativno različite prirode ovih medija, tako i zbog manje zastupljenosti elektronskih medija u uzorku, tj. zbog manjeg fizičkog broja jedinica analize. Međutim, na osnovu obima tekstova (površine, odnosno dužine trajanja priloga) intenzitet praćenja predizborne kampanje bio je gotovo identičan, čak uz blagu prevagu na strani elektronskih medija.

Već je rečeno da je u istraživanju primenjivana *kvantitativna* i *kvalitativna* analiza sadržaja.

Kvantitativnim metodom meren je fizički obim tekstova (priloga) o pojedinim akterima izbora – njihov broj i površina u štampanim, odnosno vremensko trajanje u elektronskim medijima, kao i proporcionalna distribucija sadržaja u pojedinim medijima i proporcija prema pojedinim akterima. Pored toga, *kvantitativnom* analizom obuhvaćen je brojčani ideo izvora korišćenih u izveštavanju pojedinih medija, odnosno tipova primenjenih informativnih i interpretativnih žanrova.

Kvalitativni metod je primenjen u proceni *vrednosne usmerenosti* objavljenih tekstova/priloga, odnosno retoričkih strategija i retoričkih sredstava. Napokon, procenjivan je kontekst kako su informacije o predizbornom ambijentu plasirane u javnost – direktno u kontekstu nastupajućih izbora, ili posredno (prikriveno). I ovi kvalitativni pokazatelji su u obradi podataka *kvantifikovani*, ali i analizirani posebno, posredstvom kvalitativne, diskurs-analize.

Pod *retoričkim strategijama* u ovom istraživanju podrazumevani su *ciljani efekti* svakog pojedinačnog teksta/priloga (grubo govoreći, da li je namera autora teksta/priloga bila informisanje javnosti ili predizborna propaganda određene političke opcije). U jednom "prosečnom" medijskom prilogu retoričke strategije se retko pojavljuju u "čistom" obliku ili 'monistički', gde dominira samo jedna od njih. Najčešće se različite strategije kombinuju i ukrštaju da bi se ostvario nameravani retorički efekat (izbegava se direktna 'bela' ili 'crna' propaganda, već se one preklapaju).

Predizborni ambijent, posebno onakav kakav je bio uspostavljen pred izbore 24. septembra u SR Jugoslaviji, međutim, obično redukuje ove "sofisticiranosti" novinarskog zanata na mnogo direktnije 'strateško delovanje', jer su mediji bili veoma direktno i aktivno uključeni u taj ambijent ili čak direktno "navijački" svrstani. Tako su se i retoričke strategije pojavljivale u mnogo neposrednjem i transparentnijem vidu. U istraživanju su registrovane i praćene sledeće strategije, uz posmatranje promena u njihovim akcentima, žanrovima i retorici, tokom intenziviranja predizborne kampanje:

Tabela 3. Dominantne retoričke strategije

Nameravani efekat	"Predkampanja"	Zrela izborna kampanja
Negativna ('crna') propaganda	Omalovažavanje, diskreditovanje	Etiketiranje, vređanje, govor mržnje, linč-atmosfera
	Kritika	Konfrontacija, cepanje društva
Pozitivna ('bela') propaganda	Podrška bez distance Glorifikacija, "faraonizacija"	Navijanje bez granice Panegirici, "posvećenje"
Informisanje javnosti	Neutralne vesti, izveštaji	Neutralne vesti, izveštaji

Pod *retoričkim sredstvima* tokom ovog istraživanja nisu podrazumevani samo pojedini simboli već su oni posmatrani u kontekstu vrednosno-motivacijskog delovanja u kojem već pojmovi *pojedinačno* mogu biti poruka s prepoznatljivim značenjem, ali oni značajnije deluju ukoliko su skladno uklapljeni u hijerarhijski viši red retoričkih strategija, u okviru kojih pojačavaju svoje funkcionalno retoričko delovanje.³

U istraživanju su registrovani sledeći oblici retoričkih sredstava:

Tabela 4. Retorička sredstva

Ključni simboli
Idiomi
Metafore
Opšta mesta
Parole
Izreke
Poslovice
Klišei
Stereotipi

³ S. Gredelj, "Događanje naroda u medijima – medijska produkcija konflikata", u: Grupa autora, *Rat je počeo na Maksimiru*, Medija centar, Beograd, 1997, str. 170-171.

Mirjana Todorović
ŠTAMPANI MEDIJI

POLITIKA

*"Pokazalo se da smo bolji drugih,
bolji i od sebe samih"*
(S. Milošević, 15. 9. 2000)

Novinarska kuća sa najdužom tradicijom na Balkanu i sve do pre dvanaestak godina sa velikim ugledom i velikim brojem čitalaca u ondašnjoj Jugoslaviji, uporedno sa otvorenim iskazivanjem privrženosti vladajućem političkom režimu u Srbiji, gubi svoj profesionalni ugled i čitaoce. Istraživanja praćenosti medija poslednjih godina pokazuju da građani smatraju da je *Politika* prorežimski list, da prečutkuje događaje i da "ne doprinosi razvoju demokratije" u zemlji. Od uspostavljanja tzv. Vlade narodnog jedinstva *Politika* je definitivno prerasla u glasilo vladajućih partija, sa izrazitim dominacijom Jugoslovenske levice. Uređivači lista dnevnu politiku su pretpostavili profesiji i novinarskoj etici.

Svakodnevno praćenje priloga u *Politici*, već na prvi pogled i bez stručne analize, navodi nas na zaključak da je list dosledno ostvarivao ideju stranaka SPS-JUL i njihovih vođa o izborima 2000. godine kao poprištu borbe između "dobra i zla" (M. Marković). "Dobro" donosi "levica" na čelu sa Slobodanom Miloševićem. "Zlo" donosi "plaćenička, izdajnička" opozicija. Izjave da su "izbori – referendum za opstanak države i naroda", da se na njima odlučuje "za razvoj ili za ropstvo", da "opozicija nudi ropstvo i razaranje zemlje", te da "narodu treba objasniti da gubitak izbora ne znači samo gubitak političke vlasti, već prevashodno sopstvene teritorije", davale su ton čitavoj izbornoj kampanji. Na takvoj matrici sve druge političke opcije su diskvalifikovane, a njihovi nosioci proglašavani su "izdajnicima", "rasturačima", koji žele da zemlju pretvore u koloniju, gde će srpski narod "izgubiti nacionalni identitet", "jezik i kulturu" (S. Milošević i sledbenici).

List *Politika* ne samo da je iscrpno i doslovno prenosi svaku izgovorenu reč partijskih vođa i unisono, horsko ponavljanje od strane sledbenika, već se i uredništvo, sa svojim prilozima i komentaranim izveštajima novinara, mnogobrojnim komentarima i reportažama novinara Tanjuga, selektivnim obaveštavanjem, prečutkivanjem događaja, vizuelnom opremom, a nadasve upotrebo krajnje primitivnog i vulgarnog diskursa, uključilo u agresivnu propagandu i stvaranje crno-bele slike političke scene.

Izveštavanje *Politike* je, kao i izborna propaganda režima, imalo dva cilja: prvi, afirmaciju partija leve koalicije i glorifikovanje "lika i dela" S. Miloševića, i drugi, potpuno omalovažavanje i diskreditovanje kako demokratskih opozicionih partija, tako i svih

relevantnih učesnika u demokratskim promenama u Srbiji, nevladinih organizacija, nezavisnih medija, narodnog (studentskog) pokreta Otpor.

Sadržina takve izborne propagande obuhvatala je uglavnom dve "zadate" teme o kojima su svi učesnici kampanje govorili, bez obzira na funkciju koju su vršili i primerenost auditorijuma kome su se obraćali. Prva tema je imala međunarodne domете i odnosila se na "pobedu i odbranu" nad međunarodnim snagama na čijem čelu su SAD, za šta najveće zasluge ima Slobodan Milošević, "heroj nad herojima" i dalju borbu koju vodi Jugoslovenska levica protiv "nove kolonizacije očišćene u novom svetskom poretku".

Na unutrašnjem planu "zadata" tema je bila "obnova i razvoj" zemlje, za koje je zaslužna aktuelna vlast koja sledi "vizionarsku ideju Slobodana Miloševića" (19. 9).

Da bi bolje izvršio pomenute zadatke, najveći deo lista je bio neposredno ili posredno u funkciji izborne propagande: spoljnopolitička rubrika, unutrašnja rubrika posvećena obnovi i prosperitetu zemlje i rubrika neposredno posvećena izbornim aktivnostima stranaka.

Već na prvim stranicama, uglavnom posvećenim spoljnopolitičkoj rubrici, trebalo je razobličiti i pokazati u najcrnjim bojama "naredbodavce i gazde plaćeničke i izdajničke tzv. demokratske opozicije". Da bi se diskreditovala Demokratska opozicija Srbije i čitav demokratski pokret kao "produžena ruka Zapada", spoljni dopisnici *Politike* i komentatori Tanjuga, koji je inače bio glavni izvor obaveštavanja, trudili su se da u najgorem svetlu prikažu one zapadne "moćnike" koji tu ruku pokreću. Jezgrovita i jasna izjava: "Mi znamo da spoljna politika jeste naša unutrašnja politika" (Lj. Ristić, 6. 9) to sasvim dobro ilustruje. Međunarodnim činiocima posvećeno je 13,9 % od celokupnog broja priloga koji se posredno odnose na izbore. Od tih priloga 11,2 % je u negativnom kontekstu. Dovoljno je bilo samo pročitati tendenciozne i zlonamerne naslove, nadnaslove i podnaslove da bi se saznale kakve su namere i kakav je pad profesionalnog morala doživela *Politika*. Naslovi i sadržina priloga imali su za cilj da kod čitalaca stvore otpor i poseju mržnju prema zemljama Zapada, posebno SAD. Priloge kao što su na primer "Finansijska verzija globalizacije ne odustaje od pokušaja razbijanja Jugoslavije" (D. Ribnikar, 15. 9), "Lažna demokratija Zapada" (21. 9), "Belosvetki moćnici", "Zapad glavna prepreka demokratiji" i konačno poziv jugoslovenskoj levici "Zaustaviti divljački kapitalizam", *Politika* plasira kao prve udarne vesti (podrazumeva se u slučaju da S. Milošević nije imao javne nastupe). Tu su se takođe mogle naći beznačajne vesti, bulevarskog karaktera, plasirane takođe na prvoj strani: "Novo svedočenje o gresima američkog predsednika – Gnev zbog Clintonovih laži" (D. Ribnikar, 14. 9), "Clinton seksualno napadao i Ketlin Vili" obaveštava nas Tanjug, ili senzacionalistički naslov stigao iz Pariza, "Širak optužen za korupciju". Sliku "zlog Zapada" i njihovih "plaćenika" upotpunjavaju natpisi na prvim stranama, tipa "Zapadni novac za kampanju opozicije"

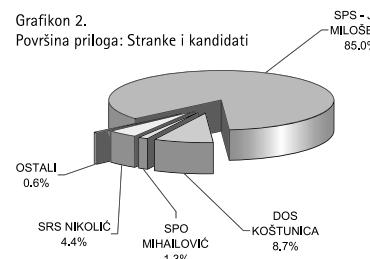
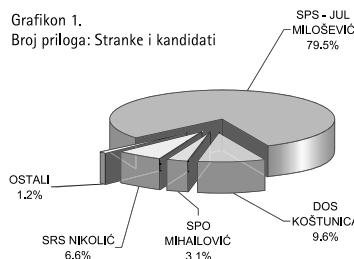
(čuveni Ribnikar, 21. 9), "Zapad pritsika, ponižava i vređa naša uspešna i impozantna odbrana" (M. Marković), "Opoziju finansira i kontroliše Vašington" (19. 9) u kojima se "dokazuje" da "izbornu volju pokušavaju da oblikuju dolarima" (komentar M. Petrić, 21. 9), a da "Iza Koštunice stoji Đindić, NATO – naravno" (komentar Tanjuga, 19. 9).

S druge strane, crno-belu sliku međunarodnog okruženja upotpunjavaju prilozi podrške koju levica dobija u borbi protiv novog svetskog poretku i novog kolonijalizma iz nekih političkih krugova "priateljskih zemalja" (Kina, Rusija, Kazahstan, Belorusija, Indija).

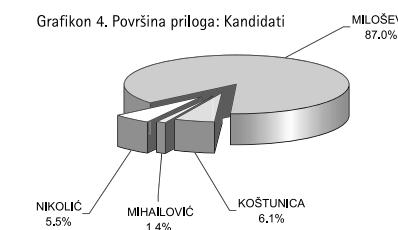
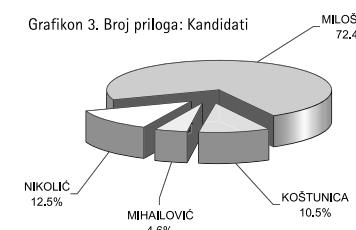
Veliki prostor *Politika* je posvetila rezultatima koje je na ekonomskom i socijalnom planu postigla aktuelna vlast i ulozi koju ima u obnovi zemlje, razvoju ekonomije i podizanju životnog standarda (64,2 % od ukupnog broja priloga koji su posredno u funkciji izbora). I u ovoj izbornoj kampanji, kao i u prethodnoj, 1997. godine predsednik Vlade Srbije Mirko Marjanović je s ponosom objavio – "Danas imamo najvišu stopu rasta u Evropi" (12. 9). Kako se približavao dan izbora tako je *Politika* povećavala broj i površinu priloga posvećenim uspesima vlasti pod rukovodstvom SPS-JUL (64,2 % od svih priloga koji se posredno odnose na izbore). Čitave strane su na primer danima bile posvećene zdravstvu, kako bi se pokazalo da je ministar Bojić, istaknuti funkcioner JUL-a, svojim genijalnim merama izvukao zdravstvo iz kolapsa i unapredio studije medicine. (Uzgred, do kolapsa ga je dovela predašnja ministarka, takođe iz JUL-a.)

Ipak, najviše prostora i priloga u *Politici* posvećeno je neposrednim aktivnostima učesnika u izbornoj utakmici. Raspoloživi kvantitativni podaci, "brojke i procenti", kako su ih često sa omalovažavanjem, nazivali funkcioneri SPS-a i JUL-a, neumoljivo svedoče da su u *Politici* prekršena apsolutno sva pravila o ponašanju medija koja uslovjavaju da izbori budu demokratski, slobodni i pošteni.

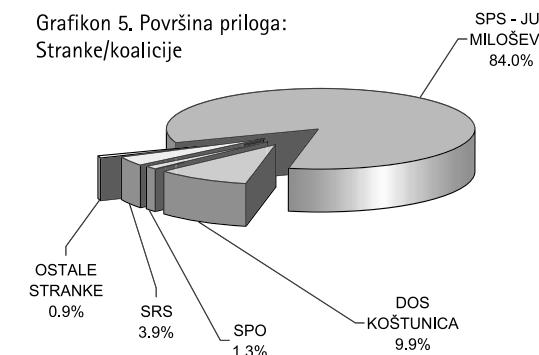
U periodu od 1. do 21. septembra *Politika* je objavila ukupno 604 priloga, što daleko premašuje broj priloga u ostalim štampanim medijima, čija je sadržina neposredno vezana za izbornu kampanju političkih stranaka, koalicija i kandidata za predsednika SRJ. Kako su se približavali izbori, tako je iz nedelje u nedelju rastao broj priloga i povećavala se površina. SPS i JUL i njihov predsednički kandidat ubedljivo su prednjaci (80 % od ukupnog broja priloga ove vrste). Ako se posmatra ukupna površina svih priloga, izražena u kvadratnim santimetrima, onda je ta prednost još ubedljivija (85 % u odnosu na sve druge stranke i koalicije i njihove predsedničke kandidate). Čak ni koaličioni partner u Vladi, SRS nije bolje prošao.

Ista je slika i sa brojem i površinom priloga u kojima se piše o predsedničkim kandidatima. I tu je daleko ispred svih kandidat koalicije SPS-JUL, iako je objektivno u javnosti imao najmanje direktnih nastupa. O njemu, po pravilu, govore drugi u krajnje afirmativnom kontekstu. Od svog najozbiljnijeg konkurenta, Vojislava Koštunice, dobio je čak 14 puta veću površinu priloga za svoju promociju.

Bilo je dana kada se nije mogla naći ni jedna jedina vest o aktivnostima drugih stranaka i predsedničkih kandidata. Jednostavno rečeno, u *Politici* su prečutkivane ili minimizirane njihove aktivnosti, dok je o svemu što je imalo naznaku levice, bilo gde, na primer i u selima Pećinci, Rtkovo, Nova Gajdobra... bila obaveštavana javnost. Kakvu je razliku u informisanju pravila *Politika* može se videti samo iz jednog primera, dovoljno važnog za DOS i čitaocu. Dana 2. 9. objavljene su jedna ispod druge dve vesti: jedna, koja nas samo u nekoliko redaka obaveštava o Konvenciji DOS-a u Centru Sava, u kojoj se nijednom rečju ne spominje Koštuničino obraćanje "Dajem reč", i druga, dva puta veća, koja obaveštava javnost o promociji SPS u Plandištu (2. 9)!

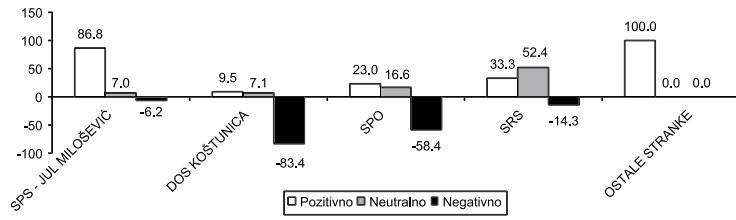

I na prethodnim parlamentarnim i predsedničkim izborima u Srbiji, 1997. godine *Politika* je narušila princip ravnomerne zastupljenosti stranaka i kandidata u medijima, ali ne tako beskrupulozno kao u slučaju sadašnjih.

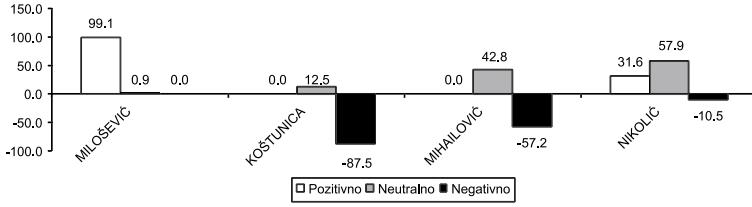
Očita pristrasnost se pokazivala takođe i u primeni retoričkih strategija, odnosno vrednosnih konotacija u odnosu na učesnike u izbornoj utakmici. SPS-JUL je čak u 86,8 % priloga predstavljen u pozitivnom kontekstu. Približno isti procenat ima DOS, 83,4 %,

ali u negativnom kontekstu. Kod predsedničkih kandidata ta razlika je još uočljivija, naročno u korist S. Miloševića, koji je čak u 99,6 % priloga predstavljen u pozitivnom kontekstu, dok kandidat DOS-a Vojislav Koštunica nema absolutno nijednu pozitivnu konotaciju, odnosno u 87,5 % priloga predstavljen je u negativnom svetlu. Ostali prilozi bili su neutralnog karaktera – informacije bez komentara.

Grafikon 6. Stranke i koalicije: Konotacija priloga (retoričke strategije)

Grafikon 7. Kandidati: Konotacija priloga (retoričke strategije)

Brojčani podaci govore sami za sebe, ali tek čitanjem priloga i diskurs-analizom *Politike* može se videti kakvu su moralnu katastrofu doživeli nosioci kampanje koalicije SPS-JUL, a među njima i uredništvo pomenutog lista. Utrkivanje u hvalospevima strankama leve koalicije i njenom predsedničkom kandidatu u toj meri je obesmislio eventualne pozitivne efekte da je čitavu kampanju u ovom glasilu praktično svelo na nesuvisele, isprazne i do kića otužne izjave. Tako smo na primer čitali: "Levica se ne bori za vlast, već da sačuva zemlju i naš narod" (10. 9), ili "Narednih 500 godina naši potomci mogu sa ponosom da se sećaju nas" (funkcioner SPS-a). Jeden drugi funkcioner SPS-a u agitaciji kaže da će se izjašnjavanjem za listu SPS-JUL "aktivirati svi resursi u zemlji i to će značiti mobilizaciju snaga koje se bore za dobrobit svoje zemlje i naroda" (5. 9). Izveštavanje sa ovih skupova bilo je uvek iscrpljivo, sa navođenjem direktnog govora, propraćeno velikim naslovima i fotografijama, obaveznim kada su u pitanju visoki funkcioneri (Slobodan Milošević, Mira Marković, Ivan Marković, Goran Matić), redovno sa opisima ozarenih lica građana, radosnih ljudi koji burno, a često i frenetično pozdravljaju govornike.

Afirmativna podrška predsedničkom kandidatu SPS-JUL po pravilu je neumerena glorifikacija koja je takvih razmara da njegova kampanja poprima farsičan karakter, a pojedine izjave navode na smeh. "Ne znam da li postoji iko na ovoj planeti čije ime može biti pre imena našeg predsednika Slobodana Miloševića, sinonima... za sve što predstavlja tekovine ljudske civilizacije", saopštava svoju podršku jedna ministarka,

funkcioner JUL-a (6. 9), a izveštač *Politike*, u nameri da dočara atmosferu sa jednog skupa na kome je govorio Milošević, egzaltirano uzvikuje kako je "trebalo videti lice učesnika koja su zračila samopouzdanjem, zadovoljstvom i srećom zbog bliskog susreta sa predsednikom!" (14. 9). *Politika* je prosto bila preplavljena naslovima u kojima se navodi da je "Slobodan Milošević garant mira, slobode, ljudskog dostojanstva, nezavisnosti zemlje i njenog opštег prosperitetata" (19. 9).

Druga krajnost bilo je izveštavanje o protivkandidatima koalicije SPS-JUL, posebno o koaliciji DOS i njenom predsedničkom kandidatu. Kako naša analiza pokazuje, aktivnosti stranka SRS i SPO i njihovih kandidata bile su marginalizovane, dok je vrednosna konotacija bila u priličnoj meri umerena, posebno u slučaju kandidata SRS. Međutim, DOS je doživljavao brutalni verbalni linč u koji se zdušno uključilo i uredništvo *Politike* sa svojim komentarima i komentarima Tanjuga. Za DOS i njihovog predsedničkog kandidata po pravilu su bili rezervisani kratki izveštaji sa dužim komentarisanjem. U stvari, moglo bi se reći da je *Politika* patentirala novi novinarski žanr – komentar sa izveštavanjem. Sadržina komentara je obavezno bila podsmešljiva, omalo-važavajuća i uvredljiva. Skupovi su bili "lutajući cirkus Koštunice i Đindića", na skupovima i mitinzima prisustvuje "šaćica slučajnih prolaznika", "Koštunica 'žuri' na promocije kolima kroz park" a tamo ga čeka "grupica istomišljenika kojoj se pridružuju radoznali prolaznici" (14. 9). Tendenciozni naslovi priloga, kao što su "Bezvoljni Koštunica", (valjda) stiže "pred pristalice sa sat zakašnjenja" (9. 9) upućuju na omalovažavajuće i zajedljivo izveštavanje, "dosoljeno" komentarima. Do koje mere su izveštavanja bila lažna, a sami događaji falsifikovani, najbolje ilustruje prilog pod naslovom "Sinoć postalo jasno da je 'Otpor' biračko telo DOS-a", gde se za završni miting DOS-a održan ispred Skupštine SRJ navodi "da je više ličio na žurku" nego na ozbiljan skup. U kratkom prilogu, pisanim u podsmešljivom tonu, nema Koštuničinog govora i ne pominje se ogroman broj prisutnih građana Beograda (najmanje 150 000), koji su verodostojni svedoci objavljenog falsifikata.

I kao što su se utrkivali u hvalospevima jednoj strani, tako su se utrkivali u pogrdama drugoj strani. Diskurs-analiza izjava funkcionera i agitatora koalicije SPS-JUL pokazuje da nije u pitanju bio samo verbalni linč, već da su neki predstavljali poziv na stvarni linč. Tako se na kraju jezivog komentara pod naslovom "Zapuštenog nosa prođite kraj DOS-a", objavljenog u rubrici *Predizborna podsećanja*, potpisanih sa U.R. (po svoj prilici iza toga se krije Uredništvo lista), doslovce kaže: "Postoji smrad pred kojim nije dovoljno zapušiti nos. Ponekad je nužno izbaciti đubre" (4. i 5. 9).

Uredništvo *Politike* nije htelo da pravi razliku, te nije ostavilo ni Koštunicu bez poduzih komentara, takođe u nastavcima, pod naslovom "Dosledan u lažima", u već pomenutoj rubrici (17. i 18. 9). Ono što je tamo napisano jeste ispod svakog civilizacijskog nivoa i elementarne ljudskosti. Tekst je proizvod izopačenih ličnosti koje prožima

patološka mržnja, prepun najgorih, prizemnih uvreda, pred kojim se normalan čovek oseća posramljen, nemoćan da ih ponovi. Glasilo *Politika* će teško oprati ljagu sa sebe, čak i ako se pronađu i žigošu neposredni sastavljači ovog sramnog pamfleta.

Istine radi, treba reći da su ovakav ton predizbornoj kampanji pre svih davali predsednik Direkcije JUL-a, M. Marković, njeni ministri zaduženi za telekomunikacije i informisanje, Ivan Marković i Goran Matić, koji su vodili "mrtvu" trku u etiketiranju opozicije i njihovih lidera, pokreta "Otpor" i nevladinih organizacija G-17 i CeSID-a, kao špijunske, terorističke, plaćenih izdajnika i sl. "NATO nije uspeo u svojim zahevima. Sada pokušava da nas prevari ponudama preko svojih, istina mutavih i smušenih, ali na teren upućenih zastupnika", izjavljuje M. Marković (10. 9).

Čini se da su ipak vrhunac svojevrsne patologije rečnika upotrebljenog u propagandi SPS-JUL bili govor predsednika S. Miloševića na završnim mitinzima u Beogradu i u Beranama. Njemu nisu bili dovoljni bezmerno eksplorativni pomenuti klišei i sloganji, već je u nastupu gneva i mržnje prema delu građana drugačijih političkih uverenja, zaboravivši pritom da je on i njihov predsednik, upotrebio nove nazive i sam doprineo uvredljivom, prljavom i vulgarnom političkom rečniku. Opozicija je sastavljena od "nezadovoljnih, neuspešnih, ucenjenih ili potkuljenih ljudi...", a "te tobožnje političke partije, združene ili samostalne, svejedno, zadužene su za širenje laži i defetizma, za podsticanje kriminala i terorizma, za raspirivanje šovinizma, ali i za proizvodnju anacionalnih osećanja, za unošenje nemira u život svake porodice". Opozicija je, kako iznosi S. Milošević, "zadužena" za manipulaciju dece i omladine, preko narkomafije, špijunske organizacije i verskih sekti, kiča i falsifikata, da uništi prošlost i sadašnjost zemlje. Oni (čitava opoziciona politička scena, valjda – M. T.), jesu "lokatori zaduženi za razaranje uma jugoslovenske dece i omladine" (21. 9). U Beranama istog dana izjavljuje da nam ništa ne vredi što smo kroz istoriju bili džinovi, kada su "ti džinovi suočeni sa menažerijom zečeva, pacova, ali i hijena, koji bi da od svog džinovskog naroda naprave nakolmovanu publicu...".

Posle ovih izjava čini se sasvim logičnim da je prljavi rečnik jurišnika u kampanji SPS-JUL i u novinarskim prilozima sasvim prirodna stvar i da nije posledica njihove lične nekulturne, već zvanično promovisanih govora mržnje, što bi moglo da bude predmet i nekih drugih analiza.

Jedan od metoda zloupotrebe profesije u izveštavanju o akterima izbora bio je selekcija informacija i prečutkivanje nepoželjnih činjenica i događaja. Sve što bi moglo da na bilo koji način ugrozi pozitivnu sliku vladajućeg režima i stranaka SPS-JUL nije bilo plasirano u Politici. Prihvaćeno je geslo – čega nema u novinama nije se ni dogodilo. U izjavama visokih funkcionera vladajućih stranaka postojali su "moralni otpad G-17, teroristička falanga Otpor i tzv. nevladine organizacije od kojih je jedna CeSID, bolje rečeno ispostava kancelarije SAD u Budimpešti..." (I. Marković). Ali nema ni reči o

tome šta se događalo sa aktivistima Otpora, hapšenjima i prebijanjima. Nema vesti o maltretiranju i privođenju aktivista opozicionih stranaka, aktivista Otpora, CeSID-a, o upadima policije u kancelarije Otpora, CeSID-a, G-17, oduzimanja opreme i propagandnog materijala. Ukratko, pritisci i nasilje koje su vršili državni organi nisu se našli na stranicama *Politike*, te se valjda nisu ni dogodili. Ali zato nisu izostavljeni optužujući napisi o privođenju Ratka Krsmanovića, funkcionera JUL-a, u Crnoj Gori.

Takođe, *Politika* je prečutkivala mnoge činjenice vezane za nadgledanje izbora, što je očito vlast htela da izbegne. Iako je objavljivala izjave koje su negirale potrebu za kontrolom izbora od strane nepristrasnih domaćih posmatrača, sa uglavnom istim obrazloženjem da je "CeSID instrument u rukama SAD, čiji je zadatak da osporava kreditibilitet jugoslovenskih izbora. Ne trebaju nam nikakvi delegati američkih institucija, čiji je osnovni cilj okupacija našeg društva" (G. Matić, 10. 9), *Politika* nije objavila nijedno saopštenje CeSID-a o važnosti nepristrasnog nadgledanja izbora, nijednu informaciju o obučenosti više hiljada volontera-posmatrača, kao ni vest o podnetom i odbačenom zahtevu za posmatranjem izbora. Ali su zato čitave prve stranice više dana bile prepune hvala o posmatračima iz "nama prijateljskih zemalja" i njihovom čuđenju zašto su nam uopšte potrebni posmatrači kada ovde postoje idealni uslovi za demokratske i poštene izbore.

Uprkos ovakvom očiglednom kršenju pravila objektivnog, ravnomernog i nepristrasnog izveštavanja u periodu izborne kampanje, Nadzorni odbor nije vršio svoju dužnost – nije upozorio *Politiku* da prekine "nedopustivo delovanje u korist jedne političke grupacije i jednog predsedničkog kandidata".

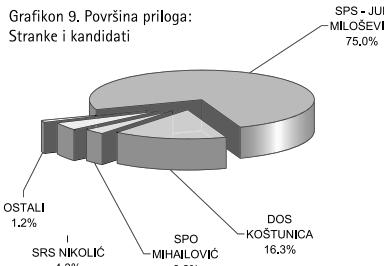
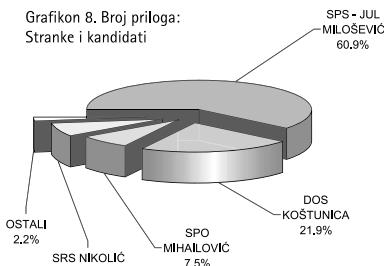
VEĆERNJE NOVOSTI

Večernje novosti su osnovane 1953. godine. List pruža obilje kratkih i raznovrsnih, među njima najčešće senzacionalističkih vesti, velikog tiraža, veoma je popularan kod širih društvenih slojeva te stoga njegov uticaj na formiranje javnog mnjenja nije zanemarljiv. Od vremena izborne krađe i protesta građana 1996–1997. godine primećuje se da slabio do tada nepokolebljiva lojalnost *Večernjih novosti* prema vlasti. Rezultati istraživanja medijske slike u Srbiji u predizbornom periodu 1997. godine do kojih je došao CeSID, pokazuju da se uređivačka politika promenila i da obaveštavanje, iako neravnomerno u korist tzv. levog bloka, nije bilo navijačko i agresivno kao kod drugih prorezimskih medija. Neposredno posle formiranja koalicione vlade SPS-JUL-SRS, upućivane su kritike vlasti Kompaniji Novosti. Odbijanje akreditacije novinara za praćenje Četvrtog kongresa SPS u Centru Sava februara te godine, kao i novinarima nezavisnih medija, bio je početak razračunavanja sa nedovoljno lojalnim *Novostima*. Usledio je epilog – SJU

Borba je usurpirala kapital Kompanije, promenila rukovodstvo lista, direktora i uređivački kolegijum, te je režim tako dobio još jedno poslušno i lojalno glasilo.

Da je ovakva akcija urodila plodom, ubrzo je pokazala nova uređivačka politika lista, koja je slepu odanost režimu u periodu predizborne kampanje doveo do potpune identifikacije lista sa režimom.

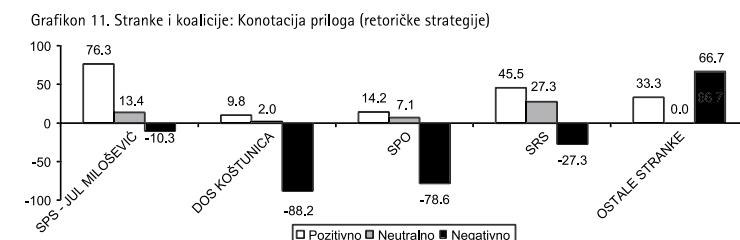
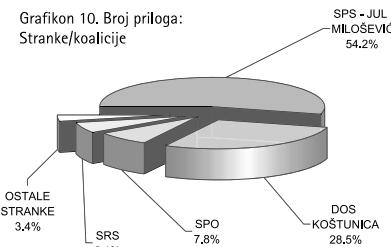
Kao i *Politika*, i *Večernje novosti* su takođe grubo kršile pravila ponašanja medija u predizbornom periodu, naravno u prilog vladajućeg režima. Apsolutnu prednost u zaustavljenosti stranaka, koalicija i njihovih kandidata imala je koalicija SPS-JUL i njihov kandidat Slobodan Milošević, i po broju i po ukupnoj površini priloga.

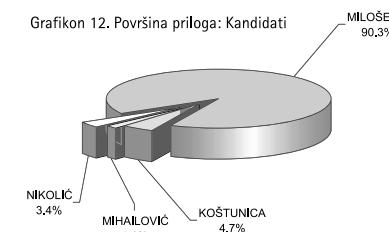
Na skupovima su uvek bile "krcate sale" gde su "građani na nogama dočekali poslaničke kandidate" (12. 9). Na završnom skupu u Beogradu ne zna se ko je bio više oduševljen atmosferom, izveštac *Novosti* ili pristalice SPS-JUL u hali ili van nje: blizu trideset hiljada ljudi... na ovom veličanstvenom skupu... erupcija oduševljenja... dugotrajanim ovacijama... Na pominjanje imena profesora dr Mirjane Marković svi su ustali i burnim aplauzom i skandiranjem pozdravili njenu kandidaturu... nezapamćeno oduševljenje građana, koji su svi do jednog na nogama, frenetično aplaudirali... ovacije i skandiranje" (21. 9).

Koalicija SPS-JUL u ukupnom broju priloga posvećenih predizbornim akcijama nalazi se na prvom mestu (54,2 %). Iza nje sledi DOS sa skoro dva puta manje priloga (28,5 %). Potpuno marginalizovani SPO i SRS uglavnom dobijaju mesto u *Novostima* onda kada njihovi funkcioneri kritikuju DOS ili odobravaju zvaničnu politiku.

Razlike se uočavaju i u vrednosnim konotacijama, odnosno retoričkim strategijama. Rezultati pokazuju da je SPS-JUL predstavljen u najvećem broju priloga u pozitivnom kontekstu (76,3 %). Na drugom kraju je koalicija DOS sa 88,2 % priloga u negativnom kontekstu. Krajnosti upotrebljenih retoričkih strategija dovoljno govore o izrazitoj pristrasnosti u obaveštavanju o predizbornim akcijama stranaka.

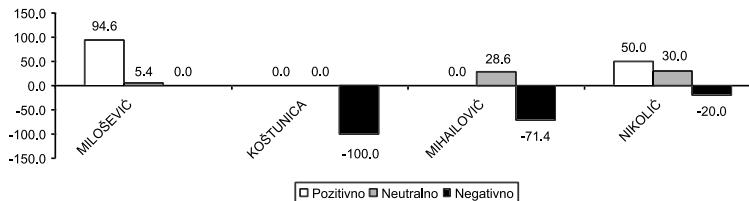
U predstavljanju predsedničkih kandidata ova neravnomernost je još izrazitija. Po broju i ukupnoj površini priloga i pozitivnoj vrednosnoj konotaciji priloga prednjači predsednički kandidat Milošević. On je apsolutno ispred svih drugih kandidata: njemu je posvećeno 73 % od ukupnog broja priloga, odnosno 90,3 % od ukupne površine posvećene izborima.

U najvećem broju priloga Milošević je predstavljen posredno afirmativno (83,5 %), dakle o njemu govore drugi, a kako podaci pokazuju ne radi se samo o pružanju podrške, već je u 93,2 % priloga u pitanju glorifikovanje "lika i dela" Miloševića. Diskurs je manje više isti, poznate sintagme i klišei, upotrebljavane od strane partijskih funkcionera ili novinara državnih medija: "mudar državnik", "vizionar", "sinonim nezavisnosti i slobode, otpora novom svetskom kolonijalizmu i fašizmu", "heroj nad herojima"... Na sasvim drugom polu vrednosne lestvice jeste kandidat DOS-a, Vojislav Koštunica, o kome se u svim prilozima (100 %) govori u negativnom kontekstu, omalovažavajuće. Za razliku od Miloševića, koji je bio predstavljen posredno afirmativno, Koštunica je predstavljen posredno negativno, sa beskrajnim ponavljanjem najprizemnijih uvreda: "čovek bez prezimena"; "iz cirkusa DOS koji su poput Koštunice (ako se tako uopšte zove)"; koji se "predstavlja kao Srbin i izgleda kao Srbin" (!); "Koštunica pravda Klintona" – sve same nesuvise i primitivne izjave, koje daju funkcioneri SPS-JUL, beleži ili pišu novinari *Novosti*, svi sa imenom i prezimenom (za razliku od Koštunice - M. T.).

Negativnu konotaciju u prilozima imao je i kandidat SPO, ali je u celini predstavljen u nešto boljem svetu od Koštunice. Daleko bolje od njih kotirao se kandidat SRS koji je imao čak 50 % priloga sa pozitivnom konotacijom, dok je 30 % priloga bilo samo obaveštavanje, bez vrednosnog stava.

Grafikon 13. Kandidati: Konotacija priloga (retoričke strategije)

U težnji da se ostvari osnovni cilj predizborne kampanje koalicije SPS-JUL – eliminisanje glavnog protivnika DOS-a i svih ostalih nosilaca demokratskih promena, izveštavanje *Novosti* nije se mnogo razlikovalo od ostalih režimskih medija. Znači, pristrasno, neobjektivno, selektivno: ponavljanje istih retoričkih sredstava, afirmativnih, kada se govori o SPS-JUL-Milošević ("obnova", "pobeda", "patriotizam", "levica", "očuvanje slobode", "herojstvo", "vizionarska i mudra politika", "heroj nad herojima" itd.), negatorskih, kada se govori o DOS-u i demokratskom pokretu ("NATO-stranke", "lokatori", "sponzori", "opoziciona bagra", "nalogodavci", "janičari", "plaćenici", "izdajnici", "teroristi", "lažni demokrati", "produžena ruka Zapada", "grupacija pod nazivom DOS" itd.).

Govor mržnje kao brutalni verbalni linč nije silazio sa stranica *Večernjih novosti*, kao uostalom i sa stranica prorežimske, propartijske *Politike*. Razlika je bila samo u tome što je najveći broj priloga u *Novostima* bio iz redakcijske produkcije, 56,7 %, iz koje su proistekli najcrniji uvredljivi komentari i pamfleti, puni zla i mržnje, pisani prostačkim, vulgarnim rečnikom (Pajdić, Komad, Todorović, E.V.N. – redakcija?). Ovakav ton diktirala je izborna kampanja i sam vrh stranaka SPS i JUL, a njihove novine bile su samo transmisija i očiti dokaz, "crno na belo", pada profesije i morala novinara ove kuće. Uostalom, mogli bismo se zapitati zašto bi novinari bili drugaćiji u društvu u kome ministar kulture Srbije, koji drži za sebe da je visoki intelektualac, izjavljuje da su ovi izbori "opštenarodno izjašnjavanje o tome da li ćemo opstati kao država i nacija ili ćemo biti zbrisani sa lice zemlje" (20. 9). Kada priznati umetnik i intelektualac, bez trunque zadruške, izjavljuje: "Slobodan Milošević je prvi posle Crnog Đorđa koji je video dalje, smišljao na vreme i ničeg se ne plaši. Čovek ne može bez ponosa da živi, pa zbog toga mora da glasa za takvog vođu" (18. 9). A takav "vođa" na završnom skupu svoje koalicije čestita "stotinama i hiljadama članova i simpatizera SPS-JUL na požrtvovanoj patriotskoj predizbirnoj kampanji" i u hvalospevnom tonu sopstvenoj politici zaključuje, da su "samo slobodna zemlja i narod mogli da pruže decenijski otpor nasilju – od medijskog sa kojim je počelo 1991, zatim ekonomskog koje je počelo 1992, političkom i diplomatskom koji su trajali čitavo vreme, psihopatološkom koje traje neprekidno i koje se, valjda, nalazi na svom vrhuncu pred ove izbore...".

I u *Novostima* su prečutkivane ili neobjektivno prikazivane činjenice i događaji koji bi remetili svetu sliku aktuelne vlasti i partija "levice". Zato se ništa nije moglo

procitati o aktivnostima pokreta za demokratske promene u Srbiji (Otpor, NVO, udruženja građana, nezavisni mediji), niti o represivnim merama i policijskim pritiscima i premašćivanjima građana drugih uverenja, koje je vlast primenjivala kako bi ih sprečila u delovanju.

Uprkos ovakvom načinu obaveštavanja i verbalnom nasilju nad neistomišljenicima, Nadzorni odbor nije našao za shodno da opomene ili ukori *Večernje novosti*.

BLIC

Prema svim istraživanjima praćenosti medija, *Blicu* pripada prvo mesto po broju čitalaca i nalazi se u vrhu medija u koje građani imaju poverenje. Osnovan je 1996. godine kao vlasništvo kompanije *Blic Press*, orientisao se na kratke, jasne i objektivne informacije iz svih oblasti života. Takvom uređivačkom politikom, jednostavnim i svestranim informisanjem, zadobio je čitalačku publiku u svim društvenim slojevima. U izveštavanju o predizbirnoj kampanji u Srbiji u periodu septembar-decembar 1997. *Blic* je, prema analizama CeSID-a, a i drugih analitičara medija, bio najobjektivniji list (*Oko izbora, Oko izbora 2*, CeSID).

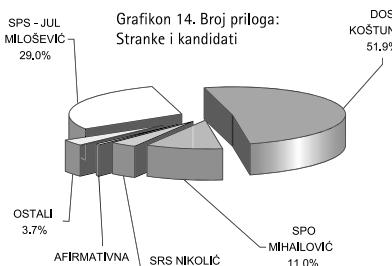
U međuvremenu broj čitalaca se povećao, procenjuje se da je tiraž preko 200.000 (Srbija, Crna Gora, Republika Srpska), te zato prepostavljamo da *Blic* ima uticaja na formiranje javnog mnjenja i izborne volje građana.

Rezultati praćenosti izveštavanja u predizbirnoj kampanji 2000. godine pokazuju da *Blic* i dalje spada u one medije koji relativno objektivno informišu javnost, svestrano, bez prečutkivanja, što nije svojstveno (pro)državnim glasilima. Takođe se može na osnovu sprovedene analize zaključiti da *Blic* nije podlegao furioznoj kampanji i patološkoj upotabi "govora mržnje", kakvu su inicirale partije SPS-JUL i aktuelna vlast, a prihvatala i sprovodila sva njihova glasila. U najvećoj mogućoj meri redakcija *Blica* se klonila od navođenja uvredljivih i diskvalifikujućih izjava aktera kampanje, ma kojoj strani pripadale. Štaviše, neki prilozi izrazito uvredljive sadržine i niskog profesionalnog nivoa, štampani u drugim medijima (npr. *Politika*), naišli su na osudu u *Blicu* (12. 9). Korektno obaveštavanje, najčešće kratki prilozi, redakcijske produkcije, bez komentara i bez upotrebe uvredljivih i primitivnih kvalifikacija, iz kojih se moglo saznati o različitim, suprotstavljenim mišljenjima i političkim opcijama, osnovna su karakteristika *Blica* u obaveštavanju javnosti. Dve potpuno suprotne izjave stranačkih ličnosti: "Septembarski izbori su suprotstavljanje patriota i izdajnika, a ne političkih protivnika" (Ivan Marković, JUL, 7. 9) i druga, "Naš poziv je na radost, a ne na sukobe" (Goran Svilanović, DOS, 21. 9), rečito govore o načinu informisanja *Blica* u predizbirnoj kampanji.

Kako je to činio *Blic* dovoljno dobro ilustruje primer obaveštavanja o javnoj podršci koju je dao Slobodanu Miloševiću episkop mileševski Filaret, i odgovor patrijarha Pavla na neprimereno ponašanje ovog crkvenog dostoјnika. *Blic* je objavio deo intervjua koji je episkop dao RTS-u (objavila ga u celini i *Politika*), u kome on, pored ostalog, izjavljuje: "Kao što čovek nema rezervno srce, nema rezervne oči, ja nemam rezervnog predsednika svog, ja nemam rezervne vlade, ni otadžbine rezervne... predsednik Milošević se brine i o celom narodu srpskom i ja ga zato podržavam, i čestitam mu..." Sledilo je reagovanje patrijarha koji izjavljuje: "istine radi ističemo da smo iznenađeni onim što je episkop mileševski Filaret izjavio... Još iznosimo da izjava episkopa Filareta nije stav Srpske pravoslavne crkve, nego njegovo privatno mišljenje". Patrijarh u svom pismu takođe "moli sva sveštenu lica da ne agituju... molimo nadležne državne organe da urade sve da predstojeći izbori budu pravedni, pošteni, slobodni i priznati od svih..." *Blic* objavljuje pismo u celini, a *Politika* o njemu – ni reč.

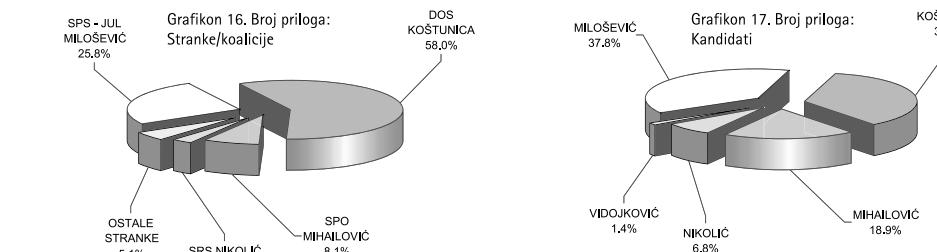
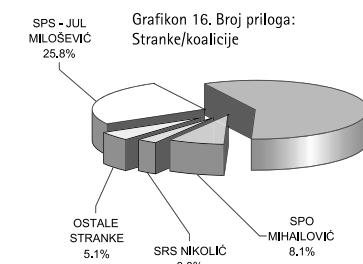
Kvantitativna analiza pokazuje da je *Blic* objavio približno isti broj priloga kao i *Večernje novosti*, ali na znatno manjoj površini (skoro dva puta), što znači da su prilozi bili kraći i da ni u vreme predizborne kampanje nisu promenjeni osnovna uređivačka orientacija i izgled lista.

U posmatranom periodu bilo je ukupno 272 priloga koji su se neposredno odnosili na aktivnosti glavnih izbornih aktera (stranaka i kandidata), kao i 166 koji su na neki način bili u funkciji izbora. Najviše priloga iz prve grupe posvećeno je DOS-u i njegovom predsedničkom kandidatu. Iza njih je sledila koalicija SPS-JUL sa svojim kandidatom. Ukupna površina priloga je takođe odgovarala uspostavljenom odnosu. Druge dve stranke, SPO i SRS, znatno su zaostajale i po broju priloga i po ukupnoj površini priloga.

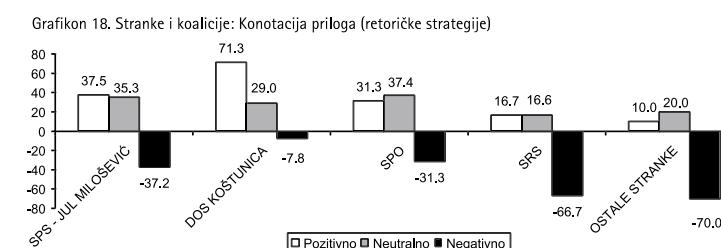

I pojedinačno, koalicija DOS zauzima prvo mesto po broju priloga i po površini prostora posvećenim izborima. Podaci o broju priloga predsedničkih kandidata, koji ukupno imaju manje priloga od svojih koalicija odnosno stranaka, pokazuju da je na listi prvi S. Milošević, a za njim sledi V. Košunica.

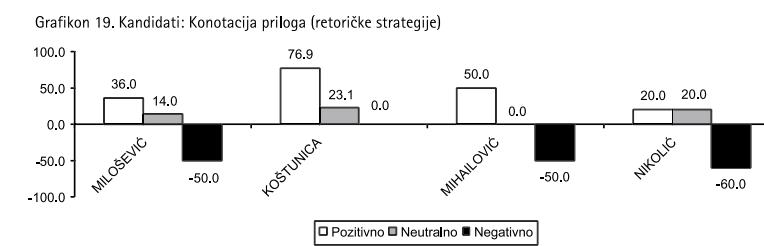
U odnosu na upotrebu retoričkih strategija, odnosno vrednosne konotacije priloga, zapaža se da DOS i njihov predsednički kandidat, V. Košunica, imaju prestižno mesto, dok je ocena njihovih glavnih protivkandidata, SPS-JUL i S. Miloševića prilično

uravnotežena. Koalicija SPS-JUL je u 37,2 % priloga negativno intonirana, dok je u ostalim prilozima ili predstavljena u pozitivnom kontekstu (27,5 %), odnosno 35,3 % su informativnog karaktera, neutralno. Podaci pokazuju da je, za razliku od državnih glasila, veliki broj priloga bio neutralan – obaveštavanje.

U vrednosnoj konotaciji predsedničkih kandidata uočljivije su razlike između kandidata DOS-a i kandidata SPS-JUL, nego između njihovih koalicija. Po broju pozitivnih priloga prednjači Košunica, koji nema nijedan negativno intoniran prilog, 23,1 % je samo informacija, dok je 76,9 % priloga bilo u pozitivnom kontekstu, odnosno 34,6 % je bilo u tonu podrške, 42,3 % glorifikacija. Što se Miloševića tiče, kvalitet priloga je bio u priličnoj meri uravnotežen: pozitivno je 36,0 % priloga, 14,0 % je bilo neutralno, samo obaveštavanje, dok je negativnih bilo 50 % priloga.

Opšta ocena na osnovu diskurs-analize bila bi da se *Blic* čuva od upotrebe prejakinj izjava i krajnosti sa bilo koje strane. Jednostavno, čitaoci su, ukoliko je to nametnuti ton izborne kampanje dopuštao, bili pošteđeni besmislenih, ispraznih pohvala ili ponižavajućih, uvredljivih kvalifikacija na račun predsedničkih kandidata.

Protiv agresivne kampanje i upotrebe govora mržnje, koji za cilj ima diskvalifikaciju ideja i ljudi, *Blic* je objavio više kritički intoniranih tekstova svojih saradnika i javnih ličnosti, među njima i novinara.

Osim izveštavanja o neposrednim akterima izbora, vidno mesto u listu imali su prilozi i komentari stručnjaka o izbornim uslovima koji omogućavaju poštene izbore – kontroli izbora, posmatračima, izbornim jedinicama, broju birača, mogućim izbornim manipulacijama i sl.

Takođe, za razliku od režimskih glasila, *Politike* i *Večernjih novosti*, u *Blicu* su se moglo naći sve informacije o širem političkom kontekstu predizborne kampanje, aktivnostima drugih političkih aktera – pokretu Otpor, akcijama NVO; medijima i ispitivanju javnog mnjenja posvećeno je 9,2 % od ukupnog broja priloga koji su posredno u funkciji izbora.

Posebno mesto u *Blicu* imale su informacije koje su se odnosile na političke tenzije u predizbornom periodu. Više od 40 priloga, tačnije 25,6 % od svih priloga, koji se posredno odnose na izbore, *Blic* je posvetio nasilju, hapšenjima, upadima policije u službene prostorije, informativnim razgovorima, policijskim pritiscima na aktiviste demokratskog opozicionog pokreta.

Obaveštavanje javnosti o svim ovim događajima remeti crno-belu sliku kakvu je režimska politika u medijima nastojala da prikaže, te je ministar za telekomunikacije i funkcijer JUL-a, Ivan Marković, nazvao *Blic* "najeminentnijim izdajničkim glasilom" (18. 9).

Umerenost i uravnoteženost, svestranost, civilizovani govor, izbegavanje "jakih" reči i poštovanja demokratskog načela – da se čuje i druga strana, čini se da su smetali i Nadzornom odboru koji, u svom saopštenju od 12. 9, pored nekih drugih glasila, upozorava i *Blic* da je nedopustivo delovanje u korist jedne političke grupacije i jednog predsedničkog kandidata čime se "grubo krše" pravila izbora.

DANAS

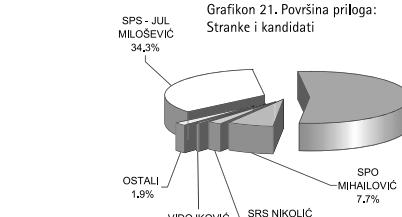
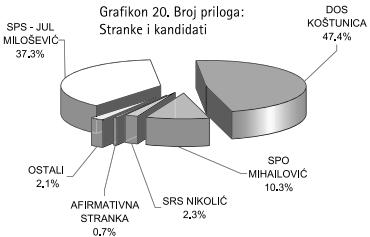
List je osnovan 1997. godine kao nezavisno glasilo u vlasništvu kompanije *Dan Graf*. U početku sa malim tiražom, uspeo je da u poslednjoj godini 1999/2000. znatno poveća broj čitalaca, ali ne spada u ona glasila koja imaju čitalačku publiku u tzv. širim društvenim slojevima. Zbog svojih ozbiljnih analitičkih komentara, mnogobrojnih priloga stručnjaka iz različitih oblasti i otvorenosti za različite ideje i mišljenja, list uživa veliki ugled i doprinosi formiranju kritičke javnosti. To su bili glavni razlozi zbog kojih su istraživači CeSID-a uključili list *Danas* u analizu medijske slike glavnih političkih aktera u predizbornom periodu.

Danas je veliku pažnju posvetio izborima što se može zaključiti i na osnovu broja priloga, a naročito prema sadržini i kvalitetu priloga, koji se neposredno ili posredno odnose na izbore. Ali, za razliku od državnih prorežimskih medija, posebno *Politike*, koji su izbore tretirali kao pitanje borbe protivnika na život i smrt, *Danas* je nastojao da mnogobrojnim prilozima pokaže koji su društveni, kulturni i politički uslovi potrebni kako bi izbori bili normalna, "prirodna" pojava u demokratskom društvu. U tom smislu, ne izlazeći iz okvira svoje standardne uređivačke politike, *Danas* je mnogobrojnim prilozima, pre svega stručnjaka i javnih ličnosti, uticao na podizanje izborne kulture građana. (Takvi prilozi bili su npr. rubrika pod nazivom 'CeSID pita stručnjaka' ili redovna izveštavanja iz analitičkog servisa Medija centra.) U tom periodu *Danas* je takođe objavio veliki broj kritičkih komentara svojih novinara, analiza stručnjaka iz zemlje i inostranstva, intervjua sa javnim ličnostima iz politike, nauke i kulture (posebno u Vikend dodatku), koji se u širem kontekstu odnose na demokratske uslove i izborni ambijent uopšte. Analiza priloga ove vrste pokazuje u kojoj meri je list *Danas* nastojao da sačuva distancu od političkih aktera u izbornoj treći i zadovolji kriterijume svestranog, objektivnog novinarstva. U pregrejanoj političkoj atmosferi i agresivnoj izbornoj kampanji, kakvu su inicirali režim i njegovi mediji danima obasipajući javnost pamfletima najniže vrste, bilo je teško sačuvati "hladnu glavu" i ugled profesije. Da je list *Danas* u velikoj meri odoleo pritisku dominantne huškačke predizborne atmosfere rečito govore prilozi samih novinara i izveštača u kojima nema uvredljivih i omalovažavajućih komentara, niti upotrebe vulgarnog, prljavog rečnika ili rečnika mržnje. Izuzetak su citati pojedinih političara, koji su jasno navedeni kao tuđe reči i bez novinarske intervencije. Diskurs-analiza je pokazala da *Danas*, njegovi novinari i redakcija, nisu posezali za upotrebu prejaka formulacija bilo u afirmativnom, pozitivnom kontekstu, bilo u kritičkom, negativnom kontekstu.

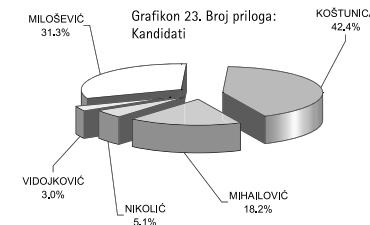
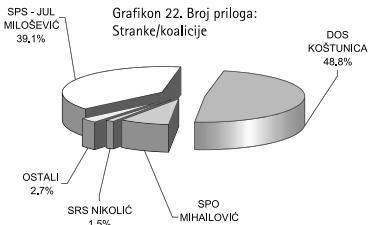
Međutim, kvantitativna analiza priloga direktno posvećena glavnim akterima izbora, strankama i koalicijama i njihovim predsedničkim kandidatima, pruža nešto drugačiju sliku – pokazuje umerenu pristrasnost u korist koalicije DOS i Vojislava Košunice. Neravnomerno predstavljanje, koje je ispoljeno u listu *Danas*, nije ni približno navijačkoj, agresivnoj kampanji kakvu su vodili državni mediji, *Politika* i *Večernje novosti*, u korist koalicije SPS-JUL i Slobodana Miloševića.

Danas je objavio ukupno 676 priloga koji se neposredno odnose na izbore ili posredno na širi kontekst izbora. Neposredno posvećenih predizbornim aktivnostima učesnika u izborima bilo je 437 priloga. Koalicija DOS i njen predsednički kandidat imali su ukupno 203 priloga, dok je druga po redu, sa 163 priloga, bila koalicija SPS-JUL sa svojim predsedničkim kandidatom. Iza njih slede SPO i SRS i ostale stranke, znatno manje zastupljene. Isti trend se uočava i u ukupnoj površini priloga posvećenoj akterima izbora, ali razlike ni približno nisu kao što su u državnim medijima (npr. *Politika* 85 % od ukupne površine daje koaliciji SPS-JUL i S. Miloševiću, dok svim drugim preosta-

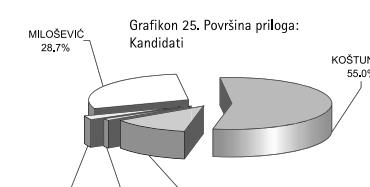
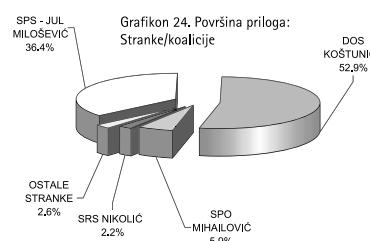
je samo 15%). Najmanje je zastupljena SRS, što je bez sumnje rezultat akcije nezavisnih medija "Stop nasilju" – svojevrstan protest protiv agresivnog ponašanja i izjava u kojima zvaničnici ove stranke prete i pozivaju na linč nezavisnih novinara i glasila.

Podaci koji se odnose samo na koalicije i stranke pokazuju da u pogledu broja priloga postoji neznatna prednost DOS-a (165 priloga) u odnosu na koaliciju SPS-JUL (132 priloga). Isto tako nema značajnih razlika ni u slučaju predstavljanja predsedničkih kandidata ove dve koalicije. Znatno iza njih zaostaju ostali predsednički kandidati.

Nešto veće razlike se ispoljavaju u ukupnoj površini priloga koje dobijaju akteri izbora.

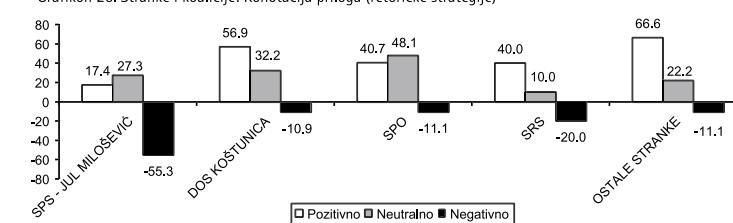
Prednost imaju i u ovom slučaju DOS i njihov predsednički kandidat u odnosu na SPS -JUL i njihovog predsedničkog kandidata. Međutim, u poređenju sa istim podacima u prorežimskoj *Politici*, ova neravnomernost je zanemarljiva (u *Politici* SPS-JUL ima 8 puta više, odnosno S. Milošević 14 puta više od svog glavnog protivkandidata).

Uočena neravnomernost u zastupljenosti stranaka i kandidata nije poremetila pravila profesionalnog izveštavanja, što se posebno odnosilo na plasman informacija, vizuelnu opremu priloga (fotografije, veličina naslova i podnaslova) i rečnik upotrebljen u prilozima. Da su se pravila profesije poštovala u dobroj meri, već na prvi pogled pokazuju prva, naslovna strana, na kojoj su se po pravilu nalazile najave svih značajnih

dnevnih događaja, ma kojoj oblasti života pripadali. Drugim recima, aktivnosti DOS-a i V. Koštunice nisu obavezno bile na prvoj strani, niti su predizborne akcije SPS-JUL i S. Miloševića bile na poslednjim stranama, zakamuflirane, kako su to činile državne novine kako bi diskvalifikovale kandidate DOS-a.

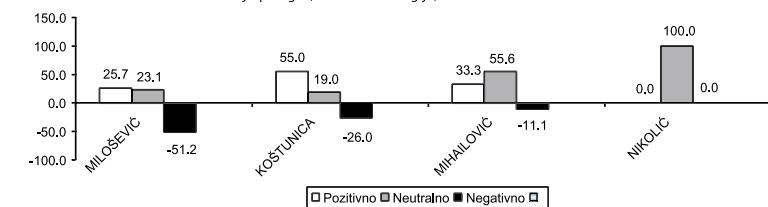
Kvalitativna analiza, vrednosna konotacija i upotreba retoričkih strategija prilikom predstavljanja glavnih aktera u izbornoj kampanji pokazuju da je znatan broj priloga koji je *Danas* objavio imao karakter neutralnog obaveštavanja o njihovim aktivnostima. To se naročito uočava kod priloga posvećenih političkim strankama i koalicijama. Vrednosna konotacija pokazuje da je DOS imao više pozitivnih ocena, 56,9 %, dok je SPS-JUL dobio mesto na suprotnom kraju lestvice, sa 55,3 % priloga u negativnom kontekstu.

Grafikon 26. Stranke i koalicije: Konotacija priloga (retoričke strategije)

Nema većeg odstupanja ni u pogledu vrednosnih ocena predsedničkih kandidata. U pozitivnom kontekstu priloga *Danas* daje prednost Vojislavu Koštunici (55 % od svih priloga posvećenih njegovim aktivnostima). U negativnom kontekstu Koštunica je predstavljen sa 26 % priloga. Negativne konotacije pokazuju da je *Danas* upotrebljavao relativno odmerena retorička sredstva i nije pribegavao krajnostima. U slučaju vrednosnih konotacija Miloševićevih priloga rezultati pokazuju da je u nešto više od polovine predstavljen negativno (51,2 %), dok je u nešto više od četvrtine predstavljen u pozitivnom kontekstu (25,7 %).

Grafikon 27. Kandidati: Konotacija priloga (retoričke strategije)

Umereno naglašena pristrasnost u kvantitativnom smislu (redakcija navodi da su novinari i izveštinci često bili sprecavani da prisustvuju skupovima leve koalicije), nije se očitovala u upotrebi afirmativne retorike, preteranih hvalospeva ili negatorske retorike, uvredljivih kvalifikacija, upućenih bilo kom kandidatu. U listu *Danas*, izuzev ako se radi

o direktnom citiranju izjava političara, nisu se mogle naći parole, klišei, uvrede, stereotipi... kojima su obilovale državne novine.

List *Danas* je takođe karakterisalo svestrano i potpuno obaveštavanje o tzv. izbornom okruženju – svim okolnostima pod kojima se održavaju izbori. Javnost je bila informisana o aktivnostima nevladinih organizacija, posebno CeSID-a, o mogućnostima kontrole izbornog postupka, obučavanju domaćih posmatrača i njihovo ulozi u sprovođenju slobodnih i poštenih izbora. *Danas* je takođe ustupio mesto svim demokratskim pokretima, udruženjima, nevladinim organizacijama, istaknutim pojedincima, običnim građanima (rubrika "Dajte glas"), koji na razne načine pozivaju građane da se odazovu na izbore, daju svoj glas za promene, i da masovnim odzivom spreče izborne manipulacije. Čitaoci lista su bili upoznati o brojnim akcijama koje su akteri društvenih promena preduzimali, ali i reakciji vlasti koja je sledila.

Danas je umnogome doprineo da javnost sazna koje je sve oblike represije režim sprovodio preko organa policije, kako bi sprečio pomenuće akcije. Brutalnih nasilja nad neistomišljenicima, hapšenja, privođenja aktivista, otvaranje policijskih dosjeva mladim članovima Otpora, upadi u prostorije opozicionih stranaka, pokreta Otpor, CeSID-a, G-17, oduzimanja propagandnih materijala, opreme... bilo je toliko da su ponekad čitave strane lista *Danas* bile posvećene tome. Kao odgovor na ovakve političke pritiske i policijske metode, objavljeno je više tekstova u kojima javne ličnosti, novinari okupljeni u NUNS-u i komentatori lista *Danas*, upućuju proteste i apeluju na vlast da prestane sa svakovrsnim nasiljem, "da se policija povuče iz izborne kampanje" (9-10. 9).

Velika je zasluga lista *Danas*, kao i drugih nezavisnih glasila, što ovi sramni i mučni događaji, koji svedoče o jednom represivnom političkom okruženju u kome su sprovedeni izbori 2000. godine u Srbiji, nisu ostali skriveni od javnosti.

Ne treba se zato čuditi što je i *Danas*, pored nekih drugih nezavisnih glasila, od strane državnog Nadzornog odbora ozbiljno ukoren da "grubo krši pravila izbora", a ministar za telekomunikacije i sekretar JUL-a, Ivan Marković, obaveštava javnost da su nezavisni mediji, i *Danas* među njima, "nepouzdani izvor informacija".

U mestu zaključka

U predizbornoj kampanji 2000. godine u Srbiji državni mediji su sasvim otvoreno iskazivali svoju duboku vezanost za vladajući režim i postali otvoreno sredstvo političke propagande koalicije SPS-JUL i njihovog predsedničkog kandidata, Slobodana Miloševića. Izveštavanje državnih medija, selektivno i agresivno pristrasno, u korist leve koalicije SPS-JUL, upotrebov brutalnog rečnika mržnje, imalo je za cilj ne samo da se protivnik verbalno diskvalificuje, već da se potpuno ukloni sa političke scene.

Nezavisna glasila, *Danas* i *Blic*, maksimalno su nastojala da izbegnu zamke furiozne predizborne kampanje nametnute prevashodno od strane vladajuće koalicije SPS-JUL, da održe principe svestranog, objektivnog i ravnometernog obaveštavanja o političkim akterima izbora. Neselektivnim izveštavanjem i odmerenim i civilizovanim diskursom u vreme verbalnog i svakog drugog nasilja nastojali su da odbrane ugled profesije. Raspoloživi podaci pokazuju da su u tome u velikoj meri uspeli.

Tabela 1. Izvori priloga

	Politika		Večernje novosti		Blic		Danas	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Redakcijska produkcija	117	16,2	221	56,7	184	42,0	315	46,7
Saopštenja	33	4,5	34	8,4	16	3,6	78	11,5
Tanjug	531	71,3	45	11,6	13	3,0	1	0,1
Druge agencije	9	1,2	9	2,2	112	25,5	133	19,6
Ostali izvori	22	2,9	5	1,2	91	20,8	113	16,7
Izvor nejasan	12	1,8	77	19,8	22	5,0	36	5,3
UKUPNO	724	100	391	100	438	100	676	100

Tabela 2. Žanrovi

	Politika		Večernje novosti		Blic		Danas	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Vesti, izveštaji	627	86,6	271	69,3	314	71,5	483	71,5
Komentarisi izveštaji, komentari	75	10,3	98	25,1	38	8,6	83	12,3
Intervjuji	20	2,7	8	2,0	56	12,8	82	12,1
Politička karikatura i satira	2	0,3	14	3,5	7	1,5	28	4,0
UKUPNO	724	100	391	100	438	100	676	100

Tabela 3. Posredno o izborima — tematska struktura

	Politika	Večernje novosti	Blic	Danas
Obnova, razvoj, ekonomski i socijalna pitanja	64,2	63,5	21,8	14,2
Državne institucije	8,7	8,5	6,7	7,4
Političke tenzije	5,0	3,4	28,9	50,0
Međunarodno okruženje	2,7	1,7	3,9	7,4
Međunarodni činioci — pozitivno	11,2	12,0	2,2	1,4
Javna sfera — mediji i istraživanje javnog mnjenja	1,1	2,3	9,2	9,4
Ostalo	7,1	8,6	21,0	12,8

Stjepan Gredelj
ELEKTRONSKI MEDIJI

"Neka su našoj zemlji srećni izbori"

(S. Milošević, promotivni govor u 'Beogradskoj areni', 20. 09)

RADIO BEOGRAD – "NOVOSTI DANA"

"Novosti dana" su udarna informativna emisija Radio Beograda, koja se emituje svakog dana u 15,00 sati sa standardnom dužinom trajanja od oko 30 minuta. U posmatranom periodu emisija je prosečno trajala znatno duže, gotovo sat vremena (59 minuta), ali je dužina emisije progresivno rasla iz nedelje u nedelju predizborne kampanje. U prvoj nedelji (1-7. 09) emisija je prosečno trajala 47,5, u drugoj (8-14. 09) 57,5, a u trećoj (15-21. 09) prosečno 71 minut. Rekordi u dužini trajanja ostvareni su 14. 09. – 76 minuta, odnosno 21. 09. – 84 minuta (na dan kada je u ponoć započela izborna čutnja).

Pošto je emisija blokovski koncipirana, svakodnevno je blok 'stranačke hronike' bio posvećen predizbornim aktivnostima aktera izbora. Ukupno je objavljeno 442 priloga o ovoj tematiki, od toga 28,7 % u prvoj nedelji, 30,8 % u drugoj i 40,5 % u poslednjoj nedelji kampanje. Broj priloga znatno nadmašuje onaj objavljivan na drugim posmatranim elektronskim medijima. To proizlazi iz prirode radija kao medija, koji ne trpi preduge segmente informacije. Većina jedinica informacije bile su dosta usitnjene i kratke vesti i informacije. Prosečno trajanje jednog priloga bilo je 104,8 sekundi (1,7 minut). Naravno, bilo je i znatno dužih priloga od proseka (u kojima su nameravani propagandno-mobilizički auditivni efekti nadmašivali informativne), ali i kraćih.⁴

Predizborni blok je zapremao značajniji deo vremena trajanja emisije, u proseku tri petine (60 %) ukupnog vremena. I ovde je uočen trend postepenog rasta udela predizbornih tema u ukupnom vremenu trajanja emisije: od 56 % u prvoj, preko 60,5 % u drugoj, do dve trećine (62,7 % vremena) u poslednjoj nedelji kampanje.

Treba, međutim, dodati da je i preostalo vreme trajanja emisija bilo dobrom delom iskorišćeno indirektno u kontekstu posrednog predizbornog predstavljanja i promocije samo jedne, vladajuće političke opcije. Ovaj indirektni nivo propagande pakovan je u kontekst osnovne propagandne matrice SPS-JUL-Milošević "ratna pobeda – odbrana – sloboda, nezavisnost i suverenitet – obnova i izgradnja – socijalno staranje – razvoj i

⁴ Na predstavljanju koalicije SPS-JUL-Milošević u Petrovcu na Mlavi, na kojem je govorila Mira Marković, sami "živi" citati iz njenog govora trajali su 246 sekundi (4,1 minut), a aplauz na kraju pušten je u trajanju od 15 sekundi. Glas komentatora (Dejan Erlić) bio je euforčan i pun strahopoštovanja. (Novosti dana, 08. 09. 2000. napomena kodera). Izveštaj dopisnika Radio Beograda iz Subotice 16. 09. prvi je izveštaj koji može da se oceni kao korekstan i objektivan, a kada je reč o kandidatu DOS. Doduše, indikativno je i to da je trajao cele 22 sekunde (16. 09. 2000).

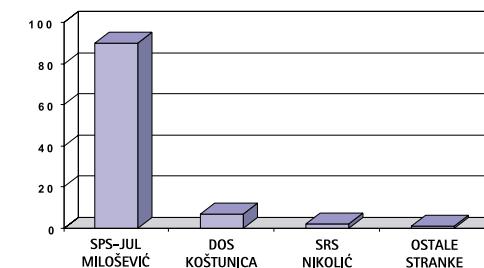
prosperitet". Tako je uspesima u obnovi, izgradnji i ekonomskoj stabilnosti bilo posvećeno 20 % priloga u "Novostima dana", delovanju državnih institucija (VJ, vlade i ministri, Direkcija za obnovu zemlje) 18,1 %, socijalnoj brizi i sigurnosti (zapošljavanje mladih, izgradnja stanova, obezbeđivanje penzija, zbrinjavanje izbeglica, stabilizacija zdravstva, školstvo) 21 %. Značajan publicitet je davan i zbivanjima na Kosovu – 6,7 % priloga. Praktično, samo je blok o kulturnim i sportskim događajima i prognozi vremena bio izvan neposrednog i posrednog konteksta izbora! Doduše, ni kultura niti sport ne baš uvek. (Detaljniji podaci u tabelama u Prilogu).

Raspored publiciteta aktera predizborne kampanje

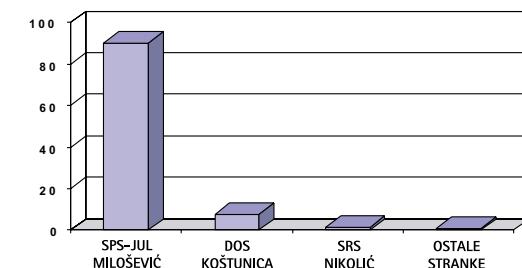
Obim informacija i vreme posvećeno predstavljanju pojedinih aktera predizborne kampanje bilo je veoma neproporcionalno, uz izrazito favorizovanje koalicije SPS-JUL-Milošević i njenog predsedničkog kandidata, odnosno marginalizovanje, pa i ignorisanje svih ostalih aktera (naročito Vojislava Mihailovića i liste SPO). To se odnosi kako na kvantitativne pokazatelje (broj i dužina trajanja priloga), tako i na njihov kvalitativni sadržaj, konotaciju i, naročito, diskurs priloga.

Na kvantitativnom nivou tokom celokupnog posmatranog perioda, odnos broja i vremena trajanja priloga bio je 9 : 1 (89,9 : 10,1 %) u korist koalicije SPS-JUL-Milošević. Kada je u pitanju odnos između predstavljanja dve najznačajnije rivalske opcije na nastupajućim izborima, SPS-JUL-Milošević, odnosno DOS-Košunica, on je bio 13 : 1 (89,9 : 6,9 %).

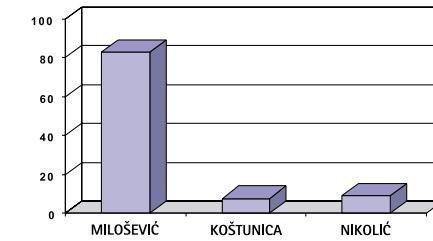
Grafikon 1. Broj priloga: Liste i kandidati

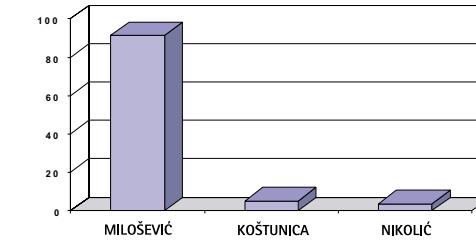
Grafikon 3. Vreme trajanja priloga: Liste i kandidati

Grafikon 2. Broj priloga: Kandidati

Grafikon 4. Vreme trajanja priloga: Kandidati

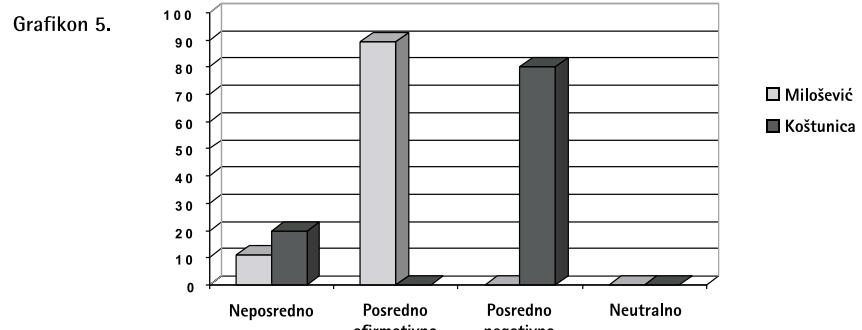
Još upečatljivija slika se dobija kada se posmatrani period podeli na tri, uslovno rečeno, faze, po sedmicama: fazu "zagrevanja kampanje", fazu "punog intenziteta kampanje" i "predizbornu nedelju" (Tabele 1-4 u Prilogu).

Jasno su uočljiva dva trenda: a) stalni rast broja i vremena trajanja priloga o predstavljanju koalicije SPS-JUL-Milošević i njenog predsedničkog kandidata (blagi izuzetak je "predizborna nedelja", kada je akcenat prebačen sa liste na kandidata) i, obrnuto, naglo opadanje publiciteta posvećenog jedinoj preostaloj rivalskoj opciji, DOS - Koštunica. Već tokom druge faze, "nestale" su iz etra sve "ostale stranke", izuzetkom SRS-Nikolić, koja se pojavljuje u tragovima. b) Gotovo udvostručen ideo priloga o Slobodanu Miloševiću, kada se uporedi prva i treća faza kao i isto takav trend opadanja publiciteta datog Vojislavu Koštunici, naročito u "predizbornoj nedelji".

Praktično "najbolja" proporcija publiciteta ova dva aktera ostvarena je u fazi "zagrevanja kampanje" (približno 4 : 1 za Miloševića), dok je najneravnomernija bila u predizbornoj nedelji – 19 : 1.

No, i ovu najbolju proporciju valja razmatrati u svetu *načina predstavljanja* aktera. Tokom "faze zagrevanja" Slobodan Milošević praktično nije bio *aktivni akter kampanje*, već je uglavnom predstavljan "iz offa" – kroz promotivnu kampanju koalicije koju je personifikovao ili simbolizovao. Ovaj način predstavljanja nastavljen je i u preostalim fazama kampanje, bez obzira na naknadno neposredno uključivanje Slobodana Miloševića u špic kampanje. Sveukupno, ovaj predsednički kandidat se u "Novostima dana" neposredno "predstavio" u 11 % priloga (i vremena), dok je posredno "predstavljen" u 89 %, bez izuzetka "afirmativno". Neutralnog (objektivističkog) predstavljanja nije bilo.

Vojislav Koštunica se "neposredno" predstavio (snimkom živog govora) u 20 % objavljenog materijala, dok je "posredno" (i to bez izuzetka "negativno") predstavljen u preostalih 80 % priloga! Neutralnog (objektivističkog) predstavljanja takođe nije bilo.⁵

⁵ Nekako "najravnomerniji" (iako veoma mali) publicitet dat je Tomislavu Nikoliću (inače, ukupno veći nego Koštunici!), koji se "neposredno" predstavio u polovini priloga, posredno je "afirmativno" predstavljen u trećini, ali i posredno negativno u jednoj šestini priloga. Opet bez "objektivističkog" pristupa.

Iako posredno predizborno predstavljanje određene političke opcije nije bio bitan *novum* prošlogodišnje kampanje, ono je bilo primenjivano u mnogo većoj meri nego ranije. To se uklapalo u aktuelnu strategiju kampanje vladajuće opcije koja je nastojala da istakne svoje izuzetne (prethodne i aktuelne) uspehe u rešavanju problema u svim ključnim oblastima društvenog života. Istovremeno, ova strategija je trebalo da sugerise da 'uspešnu opciju' nema smisla dovoditi u pitanje na predstojećim izborima. Dakle, da su izbori već praktično odlučeni i da "tu ništa suštinski ne treba menjati". Generalno posmatrano, 'Arhimedove tačke' ovakve strategije bile su promocije opštih mesta na kojima se propituju ili afirmišu efekti delovanja aktuelne vlasti: samostalnost u unutrašnjoj i spoljnoj politici, ekonomska stabilnost i prosperitet, skrupulozna socijalna politika i briga za razvoj i perspektive društva u budućnosti i buduće generacije. Meta-ideološki nivo ovakvog predizbornog predstavljanja bile su 'velike' teme, koje mogu da uzbudjujuće deluju na javna *mnenja* koja su bila viđena da odlučujuće deluju na izborne rezultate: sloboda *versus* 'ropstvo', odnosno kolonijalna zavisnost, suverenitet *versus* 'globalizacija', pozivanja na (neutemeljeno) nasleđivanje tekovina *slavne istorijske prošlosti* čiji kontinuitet je roptanje i trpljenje sadašnjosti, eda bi se time steklo (navodno) pravo i pretenzija na dostojanstvenu i svetu *istorijsku budućnost*.

Praktično ceo sadržaj "Novosti dana" bio je u funkciji predizborne propagande. 'Nestranačke' teme su se ponajviše odnosile da ekonomske uspehe, delovanje državnih organa i brižljivu socijalnu skrb režima (55,3 %). Dosta je eksplorativna situacija na Kosovu (6,7 %). Tamna strana života (socijalna beda, inflacija, nestasice vitalnih artikala na tržištu) za Radio Beograd nije postojala, kao ni nasilje. Privođenja na informativne razgovore, hapšenja, maltretiranja i prebijanja političkih oponenata režima ostajala su van publiciteta državnog radija, osim kada se radilo o sporadičnim slučajevima nasilja nad režimskim pristalicama (slučaj hapšenja Ratka Krsmanovića u Crnoj Gori, odnosno ranjavanje pripadnika SPS od strane pristalice Demokratske stranke u Vojvodini). U malom broju tema koje su se odnosile na međunarodno okruženje u posrednom kontekstu izbora preovlađivale su pozitivne i 'ohrabrujuće' poruke iz 'priateljskih' zemalja (Rusija, Kina, Irak i dr.), dok je 'pod tepih' gurana većina disonantnih poruka 'neprijateljskog' međunarodnog okruženja (Zapad, OEBS, itd.) koje su se odnosile na moguću neregularnost predstojećih izbora i, posebno, na njihovu međunarodnu kontrolu.

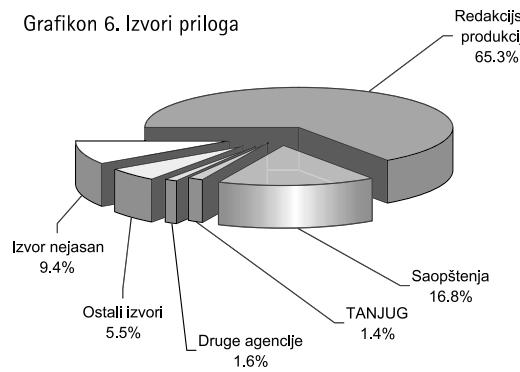
Izvori i žanrovi

Ovakvom načinu informisanja bili su prilagođeni i struktura izvora, kao i žanrovska struktura priloga u "Novostima dana".

Elektronski mediji, radio napose, retko eksplicitno navode izvore svojih informacija. U strukturi priloga u posmatranom periodu dominirala je tzv. redakcijska produkcija

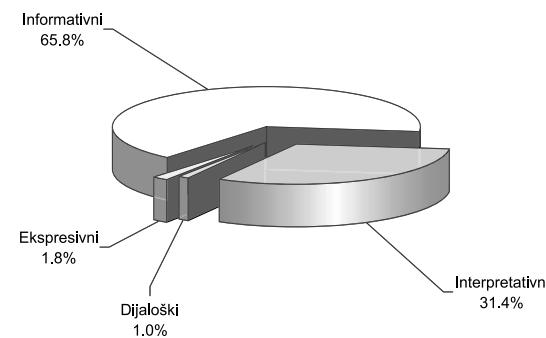
(2/3 priloga), koja obuhvata i ekipu u studiju, ali i razgranatu dopisničku mrežu i izveštače sa terena.⁶ Međutim, u svakom desetom prilogu nije bilo moguće utvrditi izvor informacije.

Grafikon 6. Izvori priloga

Ovakva, relativno 'jednostavna' struktura izvora omogućila je dosta anahronu, ali konkretno nameravanom efektu primerenu strukturu žanrova priloga.

Grafikon 7. Žanrovi priloga

Dakle, svega dve trećine priloga imalo je informativnu funkciju, a čak (gotovo) jedna trećina interpretativnu (ubeđivačku). Iz ovoga proizlaze dva zaključka.

Prvi se odnosi na raspodelu uloga dva segmenta RTS – radija i televizije – u "elektronском" medijskom vremenu. Radiju je dodeljena uloga 'predradnika', tj. izvršioca pripremnih 'grubih radova' u propagandno-ideološkom delovanju na bezrezervnoj promociji samo jedne političke opcije u predizbornoj kampanji. Ono što se plasira zvukom,

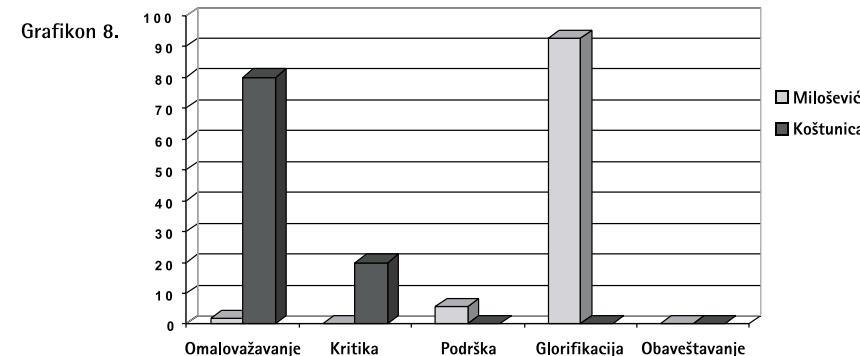
⁶ Ovde se radilo o dvosmernom mehanizmu manipulacije. Veliki deo 'živih' izveštavanja sa terena stvara "utisak da mediji samo prenose ono što se stvarno dešava i da nema nikakvih posrednika između informacije i događaja" (V. Ćurgus Kazimir, 1997, 31). S druge strane, "nijedna značajna informacija nije stigla do javnosti bez određenog komentara i interpretacije" (redakcijske), odnosno većina 'nepočudnih' informacija (o delovanju opozicije) ostala je s onu stranu informacije, tj. bila je prečutana. Modeli prečutivanja informacije biće razmotreni nešto kasnije.

glasom u popodnevnoj centralnoj informativnoj emisiji kao 'informativni' predložak⁷ kasnije se razrađuje i dorađuje, na nivou audio-vizuelnih predstava (zvuk + slika), u centralnoj večernjoj informativnoj emisiji, TV Dnevniku 2. Iz toga sledi drugi zaključak: naime, da su radijske "Novosti dana", kao produkt 'vrućeg' medija u McLuhan-ovom smislu, bile udarna pesnica režimske predizborne kampanje, jer su njihova izveštavanja, prvo, imala neposredniju 'kopču' sa 'događanjima' (mitinzi, promocije) i, drugo, jer su činile pretekst za naknadno vizuelno dizajniranje već plasiranih propagandnih poruka.

Vrednosna usmerenost

U načinu predstavljanja kandidata naročito je važna konotacija koja se uz to predstavljanje vezuje. Kada je reč o dvojici najvažnijih kandidata na predsedničkim izborima, Miloševiću i Koštunici, takođe se uočava izrazita disproporcija – zapravo, gotovo obrnutu proporciju pozitivnog odnosa prema jednom, odnosno negativnog odnosa prema drugom kandidatu.

"Novosti dana" su sprovodile uređivačku koncepciju izrazito dihotomnog, polarizovanog – "belo-crnog" predstavljanja aktera predizborne kampanje, što je dosta zastareo i, moguće, kontraproduktivan metod agitacije i propagande. Posebno se on može pojaviti kao kontraproduktivan za opciju za koju se navija kao "belu".⁸

⁷ "Pri prenošenju informacija radio-talasima postoji mogućnost istovremenog ili veoma brzog izveštavanja o događajima i njihovo simultano praćenje. Zatim, lako se ostvaruje utisak o autentičnosti, izvornosti poruke, odnosno obaveštavanja o događaju (zvuk, govor). Na osnovu tako sugerisane neposrednosti lako se održava fikcija primaoca poruke o jedinstvu bilo vremena i prostora, bilo nekog drugog entiteta koji za njega ima kognitivnu ili, češće, 'uzbuđujuću' vrednost." (Gredelj, *Veliko spremanje radija*, 1998, 21).

⁸ U istraživanju javnog mnjenja, koje je sproveo Centar za proučavanje alternativa tokom nedelje "intenzivne kampanje" na reprezentativnom uzorku građana Srbije, 52 % ispitanika je izjavilo da ih u predizbornoj kampanji "najviše vređa" ružan govor i vulgarnost kampanje, dok je daljih 40 % na drugo mesto onoga što ih odbija u kampanji navelo "prazna obećanja i neostvarljive prognoze" aktera. No, istraživanja javnog mnjenja su, bar zvanično, uživala mali, zapravo nikakav "kredibilitet" i bila su intenzivno nipođaštavana, čak žestoko napadana od strane 'provladinih' medija.

Ova "belo-crna" optika je bila naročito transparentna u retoričkim strategijama, kao i u rečniku (diskursu) kampanje, koji je često bio u najmanju ruku neprimeren, a u najveću ruku s onu stranu dostojanstva i odgovornosti za javno izgovorenu reč. Istini za volju, to najčešće nije bio *jezik medija* već govor različitih aktera kampanje, ali ukoliko ga medij doslovno i bez ikakve ografe objavljuje i prenosi – to postaje *jezik dotičnog medija*.

Retoričke strategije su obično kompleksniji oblici prezentiranja informativnog sadržaja publici, koje govore o uređivačkoj koncepciji medija – da li u njoj preovlađuje informativna kao izvorna, ili agitaciono-propagandna, kao izvedena (i heteronomno nametnuta) funkcija.

Po prirodi stvari same teme, tj. predizborne kampanje, retoričke strategije koje mediji u njoj primenjuju redukovani su i koncentrisanije na *meritum*. Ipak, "svedenost" retoričkih strategija u ovoj kampanji prevazišla je sve dosad viđeno, naročito u 'provaldinim' medijima. Globalni pristup predizbornoj problematiki u ovim medijima imao je samo dva nivoa, zasnovana na jednostavnoj matrici: "mi" versus "oni": veoma direktno, transparentno i intenzivno, pri čemu su se ovi mediji bezrezervno svrstavali u "mi", relativizujući do kraja inače (kod nas) fluidnu granicu između dva društvena podsistema – politike i informisanja i njihovih međuodnosa. Kada dođe do ovakve redukcije i netransparentnosti odnosa između ove dve sfere razumljivo je da to proizvodi i isprepletenost interesa koji određene medije stavljaju onkraj sfere servisa javnosti (i društva u celini) i uprežu u pogon samo jedne političke opcije, što ima ozbiljne posledice i po sferu javnosti, ali i politike.

Zbog ovakvog polarizovanog globalnog pristupa, protekla predizborna kampanja bila je krajnje otvorena, jednosmerna i militantna, sa krajnje 'militarizovanim' rečnikom. Slikovito rečeno, to je bio "produžetak – unutrašnjeg – rata drugaćijim sredstvima". Ili, možda, prizivanje, tj. zveckanje novim?!

U ovakvoj konstelaciji, ne čudi ni "militantnost" političkog diskursa, ispoljena kroz katkad anahrona retorička sredstva (doduše, nekad i kroz vrlo 'moderna', tj. 'postmoderna' u smišljanju *uvredljivih* rečničkih inovacija), koja su onda uklapana u odgovarajuće, bipolarne retoričke strategije: podrška bez distance jednoj opciji odnosno njena glorifikacija, nasuprot omalovažavanju i diskreditovanju one 'druge'. U opticaju su bile, s jedne strane, reči-transparenti, reči-opšta mesta i reči-lozinke, odnosno, s druge strane, reči-etikete (videti tabelu 6 u Prilozima).

Ovakav i sličan rečnik (probrani su i katalogizovani samo najtipičniji primeri) uklapan je u širi kontekst retoričkih strategija, kojima se želeo postići neposredan retorički efekat – potpuno uzdizanje i 'obogotvorenje' favorizovane, odnosno nipodaštavanje i satanizovanje rivalske opcije (tabele 7-9 u Prilozima).

Kako je to izgledalo u praktičnoj izvedbi? Iako na prvi pogled u ovom diskurzivnom performansu nema nikakvog plana, skrupulozna analiza ukazuje na uzlaznu liniju i

podizanje diskurzivne 'temperature' kako se približavao datum izbora. Tako su naizgled 'spontane' i haotične strateško-diskurzivne 'protuberance' ipak imale postepeni i brižljivo dozirani rast ("zagrevanje" i "podsticanje"), kako se kampanja zahuktavala, prelazeći tek u finiš u relativno nekontrolisano usijanje onkraj racionalnosti i dobrog ukusa, u oba smera, i pozitivnom i negativnom. Tako je ono što je u prvoj fazi bila 'rutinska' podrška, u drugoj je preraslo u podršku bez distance, a u poslednjoj u navijanje bez granica, ono što je bila glorifikacija i 'faraonizacija' 'metastaziralo' je u panegirike, obo-gotvorenje i 'posvećenje'. Na drugoj strani, početno, gotovo mlako i 'rutinsko' omalo-važavanje, preko faze diskreditovanja i etiketiranja, 'provriло' je do vređanja, govora nepatvorene mržnje i čak prizivanja linč-atmosfere, provociranja konfrontacije i stvaranja dubokih raseklini unutar društva.⁹

Balansa između dva ekstrema, u smislu iole "neutralnog" informisanja o predizbornom ambijentu jednostavno *nije bilo*. 'Obične' informacije u potpunosti je pokrivala "strategija prečutkivanja", odnosno ignorisanja.

RTS – DNEVNIK 2

Centralna dnevna informativna emisija državne TV okuplja pred ekranima svako veče u udarnom terminu u 19,30, prema podacima o gledanosti RTS Centra za istraživanje auditorijuma o gledanosti RTS, blizu 4 miliona gledalaca. S obzirom na emisioni domet TV repetitora emisija pokriva praktično celu teritoriju Republike Srbije, a može se pratiti i na najvećem delu teritorije Republike Srpske u BiH kao i u većem delu Crne Gore, tako da broj potencijalnih konzumenata verovatno prevaziđa 5 miliona ljudi. Standardno trajanje ove informativno-političke emisije prema programskoj shemi je oko 30 minuta, mada se ona retko zadržava u okviru ovog vremenskog okvira. Obično ga "probija" nagore, do oko 45 minuta trajanja.

U posmatranom periodu od 21 dana tokom septembra 2000. godine ovi "proboji" vremenske sheme bili su još značajniji i rasli su progresivno tokom svake od tri nedelje posmatranja. Tako je u prvoj nedelji kampanje (1-7. septembar) Dnevnik 2 prosečno trajao gotovo sat vremena (57 minuta), u drugoj nedelji više od sat vremena (64 minuta), a u predizbornoj nedelji gotovo sat i po (83 minuta). S obzirom na predmet našeg istraživanja, praćen je i ideo predizbornog predstavljanja u *ukupnom trajanju* centralne dnevne informativne emisije na državnoj TV.

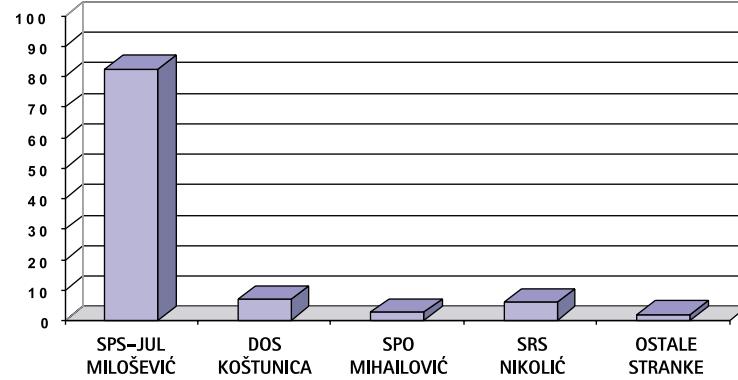
⁹ Bez obzira na prethodna iskustva, ovo je bez sumnje pojava bez presedana. Nikada ranije pred izbore opozicija nije bila u ovakoj meri verbalno satanizovana u 'provalnim' medijima. Izgleda da su na to delovali dve činjenice: prvo, potpuno 'isključenje' opozicije sa relevantnih elektronskih medija, pa se 'druga strana' nije mogla ni simbolično braniti od ove satanizacije. Drugi razlog je, čini se, loš proračun u tajmingu zakazivanja izbora. Nije se, naime, očekivala pojava iole 'jakog' protivkandidata vladajućoj opciji. Otuda je on u početnoj fazi uglavnom bio izložen podsmehu i omalovažavanju. Međutim, kada se ovaj kandidat 'izradio' u neočekivano 'iznenađenje', stavljena je u pogon dalekometna medijska/propagandna artiljerija.

Raspored publiciteta

Slično "Novostima dana" Radio Beograda, prostor i vreme posvećeni u Dnevniku 2 RTS različitim političkim opcijama i predsedničkim kandidatima bili su neproporcionalno raspoređeni: medijska pažnja bila je izrazito 'agnuta' prema režimskim strankama i ličnostima.

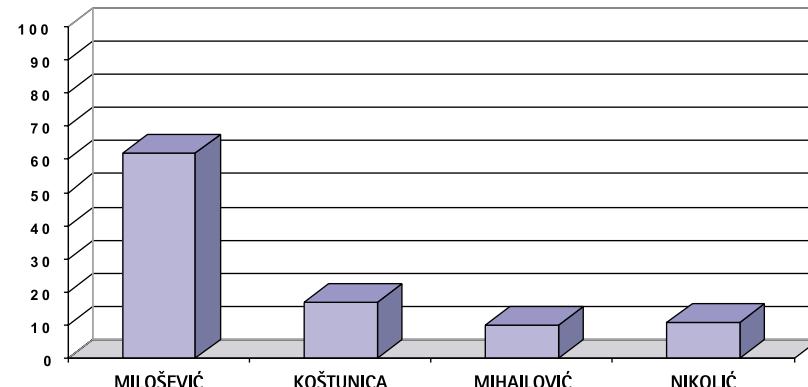
Odnos broja priloga o SPS/JUL-u u odnosu prema broju priloga o DOS-u bio je 12 : 1, u odnosu na (bivšeg koalicionog partnera) SRS 14 : 1, na SPO 30 : 1, a na ostale stranke čak 40 : 1.

Grafikon 9. Broj priloga o stranačkim listama

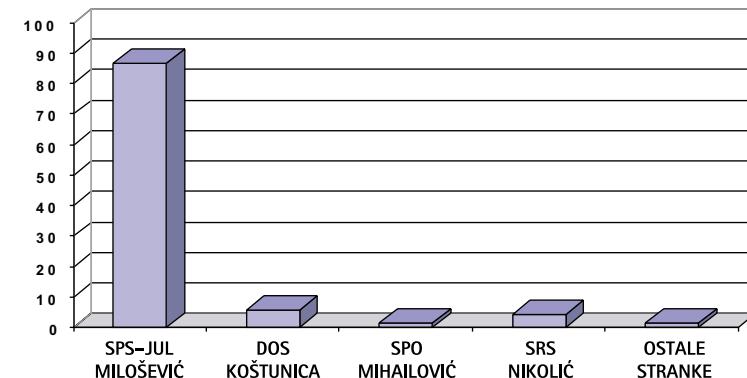
Kada je reč o prilozima o kandidatima za saveznog predsednika, odnosi su bili nešto "uravnoteženiji": Milošević – Koštunica 4 : 1, Milošević – Nikolić 5 : 1 i Milošević – Mihailović 6 : 1. Predsednički kandidat Vidojković, kao 'viđeni' autsajder izbora, uopšte nije pominjan.

Grafikon 10. Broj priloga o kandidatima

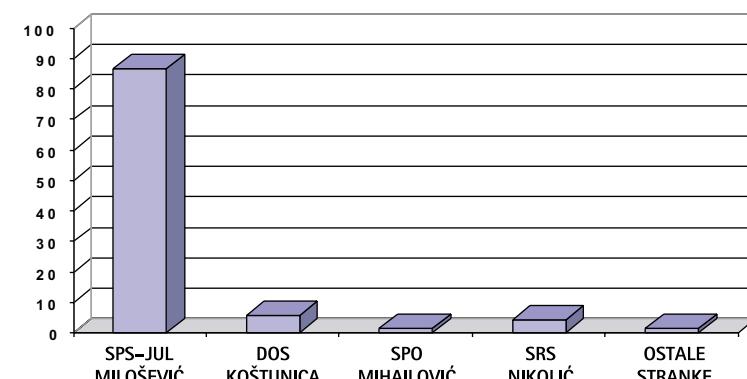
Navedene disproporcije u broju priloga još su transparentnije kada se razmotri raspodela medijskog vremena, posvećenog pojedinim stranačkim listama, odnosno predsedničkim kandidatima. Tako je lista SPS/JUL dobila 15 puta više vremena na Dnevniku 2 od liste DOS, 20 puta više vremena od SRS i čak 54 puta više vremena od SPO, odnosno ostalih stranaka.

Grafikon 11. Vreme trajanja priloga o stranačkim listama

Kada je reč o vremenu posvećenom predsedničkim kandidatima, Milošević je dobio devet puta veću minutažu u odnosu na Koštunicu, 15 puta veću u odnosu na Nikolića i 17 puta veću u odnosu na Mihailovića.

Grafikon 12. Vreme trajanja priloga o predsedničkim kandidatima

Navedene disproporcije su progresivno rasle kako se zahuktavala predizborna kampanja (tabele 10-13 u Prilozima).

Jasno su uočljivi sledeći trendovi:

a) Konstantno visok ideo broja i vremena trajanja priloga o predstavljanju koalicije SPS-JUL-Milošević (blagi izuzetak je "predizborna nedelja", kada je akcenat prebačen sa liste na kandidata), ali i postepeni rast publiciteta posvećenog (očito prepoznatoj jedino 'opasnoj') rivalskoj opciji – DOS-u. Potonji rast je vidljiviji kroz proporciju medijskog vremena tokom tri faze: od 2,4 % tokom "zagrevanja" do 11 % (četiri puta više) u "predizbornoj nedelji".

b) Već tokom druge faze gotovo su "nestale" iz etra sve "ostale stranke", sa izuzetkom SRS-Nikolić, koja se pojavljuje 'u tragovima'.

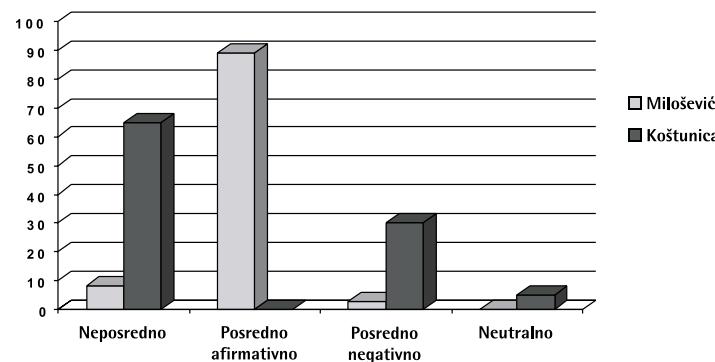
c) Konstantno 'obaranje' publiciteta Koštunici kako u broju priloga (gotovo šest puta manje u predizbornoj nedelji u odnosu na fazu "zagrevanja"), tako i u vremenu trajanja priloga (dvostruko manje u predizbornoj nedelji u odnosu na fazu "zagrevanja").

d) Komplementarno tome, vrtoglavi rast publiciteta Slobodana Miloševića: u nedelji "zagrevanja" kampanje po broju priloga on je bio 'ujednačen' sa Koštunicom (28,6 %), u drugoj fazi je broj priloga o Miloševiću gotovo udvostručen (na 51,9 %), da bi u "predizbornoj nedelji" ovaj broj dostigao gotovo maksimalno zasićenje – 92,7 %. I vreme trajanja priloga o SPS/JUL predsedničkom kandidatu progresivno je raslo: od 55 % u prvoj nedelji, preko tri četvrtine (74,1 %) u drugoj, do daleko preko četiri petine (86,5 %) ukupnog medijskog vremena posvećenog promociji predsedničkih kandidata na Dnevniku 2 RTS u "predizbornoj" nedelji kampanje.

Način predstavljanja aktera

Kampanja leve koalicije bila je više nego ikada u znaku "mističnog" autoriteta vođe čiji se usamljeni glas retko čuo u masi jednoobraznih, ritualnih i teatralnih obrazaca "posrednog predstavljanja", koje su odrađivali 'niži' ešeloni partijsko-državne hijerarхије. Predsednički kandidat ove koalicije, Slobodan Milošević, bio je neposrednije medijski 'uključen' u kampanju tek u završnoj fazi pred izbore.

Grafikon 13. Predstavljanje predsedničkih kandidata (Milošević i Koštunica)

"Posredno" (indirektno) predstavljanje, bez izuzetka afirmativno za jednu opciju (u rasponu od glorifikacijskog do panegiričkog, koju personifikuje Milošević), odnosno gotovo bez izuzetka negatorsko u odnosu na drugu (u rasponu od omalovažavajuće/kritičkog do uvredljivog, koju personifikuje Koštunica), oslanjalo se na 'opšta mesta' ukupne kampanje 'levih snaga', zasnovane na izrazito uprošćenom i do krajnjih konsekvenci dovedenom obrascu – 'mi' versus 'oni',¹⁰ odnosno 'naši' uspesi i pozitivni, patriotski motivi¹¹ vs. 'mračne perspektive' koje 'oni' nose¹² (tabela 13 u Prilogu).

Tematski registar na RTS ukazuje na sličan 'kreativni rukopis' koji je primenjivao i Radio Beograd u "Novostima dana", tj. na isti model akcentovanja publiciteta¹³:

a) udarnički uspesi države (čitaj: režima) u privredi, iz dana u dan sve efikasnijem obezbeđivanju zdravstvene, socijalne i ekonomski sigurnosti većine stanovništva, sve pod brižnom paskom aktuelnih državnih organa (53 %);

b) pažljiva selekcija informacija iz međunarodnog okruženja, gde 'povoljni' (prijeteljski) tonovi dvostruko nadmašuju 'disonantne', odnosno eventualno kritičke;

c) brižljivo marginalizovanje većine informacija koje bacaju nepovoljno svetlo na sveukupnu 'stabilnu i kontrolisanu' situaciju u društvu (inflacija, dramatičan pad standarda stanovništva, nestasice, raspirivanje ili praktikovanje političkog nasilja nad 'nepodobnima' i neistomišljenicima). I ovde je izuzetak praktično svakodnevno 'raspirivanje mnenja' o turobnoj kosovskoj stvarnosti;

¹⁰ Ovaj tip kampanje je "karakterističan za režime koji ne veruju u smenjivost vlasti, odiše smrtnom ozbiljnošću, militarizmom, sejanjem straha, izazivanjem mržnje i besa prema spoljnom i unutrašnjem neprijatelju. Svojim efektom ona, s jedne strane, odaje utisak da se radi o praznim formama, senkama, lutkama od papira, naučenim tekstovima, praznim rečima, prevaziđenim, zaboravljenim, mrtvim klišeima preživelog političkog diskursa. S druge strane, ti mrtvi klišei odjednom oživljavaju pod dejstvom snage mržnje. U oba slučaja, sa koje god strane da se pogleda, ili kao mrtvo čedo preživelih ideologija, ili kao ubojito sredstvo borbe za vlast, osnovni princip koji izvire iz ove estetike je smrt kao destrukcija i nepostojanje. Celokupna izborna kampanja vladajućih stranaka zasnovana je na ponistiavanju opozicionih umesto na afirmaciji sopstvenih programa. Neprijatelji, izdajnici, zaverenici, plaćenici, razoritelji nacionalnog bića, antipatriote, lažovi, cirkuzanti, nepostojeći ljudi, elementi kanalizacije su samo i isključivo pojmovi negacije. Apolutna i totalna negacija bez ijednog pozitivnog iskaza" (Jelena Veljković, "Lutke pod senkom mržnje" *Danas*, 20. 09. 2000, str. 6).

¹¹ "Za nas je narod samo naš narod, jedan jedini. Zato su naši interesi interesi našeg naroda nama ispred svih interesa Amerikanaca, Engleza, Francuza, Nemaca, i mi gledamo samo interes našeg naroda" (Slobodan Čerović, predsednik GO JUL Beograd na promociji u Obrenovcu) (Izveštaj monitoringa, 4. 9).

¹² "Neka niko ne naseda prljavoj propagandi. Naš zadatak je da to građanima objasnimo. Uložene su velike pare da ono što nije moglo da se izvede agresijom, izvede drugim suptilnijim metodama. Ali, naši građani nisu ni glupi ni povoljni i njih ne može prevariti ni jedan oblik specijalnog rata" (Goran Matić, govor na Ušću, Izveštaj monitoringa 4. 9).

¹³ Ovaj nalaz istraživanja je *post factum* potvrđen autentičnim svedočenjem o jednoobraznosti pristupa uređivanju centralne TV informativne emisije RTS: "Što se tiče redosleda emitovanja priloga tu je postojalo neko nepisano pravilo. Na prvom mestu su bile aktivnosti predsednika, pa skupština, jedna, druga, pa vlasta, zatim važne političke informacije. Privrede nije ni bilo, osim u vreme izborne kampanje. Obnova zemlje bila je takođe u vrhu Dnevnika. Ključne vesti, životne, isle su na dno" (Lidija Duvandžić, bivši, ranije smenjeni urednik Dnevnika 2, u: "Kako je pravljen TV dnevnik", *Vreme*, 513, 02. 01. 2001, str. 19).

d) bezrezervna kritika svake drugačije medijske slike stvarnosti, naročito 'nepočudnih' informacija o stavovima javnog mnjenja povodom predstojećih izbora.¹⁴

Granice audio-vizuelne samoopsene

Brojna istraživanja medijske publike pokazala su da konzumenti (naročito elektronskih) medija veruju da je ono što im ovi mediji prezentiraju zapravo izvod, *isečak* iz realnosti, da oni izveštavaju o onome što se *uistinu* dogodilo. Kako piše, među ostalima, Ortega y Gasset (*Uspon masa*), potreba da nam mediji kažu šta se *u ovom trenutku događa* može se shvatiti kao oblik poželjne samoopsene: mi imamo predstavu da smo zaista na *licu mesta*. Mediji ovu predstavu efikasno instrumentalizuju. Bilo tako što su 'proizvodi medija vesti a ne istina', ili tako što su 'proizvodi medija *istine* koje treba da postanu *vesti*'. Međutim, granice efikasnosti ove samoopsene se pojavljuju kada proizvodi medija postanu 'laži koje treba da budu vesti kao da su istinite' (Gredelj, *Veliko spremanje radija*, 1998, 22). Upravo ova granica je postala najtransparentnija tokom septembarske kampanje, koja je 'treću' rotaciju odnosa stvarnih događanja i izveštavanja dovela do krajnjih konsekvenca.

Crno-bela napregnutost atmosfere i retorike kampanje delovala je i na njeno audio-vizuelno siromaštvo, staromodnost, šablonizovanost, monotoniju, neinventivnost, što je moglo stvoriti kontraproduktivni i zamarajući efekat na auditorijum, odnosno njegovu postepenu zasićenost prevaziđenim, uvek istim ponavljanjem 'mitologische' ritualizacije i 'faraonizacije'.¹⁵ Doduše, nameravani, željeni efekat i nije bio jasnoća i realističnost političke 'ponude' i transparentnost opcija, već upravo zamagljivanje tih opcija i – persuazija na osnovu formiranja i potvrđivanja prethodno zgotovljenih predstava.

¹⁴ Na primer, u Dnevniku 22. 09. (prije dan izborne čutnje), objavljeno je saopštenje Patriotskog saveza Jugoslavije u kome je rečeno da je Savez podigao tužbu protiv agencija koje se bave istraživanjem javnog mnjenja u SRJ – Strategic Marketing, CPA, Partner, SCAN, Centar za demokratsku kulturu i CeSID... "zbog grubog falsifikovanja anketa i obmanjivanja domaće i strane javnosti o ukupnom stanju u Jugoslaviji, čime se stavljaju u službu agresora i njihovih domaćih pomagača".

¹⁵ "Rituali podrške i predizborni mitinzi na vizuelnom planu odslikavaju mrtvilo ideologije i odsustvo svake vere u vlastiti politički projekat. Slike i plakati, dosadni, staromodni i proizvođeni u jednoj istoj radionici već poslednjih deset godina, fizički poređak govornika i političke elite prema ustaljenom, nepromjenjenom principu, usamljeni glas govornika koji izgovara nebrojeno puta ponovljene fraze lišene svakog kontakta sa realnošću. To je neprekidni odjek iste emocije, neprestani dah istog senzibiliteta. Sve je mit, fikcija i priča, holivudska bajka" (Jelena Vlajković, *op. cit.*).

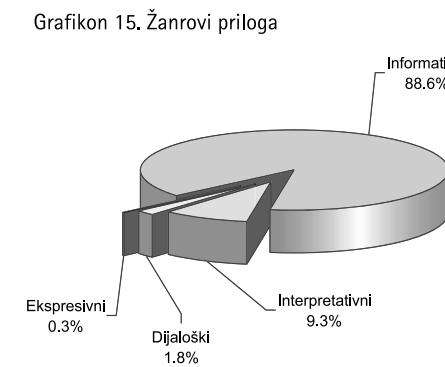
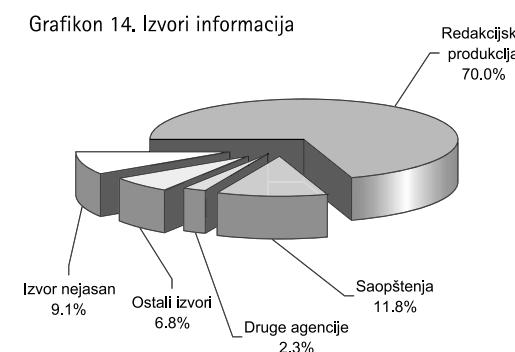
Promocije vladajuće koalicije uvek su uz obavezno tonsko pokrivanje (aplauzi, skandiranje), bile šansa RTS-ovim novinarima da se potpuno identifikuju sa događajima i zaborave na činjenicu da su oni samo novinari, pa najčešće zdušno opisuju atmosferu, dočeku koji su bili veličanstveni, ljudi koji su bili oduševljeni itd. (Izveštaj monitoringa, 8. 9).

"Dragi Piroćanci, vi znate da ste na prošlim izborima za malo pobedili, ali su vas neki izdali. Uaaaaaa izdajice koje su vas izdali", Bratislava Morina na promociji SPS-JUL u Pirotu (Izveštaj monitoringa 15. 09).

Na promocijama JUL-a se peva. Čuju se stihovi "Volimo te otadžbino naša" i "Zemljo moja" i svi prisutni tapšu i pevaju. To je, inače, specifičnost gotovo svih većih skupova JUL-a da se peva i tako pojačava nacionalni zanos i ljubav prema otadžbini (Izveštaj monitoringa 16. 09).

Izvori i žanrovi

U pogledu izvora koje koristi za svoje informativno delovanje Dnevnik 2 RTS je 'naj-originalniji' i 'najkreativniji' među svim posmatranim medijima: sedam od deset priloga bilo je izvorna "redakcijska produkcija",¹⁶ skoro svaki deseti izvor bio je zvaničan, a isto toliko je bilo nejasnih.

U žanrovskom smislu, Dnevnik 2 je znatno manje negovao 'interpretativni' žanr (tri puta manje nego "Novosti dana"). Televizija nije pogodan medij za ovaj (izrazitije verbalni) žanr. Zato je 'informativni' žanr bio bogatije zastupljen, sa već opisanim audio-vizuelnim efektima (govori, širokogaoni snimci, pesme, skandiranja, zumiranje transparentata i slika, itd.).

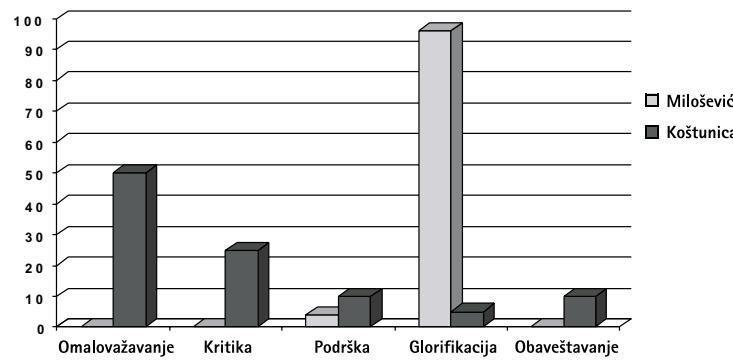
¹⁶ Kako je u praksi izgledala ta "izvornost" može se saznati iz *post festum* svedočenja ranijih poslenika ove emisije: "Dnevnik je samo fizički pravljen u televiziji. Sve ostalo je bilo mimo nas. O programu je odlučivala grupa ljudi u našoj kući... Sve je bilo dogovorenog unapred. To su bili usmeni dogовори... Komande i nalozi bili su koncentrisani kod nekoliko ljudi. Mi napravimo neki imaginarni dnevnik do sedam sati uveče, onda se pojavi cenzura... Od sedam do pola osam mi promenimo ceo Dnevnik... Ta vrsta kreacije se videla na Dnevniku" ("Kako je pravljen TV dnevnik", *Vreme*, br. 513, 2. 11. 2000, str. 18-19).

Retorička sredstva i strategije

Redukcija obrasca "mi – oni" na ogoljenu konfrontaciju nepomirljivih opcija jeste ono što sociolingvista Ranko Bugarski naziva govorom mržnje, koji je konstanta političkog diskursa tokom čitave protekle decenije.¹⁷ Ipak, u poslednjoj, aktuelnoj redukciji, 'mi' je krajnje svedeno na vlast, režim i njegovu najbližu 'interesnu' okolinu, dok je kategorija 'oni' proširena bukvalno na sve ono što nije vlast – 'tzv. demokratsku opoziciju', ali i 'domaće izdajnike i strane faktore koji rade protiv nas'.

Potpuna nekritičnost i odsustvo svake distance prema 'svom' kandidatu kompenzirana je "viškom" negativnog predstavljanja 'njihovog' kandidata.

Grafikon 16. Konotacija predstavljanja predsedničkih kandidata

U ovakvom načinu delovanja mediji više ne obaveštavaju građane već agituju. To je pokazatelj koliko je u 'državnim' medijima, elektronskim napose, ostalo od novinarske profesije. Novinari su pretvoreni u direktnе agitatore određene (jedino poželjne) političke opcije i političkog kandidata. U delovanju zvaničnih medija opstaje samo princip "mi opstajemo ili padamo zajedno s NJIMA, a protiv onih DRUGIH", što je dokaz totalno ogoljenih interesa potencijalnih gubitnika ili DOBITNIKA. Dakle, 'logika' – ili-ili. Upravo to veoma kontaminirajuće deluje na javnost, koja je, aktuelno i perspektivno, još uvek problematičan konglomerat protivrečnih/antagonizovanih različitosti, lako prijemčiv na dotok fluidnih klišea, stereotipa i predrasuda¹⁸ (tabele 15-18 u Prilozima).

¹⁷ "Poslednjih godina uglavnom se operisalo rečima kao što su izdajnici, strani plaćenici, petokolonaši, kvizlinzi, ali posle intervencije NATO-a, koja se pokazala bogom danom za propagandne svrhe aktuelnog režima, više nemamo bilo kakve izdajnike ili plaćenike, već NATO-izdajnike, NATO-plaćenike... Dakle, tragično kolektivno, nacionalno iskustvo se propagandno zloupotrebljava da bi se dalje diskvalifikovali, pre svega, domaći politički oponenti. Retoričko zaoštrevanje počelo je podelom na patriote i izdajnike, samo što se, izgleda, krug patriota nekako suzio, a krug izdajnika se neprekidno širi... Lideri opozicije su, između ostalog, i nosonje, trbonje, bivići muškarci, frustrirani tipovi..." (Intervju Reporteru, Internet izdanje).

¹⁸ Izveštaji reportera RTS sa promotivnih skupova DOS veoma su krajnje neprofesionalni. Recipient dobija bledu sliku aktivnosti DOS koja se uglavnom svodi na povezivanje sa NATO, pa onda i neizbežno bombardovanje. Generalno, DOS je kriva zbog NATO napada, krivi su i nezavisni mediji, a jedini koji nešto vrede u

STUDIO B – Vesti u 7: "Slučajni partner"

Kada je, posle serije "kriminalno-tehnoloških" opomena (službena 'krađa' delova opreme sa predajnika na Kosmaju januara 2000, otimanje vitalnih delova predajnika na Torlaku, uz usputno prebijanje dežurnog tehničara, u martu), u mrklo doba noći 17. maja 2000. par stotina lica u kamuflažnim uniformama i u civilu okupiralo zgradu Beograđanke i zauzelo prostorije TV Studija B (i, kolateralno, Radija B292, Radija Index i dnevnika *Blic*), to je bila završna faza više od šest meseci najavljujane i prizivane "dekontaminacije" medija, ali i prva najava da je režim rešio da raspiše izbore. Pošto prethodno očisti medijski prostor od mogućih 'disonantnih', opozicionih tonova. Ujedno je, petom promenom izvršne nadležnosti u kontroli nad ovim nekada popularnim i prestižnim medijem, 'troglava aždaja' tadašnje vladajuće koalicije SPS/JUL/SRS nagradila svoju treću hidrinu glavu koja je konačno stekla sopstvenog nezvaničnog glasnogovornika.¹⁹

Ovim preuzimanjem Studija B, ionako neravnopravna medijska zastupljenost svih relevantnih aktera na političkoj sceni definitivno je zakriviljena samo na jednu, režimsku stranu. Istina, delovanje Studija B u predizbornoj kampanji potvrdilo je prepostavku većine medijskih analitičara da ova beogradska TV stanica nije toliko bila potrebna režimskim strankama za sopstvenu promociju, koliko je svrha njene "dekontaminacije" bila da se opozicionim strankama oduzme jedini 'dalekometni' elektronski medij.

Za razliku od kompanije RTS, TV Studio B, tj. njegova centralna informativna emisija, "Vesti u 7", nije bila previše očigledno i napadno (kvantitativno i kvalitativno) angažovana u propagandi vladajućih stranaka. Studiju B je dodeljena uloga 'malog od palube' i pratećeg 'vokala', koji je trebalo da fingira "objektivizam" (u onoj meri u kojoj je to bilo funkcionalno, tj. u meri koja ne ugrožava propagandni interes vladajuće koalicije) i koliko-toliko proklamovane "optimalne" medijske uslove za ravnopravnu izbornu

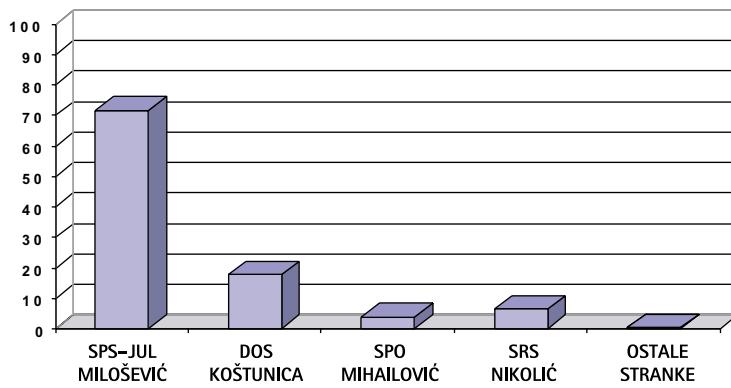
zemlji su SPS i JUL i jedino oni vole svoju zemlju. Podela na izdajnike i patriote sada se predstavlja na drugi način: SPS i JUL samo grade i rade, a DOS se je mržnju i zavist što je to tako (Izveštaj monitoringa, 7. 9).

Bugarski kaže da "jezik formira navike koje padaju na 'pogodno tle' jer jedna trećina ljudi u ovoj zemlji je funkcionalno nepismena, a od ostalih, zvanično pismenih, polovina je polupismena. Neobrazovani ljudi skloni su stereotipima. Huškanje preko medija pokazuje tom prosečnom čoveku ko je, zapravo, kriv što on nema penziju, ne školuje decu kako želi. Naravno, poručuju mediji, krivi su ti domaći izdajnici koji dolare i marke trpaju u svoje džepove..."²⁰

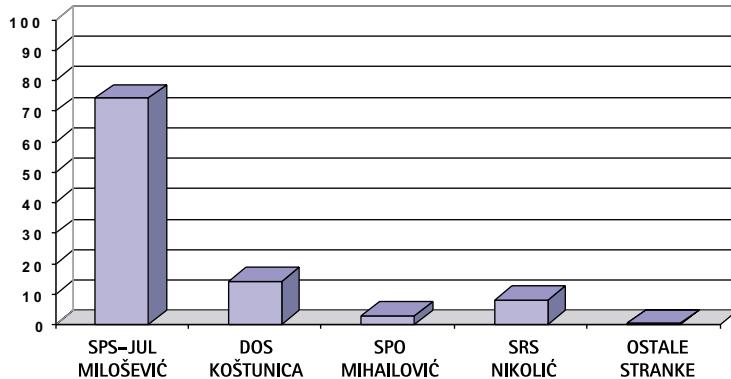
¹⁹ Od trenutka kada je osnovan i registrovan kao deoničarsko društvo zaposlenih, Studio B je pet puta menjao vlasnike i - uređivačku politiku. Počeo je sa radom kao "Nezavisna TV Studio B", najpre 1990, a onda konačno 1991. i u narednih nekoliko godina bio je opoziciona medijska 'kost u grlu' režimu. Godine 1995. preuzet je od tadašnje SPS gradske vlasti, izgubio je 'prefiks' nezavisni i postao je 'Čovićeva televizija', manje-više sterilna komunalna TV. Posle pobede opozicione koalicije "Zajedno" na lokalnim izborima i uspostavljanja opozicione vlasti u Beogradu nakratko je povratio "nezavisni" image. Kada se narečena koalicija raspala, potpao je pod kontrolu pobedničke struje u tom raskolu, Draškovićevog SPO i postao je "Vukova TV Bastilja", propagandni pandan RTS. Napokon, maja 2000, 'preuzet' je u nadležnost Vlade Republike Srbije, potpadajući pod neformalni uticaj 'najjednakijeg' u toj Vladi - potpredsednika Vojislava Šešelja i njegove Srpske radikalne stranke.

utakmicu. Pažljivija analiza, međutim, ukazuje da i ovo igranje sporedne role nije uspešno da se previše odmakne od glume neuspešnog statiste. Naime, profesionalno osiromašenje (u kadrovskom smislu) posle 'preuzimanja od strane Vlade' i bezličnost uređivačkog profila emisije, nedostatak dopisničke mreže, iole kvalitetnih urednika i komentatora, kao i tehnološka skućenost (mobilne ekipe snimatelja i reportera) pretvorili su "Vesti u 7" u netelevizičnu 'čitaonicu' uglavnom službenih i inih nemuštih saopštenja te, sledstveno, u sporedni kolosek za drugorazrednu, u suštini nevažnu "posrednu" promociju vladajuće, odnosno 'prigušivanje' i 'neutralizaciju' njoj suprotstavljenе opcije. Medijsko vreme emisije uglavnom je otaljavano, na što ukazuje i podatak da su proboji vremenske sheme bili češći 'na dole' (trajanje emisije kraće od programiranog, ponekad jedva 20 minuta), što je potpuno suprotna praksa od one koju je upražnjavao sistem RTS.

Grafikon 17. Broj priloga: Liste i kandidati

Grafikon 18. Vreme trajanja priloga: Liste i kandidati

Raspored publiciteta aktera predizborne kampanje

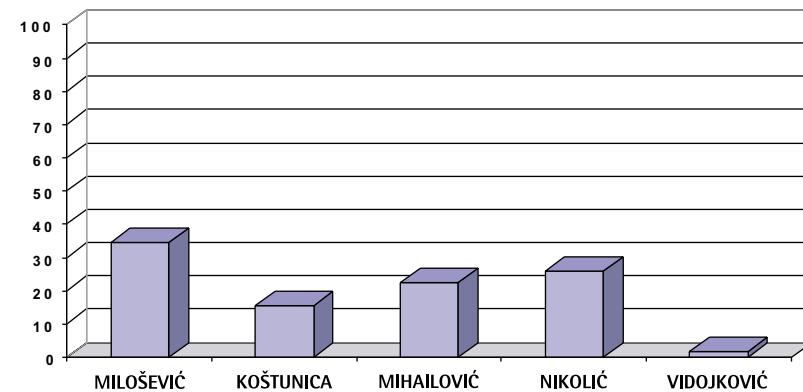
I u "Vestima u 7" obim informacija i vreme posvećeno predstavljanju pojedinih aktera predizborne kampanje bilo je neproporcionalno, mada znatno manje nego na informativnim programima RTS. Osim toga, ove disproporcije su išle u nešto drugačijem pravcu.

Dakle, prema broju objavljenih priloga koalicija SPS/JUL bila je, naspram DOS-u, predstavljena u odnosu 4 : 1, naspram SPO 19 : 1 i naspram SRS 11 : 1 (Grafikon 17).

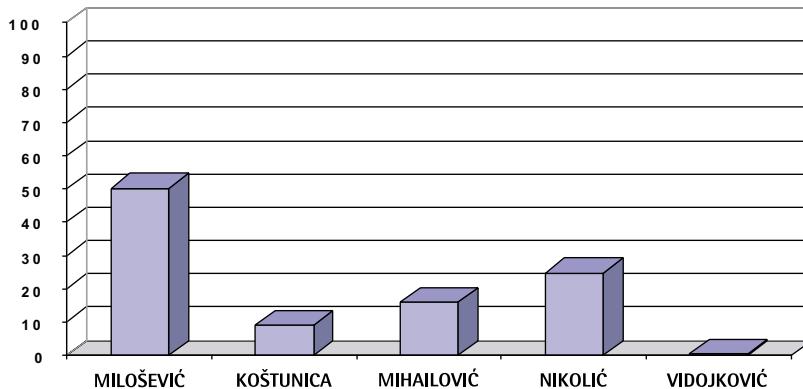
U pogledu vremena trajanja priloga, odnosi su bili: SPS/JUL – DOS 5 : 1; SPS/JUL – SPO 25 : 1; SPS/JUL – SRS 9 : 1 (Grafikon 18).

Znatno drugačija slika se dobija kada se uporede proporcije broja i vreme trajanja priloga posvećenih predsedničkim kandidatima. Po broju njemu posvećenih priloga, istina, prednjači Slobodan Milošević, ali je u tom pogledu znatnije 'uravnotežen' sa ostalim kandidatima. Na drugo mesto po frekvenciji i obimu pridatog publiciteta izbija predsednički kandidat SRS Tomislav Nikolić, treći je Vojislav Mihailović, a tek četvrti Vojislav Koštinica (!).

Grafikon 19. Broj priloga: Kandidati

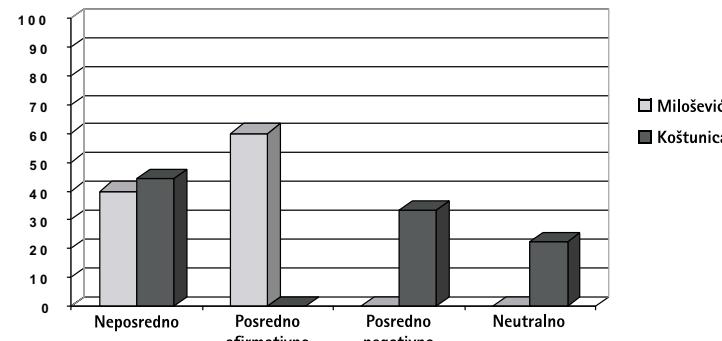
Grafikon 20. Vreme trajanja priloga: Kandidati

Kvantitativni odnosi su sledeći: Milošević – Nikolić 1,3 : 1 u broju i 2 : 1 u dužini trajanja priloga; Milošević – Mihailović 1,5 : 1 u broju i 3 : 1 u vremenu trajanja; Milošević – Koštunica 2 : 1 u broju i 6 : 1 u dužini trajanja priloga.

Dakle, "objektivizam" "Vesti u 7" Studija B ispoljavao se prevashodno u 'razvodnjavanju' publiciteta glavnog rivala aktuelnom predsedniku SRJ, Vojislava Koštunice, kroz 'zgusnutiji' publicitet dvojice autsajdera, Nikolića i Mihailovića, koji je trebalo da odvuče medijsku pažnju auditorijuma! Preostali sa liste predsedničkih kandidata, Vidojković, (ipak) je dobio makar simbolički publicitet 'marginalca', sve u maniru 'objektivizma'!

Grafikon 21. Način predstavljanja predsedničkih kandidata

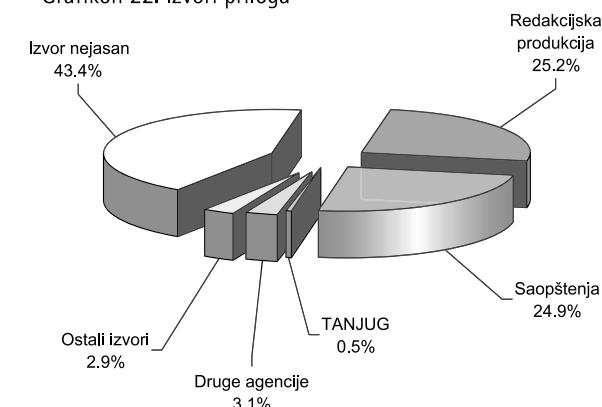
I ovaj pokazatelj ukazuje na naglašeno forsiranje objektivizma u informativnim emisijama Studija B. Naime, u inače malom broju priloga o ovoj temi bilo je daleko manje posredno negativnog predstavljanja predsedničkih kandidata (čak i Koštunice, o kojem je bilo najmanje priloga) i znatno više neposrednog, odnosno neutralnog predstavljanja. To je rezultat činjenice da je većina informacija imala rudimentarni oblik vesti ili izveštaja, retko pokrivenih slikom, te da sadašnja uređivačka garnitura Studija B nema unutar sebe nijednog iole kvalifikovanog političkog komentatora, koji bi ovim informacijama dao određenu boju.

Vesti u 7 su se znatno više bavile opštijim temama, među kojima su dominirale aktivnosti vlada i ostalih organa vlasti i, iznad svega, Kosovo (tabela 19 u Prilozima).

Izvori i žanrovi

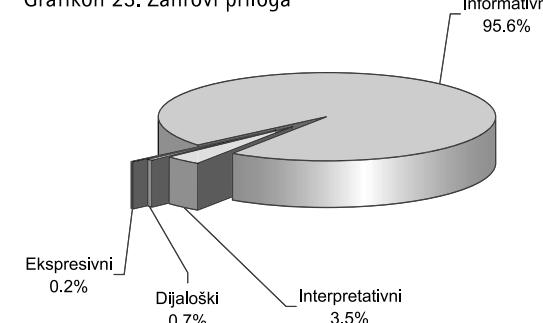
Već je rečeno da elektronski mediji, radio napose, retko eksplisitno navode izvore svojih informacija. Za Studio B, osim toga, u navedenom periodu bilo je karakteristično da su se izvori veoma teško mogli i rekonstruisati/prepoznati, te da je redakcijska produkcija bila gotovo izjednačena sa udelom najsuvoparnijeg oblika informisanja – zvaničnih saopštenja.

Grafikon 22. Izvori priloga

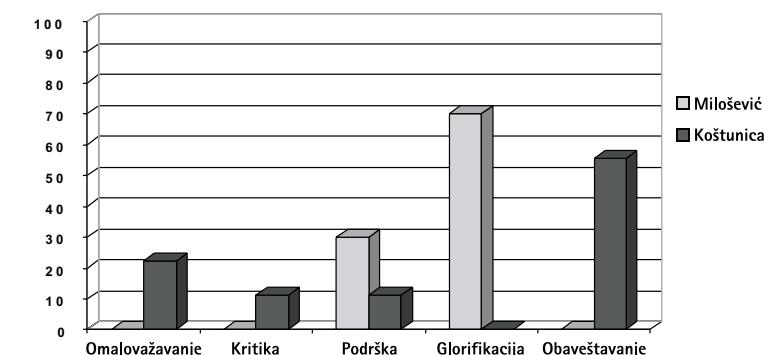

Ovakva, relativno 'jednostavna' struktura izvora jasno se preslikala i u strukturi žanrova.

Grafikon 23. Žanrovi priloga

Grafikon 24. Vrednosna usmerenost priloga

U mesto zaključka: RTS nadmašila samu sebe

Atmosfera u kojoj se odvijala prošlogodišnja predizborna kampanja i njeno pokrivanje u medijima nadmašila je, u negativnom smislu, sve dosad viđeno u proteklih desetak godina pluralističke 'demokratije'. Nikada ranije opozicija u Srbiji nije bila u ovolikoj meri i na ovaj način satanizovana kao tokom tri posmatrane nedelje septembra 2000. godine. Zbog izrazite nagnutosti medijskog spektra na jednu stranu, stranu vladajuće garniture, mogućnost opozicije da na takvu kampanju odgovori bila je minimalna, gotovo nikakva. Raspored publiciteta bio je izrazito nesrazmeran. Naspram moćnim i "dalekometnim" štampanim i elektronskim medijima koji su zastupali i propagirali vladajuću opciju, opozicija je imala na raspolaganju svega nekoliko niskotiražnih "nevladinih" listova i lokalnih elektronskih medija u unutrašnjosti Srbije, nad kojima je sve vreme visio Damoklov mač kaznenih odredbi Zakona o javnom informisanju. Istina, postoji nerazrešen spor oko dalekosežnosti medijskog uticaja u predizbornoj kampanji. Ja sam skloniji onom mišljenju po kojem određene tipove medija i kampanje prati publika koja je već opredeljena za političku opciju za koju će glasati, ali u biračkom telu uvek postoji "slepa mrlja" koja "prekriva" one delove stanovništva koji se opredeljuju u poslednjem trenutku. Predizborna kampanja je najčešće upravo usmerena na njih.

Elektronski mediji imaju poseban značaj u predizbornoj kampanji. S obzirom da je najodaniji konzument ovih medija nižeobrazovana i starija populacija skromnije ili minimalne političke kulture, elektronski mediji su "opasni" jer daju gotove predstave o događajima i pojavama i na publiku deluju višedimenzionalno – slikom ili govorom, ali i intonacijom govora, prikazivanjem ali i – prečutkivanjem. Elektronski mediji su "hladni" mediji u McLuhan-ovom smislu, oni ne zahtevaju mnogo "unošenja" konzumenta (posebno kognitivno-racionalne komponente svesti), već deluju direktno na emocionalno-voljnu komponentu. To čini osnovu persuazije i "ubedljivosti" delovanja posredstvom elektronskih medija.

Osim slikom (i iluzijom slike koju proizvode) elektronski mediji naročito deluju govorom. Živa reč, poslata u eter od strane *pretpostavljenog autoriteta* (recimo DRŽAVNE TV) jeste "bestseler za jedan minut" koji se dublje urezuje u sećanje konzumenta ukoliko je gromkije i sočnije izgovorena, dakle ukoliko je bliža i prijemčivija kolokvijalnom govoru na koji je prosečan konzument naviknut. Zato se sa radio i TV talasa tokom septembarske kampanje širio najvulgarniji "politički" rečnik koji se mogao naći u medijima u poslednjih desetak godina – govor gneva, netrpeljivosti, mržnje, čak linča. Prelažene su sve granice estetskog i moralnog, čak i na elementarnom nivou kolokvijalne komunikacije, na medijima su se čule i pojavljivale vulgarne reči i – psovke!²⁰

Koja je bila skrivena svrha ovakvog i sličnog uvredljivog govora – osim pukog vređanja i omalovažavanja političkih neistomišljenika? To je bilo sredstvo dugoročnije strategije kampanje vladajućeg režima – započete posle proglašenje "pobede" nad NATO paktom – čiji ključni slogan su smerali ka dihotomnoj Karl Šmitovskoj podeli unutar društva na "priatelje" i "neprijatelje" (naravno, tog istog režima): patriote i izdajnike, "slobodare" i "tuđe, NATO-vske skutonoše", shodno tome i Sen-Žistovske kriлатice "nema slobode za neprijatelje slobode"! To je bio najefikasniji način da se priguše, marginalizuju i odstrane svi disonantni tonovi, koji bi mogli da propitaju osnovanost proizvodnje "jedinonačalja" u političkom mišljenju i izbornom ponašanju. Prethodne pripremne radnje obavljene su oktroisanjem Zakona o javnom informisanju i davanjem neograničenih ingerencija Saveznom ministarstvu za telekomunikacije za ekonomsko, administrativno i ino gašenje, tj. preotimanje nepočudnih, odnosno 'neposlušnih' medija, naročito u Beogradu. Matrica "mišljenja" u ovakvoj strategiji bila je, naizgled, formalno ispravna sa stanovišta njenih kreatora: nema "nezavisnih" medija + nema "drugačije istine" osim naše = "naša istina", kao jedina postojeća, trijumfuje. Čak sa 100 prema nula, kako u plimi neobuzdanog optimizma izjavi, u iskazu stoleća, jedan od najangažovanijih "inženjera ljudskih duša" u ovoj strategiji, savezni ministar za telekomunikacije, inače po profesiji novinar (!), Ivan Marković. Neobaveštenost i nadobudnost ovakvog "optimizma" bila je suviše arogantna da makar uzme za ozbiljno, ako ne i "zdravo za gotovo", upozorenja proizašla iz profesionalnih i kredibilnih istraživanja javnog mnjenja, koja su utvrđivala da, s jedne strane, više od polovine *vox populi* najviše vreda ružan govor i vulgarnost u predizbornoj kampanji i, s druge strane, da dve petine ispitanika nema poverenja u prazan govor i neostvarljiva obećanja režimske kampanje, koja vređaju zdrav razum potencijalnog biračkog tela. Iz *ex post facto* perspektive, ovako izabrana strategija kampanje i njena taktička – retorička sredstva – pokazala su se kontraproduktivnim.

²⁰ "Oni hoće vlast. Znate kako mi kažemo u Bačkoj Palanci – očin čete je dobiti" (Visoki državni funkcioner, direktor Savezne uprave carina, Mihajlo Kertes, na promociji koalicije SPS-JUL-Milošević u Bačkoj Palanci).

PRILOZI

Tabela 1. Broj priloga o strankama/koalicijama po fazama

Stranke/koalicije	"Zagrevanje kampanje"	"Intenzivna kampanja"	"Predizborna nedelja"
SPS-JUL-Milošević	84,9	91,7	92,0
DOS-Koštunica	8,5	7,3	5,6
SRS-Nikolić	3,8	0,9	0,8
Ostale stranke	2,8	0	1,6

Tabela 2. Vreme trajanja priloga o strankama/koalicijama po fazama

Stranke/koalicije	"Zagrevanje kampanje"	"Intenzivna kampanja"	"Predizborna nedelja"
SPS-JUL-Milošević	87,9	91,2	88,1
DOS-Koštunica	7,2	8,6	9,0
SRS-Nikolić	2,5	0,2	1,9
Ostale stranke	2,4	0	1,0

Tabela 3. Broj priloga o predsedničkim kandidatima po fazama

Kandidati	"Zagrevanje kampanje"	"Intenzivna kampanja"	"Predizborna nedelja"
Milošević	50,0	73,3	92,7
Koštunica	12,5	13,3	4,9
Nikolić	37,5	13,3	2,4

Tabela 4. Vreme trajanja priloga o predsedničkim kandidatima po fazama

Kandidati	"Zagrevanje kampanje"	"Intenzivna kampanja"	"Predizborna nedelja"
	Vreme	Vreme	Vreme
Milošević	61,7	94,0	94,2
Koštunica	14,6	2,5	4,9
Nikolić	23,7	3,5	0,9

Tabela 5. Posredno predstavljanje po grupisanim temama

Oblasti	Teme	Radio Beograd I
Obnova, razvoj Ekonomski stabilnost Socijalna briga i sigurnost	Obnova i izgradnja Snabdevenost, agrar Zapošljavanje, stanovi, penzije, izbeglice, zdravstvo, lekovi, školstvo, briga za decu	37,2
Državne institucije	Vojska Jugoslavije, pravosuđe, vlade, ministri, direkcija za obnovu	18,1

Političke tenzije	Nasilje, hapšenja, Kosovo	8,6
Međunarodno okruženje	Međunarodni činoci – pozitivno	8,6
Javna sfera	Međunarodni činoci – negativno	5,7
	Mediji	0,9
	Kultura u funkciji politike	13,4
Ostalo	Sport u funkciji politike	
Ostalo		7,5

Tabela 6. Retorička sredstva

Ključni simboli	"Afirmativna" retorika odbrana, obnova i razvoj zemlje, interes naroda i države, očuvanje slobode i suvereniteta, narod, levica	"Negatorska" retorika agresija, specijalni rat, nacionalna izdaja, veleizdaja, prodaja zemlje
Idiomi i fraze	ideja našeg predsednika, podrška u mladoj generaciji, zemlja za divljenje, veličina vremena u kome živimo	Zoran Đindjić i njegova družina, NATO-vska koalicija
Metafore		NATO-stranke, skupina (DOS)
Opšta mesta	kamen temeljac, veličanstven doček "Sloboba, sloboda!"	separatizam, autonomaštvo, neprijatelji
Parole	"Crna Gora i Srbija, jedna partija" "Dobro doš'o u Berane, omiljeni Slobodane", "Država nije igračka, dva puta se ne pravi" (Nikola Šainović)	"Narod glasa, a ne NATO"
Izreke, poštupalice	prepuna sala, burno skandiranje, prekidan frenetičnim aplauzom	u prepoznatljivom maniru, otrcane fraze
Tradicionalizmi	rodoljubi, kameni prag doma, otadžbina, patriotizam, heroj(i)	janičari (pogrešan izgovor)
Klišei	"Priznanje toj politici su kilometri novih puteva i nove perspektive za mlade".	sponzori, mentor, naredbodavci sa Zapada, belosvetki, svetski silnici, razbijanje Srbije, "Sankcije i postoje zbog ovakve opozicije", Đindjić tražio produženje bombardovanja Srbije, ultimatumi naših neprijatelja

Stereotipi	Milošević sačuvao ne samo našu slobodu i nezavisnost već i budućnost, umni čovek, mudri političar i kreativac	strani plaćenici, stali su pod naj-sramniju zastavu, zastavu NATO pakta
Uvrede	-	dokazani izdajnik, mutavi i smušeni, (Koštunica) najveća prevara, lutka, miš na lancu, šmokljavi, prljavo ruho prljave vladavine, (Đukanović) beskrupulozni mafijaš, kukavica koji se boji i miševa ako su američkog porekla, (Otpor) grupa propalica sa fašističkim oznakama, "ilegalna pronatovska organizacija", autonomaške reponje (Isakov, Čanak, Veselinov), slugani, moralni otpad (G-17)
Nacionalizam	-	u toj nesretnoj koaliciji su Jožef Kasa, Rasim Ljajić, Sulejman Ugljanin
Novogovorne kovanice	slobodoljubi (!)	DOS = daleko od slobode, DOS = doživotno obrukani Srbin, koalicija smuti pa prospiri, KIČ (Kasa, Isakov, Čanak)

Tabela 7. Retoričke strategije u "fazi zagrevanja kampanje" (01-07. 09)

Globalni pristup	Nameravani efekat	Tipični primeri
Negativna ('crna') propaganda	Omalovažavanje	"S druge strane imamo NATO stranke čija je aktivnost svedena na ultimatum naših neprijatelja. Kandidatura V. Koštunice to najbolje pokazuje..." (Promocija SPS-JUL u Vranju)
	"Kritika"	"Sankcije i postoje zbog ovakve opozicije" (Šainović)
Pozitivna ('bela') propaganda	Podrška	"....Miloševića, čoveka koji je u najtežim danima istorije sačuvao ne samo našu slobodu i nezavisnost već i budućnost" – zajedno sročili kandidati SPS-a za Vrbas
	'Faraonizacija' *	Ovo je podrška, istovremeno, i to snažna ličnom herojstvu, doslednosti, odlučnosti i čestitosti, patriotizmu Slobodana Miloševića*

* U ovoj fazi Slobodan Milošević je bio samo 'posredno' prisutan u kampanji

Tabela 8. Retoričke strategije u "fazi intenzivne kampanje" (08-14. 09)

Globalni pristup	Nameravani efekat	Tipični primeri
Negativna ('crna') propaganda	Diskreditovanje	To je putujuće pozorište koje sam već nazvao KIČ, samo ovaj put će reći kič ka und ka, ako se sećate to je bio simbol Austrougarske monarhije
	Etiketiranje	"Da li iko može da zaboravi da je šef izbornog štaba DOS-a, Zoran Đindjić, tražio produženje bombardovanja Srbije?" (Šainović)
Pozitivna ('bela') propaganda	Podrška bez distance	"....Miloševića, čoveka koji je u najtežim danima istorije sačuvao ne samo našu slobodu i nezavisnost već i budućnost" – zajedno sročili kandidati SPS-a za Vrbas
	Glorifikacija	Ali samo je jedan (Milošević) koji je snagom svog državničkog uma i intuicijom koju poseduje uspeo da shvati šta se događa s ovom zemljom – Miodrag Koprivica, kandidat SPS-a

Tabela 9. Retoričke strategije u "predizbornoj nedelji" (15-21. 09)

Globalni pristup	Nameravani efekat	Tipični primeri
Negativna ('crna') propaganda	Vredanje, govor mržnje	"Koštunica je samo lutka za jednokratnu upotrebu da učestvuje u razbijanju svoje države i da posle nestane..." (Nikola Šainović na promociji SPS-JUL u Boru)
	Konfrontacija	"DOS je jedna politička kombinacija za jednokratnu upotrebu" (Dušan Matković u Velikoj Plani na promociji SPS-JUL)
Pozitivna ('bela') propaganda	Navijanje	"Zajednički imenitelj njihove reči je ono što je sabor pozdravio dugo-trajnim aplauzom, skandiranjem Slobo, Slobo, pevanjem pesme "Crna Gora i Srbija, jedna partija"
	Panegirici, 'posvećenje'	"Ako čovek bez ponosa ne može da živi, ne može da ne glasa za Slobodana Miloševića" (G. Gajević) "Samo onda kad levica postane svetska, možemo se nadati da će svet postati levičarski" – M. M.

Tabela 10. Broj priloga o stranačkim listama po fazama

	"Zagrevanje kampanje"	"Intenzivna kampanja"	"Predizborna nedelja"
SPS-JUL-Milošević	79,7	84,6	80,8
DOS-Koštunica	4,7	9,2	7,7
SPO-Mihailović	3,1	0	5,8
SRS-Nikolić	7,8	4,6	5,8
Ostale stranke	4,7	1,5	0
Ukupno	100	100	100

Tabela 11. Trajanje priloga o stranačkim listama po fazama

SPS-JUL-Milošević	87,1	92,0	78,5
DOS-Koštunica	2,4	4,9	10,9
SPO-Mihailović	1,1	0	4,3
SRS-Nikolić	6,2	1,6	6,3
Ostale stranke	3,3	1,5	0

Tabela 12. Broj priloga o predsedničkim kandidatima po fazama

	"Zagrevanje kampanje"	"Intenzivna kampanja"	"Predizborna nedelja"
Milošević	28,6	51,9	92,7
Koštunica	28,6	18,5	4,9
Mihailović	23,8	11,1	0
Nikolić	19	18,5	2,4

Tabela 13. Trajanje priloga o predsedničkim kandidatima po fazama

	"Zagrevanje kampanje"	"Intenzivna kampanja"	"Predizborna nedelja"
Milošević	55,0	74,1	86,5
Koštunica	15,1	12,0	7,6
Mihailović	17,1	4,8	2,9
Nikolić	12,8	9,2	3,0

Tabela 14. Posredno predstavljanje političkih opcija

Oblasti	Teme	RTS
Obnova, razvoj, ekonomski stabilnost, socijalna briga i sigurnost	Obnova i izgradnja, zapošljavanje, stanovi, penzije, izbeglice, zdravstvo, lekovi, školstvo, briga za decu ²¹ , snabdevenost, agrar	38,8

²¹ Tako je podela školskih udžbenika postala deo ozbiljne kampanje kojom se smatra da se najviše postiže: misli se na one najmlađe, dele im se knjige i pribor za školu i tako država brine. Predsednik beogradskog organizacije JUL Slobodan Čerović odneo je lepo upakovani TV u Obrenovac, kao u stara socijalistička vremena (Izveštaj monitoringa, 3. 9).

Državne institucije	Vojska Jugoslavije Pravosuđe Vlade, ministri Direkcija za obnovu	14,5
Političke tenzije	Nasilje, hapšenja Kosovo	10,0
Međunarodno okruženje	Međunarodni činoci – pozitivno	16,2
Javna sfera	Međunarodni činoci – negativno	7,5
Ostalo	Mediji Kultura i sport u funkciji politike	3,8
Ostalo		3,7
Ostalo		5,5

Tabela 15. Retorička sredstva

	"Afirmativna" retorika	"Negatorska" retorika
Ključni simboli	na braniku otadžbine, rukovodstvo koje je odbranilo zemlju, patriotizam, heroji, opstanak svoje zemlje, sloboda	Zoran Đindjić i njegova družina, NATO-vska koalicija, oni koji su nas juče bombardovali, izdali zemlju, izdaja
Idiomi i fraze	ideja našeg predsednika, podrška u mlađoj generaciji, zemlja za divljenje i za oponašanje kao što smo to nekada bili	Koštunica bi rasparčao Jugoslaviju, nastavak rata drugim sredstvima, deo informativnog prstena oko naše zemlje, centra koji odlučuje o svetskim stvarima
Metafore		NATO-stranke, Sorosov aranžman, belosvetske peščane plaže, putujuće pozoriste KIC (Kasa, Isakov, Čanak)
Opšta mesta	kamen temeljac, nedaće srpskog naroda, jedinstvena i odlučna podrška, oduševljeno pozdravljeni, veličanstven doček, atmosfera, naša obaveza, burno i srdačno pozdravljen, prekidan frenetičnim aplauzom	
Parole	naša osnovna kampanja je rad, veličina vremena u kome živimo, budućnost naše dece, "Crna Gora i Srbija, jedna partija"	Narod glasa, a ne NATO
Izreke, poštапalice		tzv. DOS, njihovo poslovodstvo, otrcane fraze, poruka onih znanih, bezumni korak, prava bruka, udžbenik za špijke početnike

Tradicionalizmi	otadžbina, patriotizam, (čojsvo i) junaštvo, rodoljubi, prag doma	odnarođeni, poslušnici, rukoljupci, ljubi ruke krvnicima, njihovi slugani
Klišei		separatizam, autonomaštvo, dobro poznate metode specijalnog rata, kreatori novog svetskog poretka, plan za potpuno razbijanje Jugoslavije, deo opozicije, Otpor i G-17 plus spremaju destabilizaciju Jugoslavije, neprijatelji Jugoslavije
Stereotipi		nosili nemačke zastave, demagozi, izdajnici, sankcije, Srbija da postane protektorat, kolonija pod zastavom naših neprijatelja, njihovi agenti
Uvrede		ispunjeni mržnjom, plaćeni tuđim novcem, još nekoliko prljavih poslova, prljava propaganda, sluga NATO, mutavi i smušeni zastupnici, Đindjić i njegova izdajnička stranka, moralni otpad koji se zove G-17, terorističke falange Otpora, tzv. nevladine organizacije ...CESID je ispostava SAD u Budimpesti, Košutnica - miš na lancu, marioneta, lutka za jednokratnu upotrebu
Nacionalizam		u Novom Pazaru su visile zastave SDA i Bosne i Hercegovine
Novogovorne kovanice		skupina (DOS), karavan DOS, NATO - kandidati

Tabela 16. Retoričke strategije u "fazi zagrevanja kampanje" (01-07. 09)

Globalni pristup	Nameravani efekat	Tipični primeri
Negativna ('crna') propaganda	Omalovažavanje	"Nema zato nijedan razlog da se zaokružavaju na listama imena njihovih agenata, poslušnika, rukoljubaca i onih koji su ovu zemlju izdali. Tako na listama nije mesto" (Goran Matić o opoziciji na Ušću)
	"Kritika"	"Oni već uveliko plasiraju glasine, o po njima izvesnoj izbornoj krađi. Čine to dobro poznatima metodima specijalnog rata od pamfleta do upotrebe Interneta i sve tobože brinući se za one kojima se obraćaju. Cilj im je, pošto izvore neće naravno, dobiti da unesu razdor i stvore nemire i time pokušaju da izvrše zadatak koji su dobili od svojih gazda, kreatora novog svetskog poretka" (Živadin Mihailović na promociji SPS-JUL u Lazarevcu)

Pozitivna ('bela') propaganda	Podrška	"Odavno jedna ideja kao što je ideja našeg predsednika Miloševića o izgradnji 10.000 stanova u ovoj godini, odnosno 100.000 stanova za mladu generaciju u narednih deset godina, nije imala veću podršku u mlađoj generaciji"
	'Faraonizacija' *	Odavno mlađi ljudi nisu bili više oduševljeni nego zbog ovakve ideje, što je i normalno (Ivica Dačić) "Na našoj političkoj sceni ima mnogo političara, koji se barem tako nazivaju, sami sebe, nezасluženo. Neki od njih su čak predsednički kandidati: ima tri Vojislava, dva Vuka, da im ne nabrajam dalje imena, ali je samo jedan Slobodan! Slobodan Milošević" (Ivica Dačić na promociji liste SPS-JUL na Ušću)

* U ovoj fazi Slobodan Milošević je bio samo 'posredno' prisutan u kampanji

Tabela 17. Retoričke strategije u "fazi intenzivne kampanje" (08-14. 09)

Globalni pristup	Nameravani efekat	Tipični primeri
Negativna ('crna') propaganda	Diskreditovanje	"Najpre će biti da je obmanjivao građane Srbije kao što je i njegova kandidatura za predsednika Jugoslavije samo pokušaj velike prevare, povale, samo maska za šefu njegovog izbornog staba Đindjića, glavnog NATO slugu u Jugoslaviji i njegovu Demokratsku stranku" (komentar RTS) "Trominutni govor Košutnice (u Kosovskoj Mitrovici), sve vreme praćen salvama zvižduka, pretvorio se u ostrašeno i prostačko vredanje građana Kosovske Mitrovice na Trgu Šumadija, kojima Košutnica očigledno ne može da oprosti što su pristalice SPS"
	Etiketiranje	"Šta je još zajedničko učesnicima putujućeg pozorišta KIĆ: Košutnica ili Kasa, Isakov, Čanak koji danas krstari Vojvodinom? Zajedničko je i to da pokušaje da pridobiju glasove Vojvodana oni temelje na tvrdnji kako se Vojvodinom ne upravlja domaćinski i kako su baš oni ti koji bi to radili mnogo bolje" (Dušan Bajatović, sekretar Pokrajinskog odbora SPS)

Pozitivna ('bela') propaganda	Podrška bez distance	"..Miloševića, čoveka koji je u najtežim danima istorije sačuvao ne samo našu slobodu i nezavisnost već i budućnost" (kandidati SPS-a za Vrbas)
	Glorifikacija	"I zbog budućnosti naše dece naša obaveza je u ovom trenutku, u ovom septembru mesecu, 24. septembra da glasamo za čoveka koji nas je predvodio svih ovih deset godina, koji je simbol otpora svetskim silnicima, ne samo u Jugoslovenskoj nego u svetu, za našeg predsednika Slobodana Miloševića" (Slobodan Čerović na promociji SPS-JUL u Barajevu)

Tabela 18. Retoričke strategije u "predizbornoj nedelji" (15-21. 09)

Globalni pristup	Nameravani efekat	Tipični primeri
Negativna ('crna') propaganda	Vredanje, govor mržnje	"Podupirači, članovi direktni i indirektni partneri DOS i Košutnice kao da gube nerve. Naime, oni pre izbora i ne kriju šta bi sa Srbijom radili i šta bi sa Srbijom bilo ukoliko oni pobede. Jožef Kasa je, valjda u svojoj bazi u Budimpešti izjavio da će on odmah tražiti da se vrati autonomija Vojvodine iz 1974. godine. Političkim pismenima je jasno šta to znači: još jedan separatizam, još jedno razbijanje Srbije, ovoga puta sa severne strane"
	Konfrontacija	"Samo naivni građani, naivni Muslimani mogu verovati pogodbama Sulejmana Ugljanina sa predstavnicima tzv. DOS..." (Zlatko Jusufović, kandidat JUL)
Pozitivna ('bela') propaganda	Navijanje	"Ističem da je podršku našem kandidatu dalo 10 puta više građana nego svim ostalim kandidatima zajedno. Jasno je onda da će 24. septembra opšti zahtev i opšta volja građana da Slobodan Milošević bude predsednik SRJ biti potvrđena ubedljivo" (Ljubiša Ristić)
	Panegirici, 'posvećenje'	"Predsednika kao što je Slobodan Milošević nema danas nijedna nacija u Evropi" (glumac Stevo Žigon u Novom Sadu na tribini Patriotskog saveza Jugoslavije) "Sve patriote, SPS, JUL predvođene predsednikom Slobodanom Miloševićem idu pod našom zastavom, zastavom slobode" (Gorica Gajević u Loznicama)

Tabela 19. Posredno predstavljanje po grupisanim temama

Oblasti	Teme	Studio B
Obnova, razvoj, ekonomski stabilnost, socijalna briga i sigurnost	Obnova i izgradnja Snabdevenost, agrar zapošljavanje, stanovi, penzije, izbeglice, zdravstvo, lekovi, školstvo, briga za decu	26,4
Državne institucije	Vojska Jugoslavije, pravosuđe, vlade, ministri, direkcija za obnovu	27,4
Političke tenzije	Nasilje, hapšenja, Kosovo	24,6
Međunarodno okruženje	Međunarodni činoci – pozitivno Međunarodni činoci – negativno	11,9 3,6
Javna sfera	Mediji Kultura i sport u funkciji politike	4,8 1,2

DRUGI DEO

Mediji u Srbiji oktobar-decembar 2000. godine

Mirjana Todorović

Od sada objektivno i istinito¹

Talas protesta građana koji su zahtevali formalno-pravnu potvrdu legitimite nove demokratske vlasti zahvatio je i sredstva javnog informisanja u Srbiji. NUNS je već 1. oktobra pozvao kolege u državnim medijima da izveštavaju profesionalno. Grupe novinara u *RTS-u*, *Radio Beogradu*, *Politici* i *Večernjim novostima* formiraju štrajkačke odbore i zahtevaju profesionalno izveštavanje o postizbornoj krizi, ali bez vidljivih rezultata. Protesti nisu dobili šire razmere, bilo zbog straha od represije od strane prepostavljenih, navike poslušnosti, neorganizovanosti... Kakvo je stanje bilo tada u režimskim medijskim kućama (sasvim sigurno ne samo medijima), najbolje kazuje jedan od novinara *Politike*, spoljnopolički dopisnik, Slobodan Aleksandrić – "do poslednjeg trenutka bili smo spremni na svako poniženje, do te mere da bismo, po nalogu direktora, pristali čak i da puzeći ulazimo u zgradu *Politike*".²

Gnev građana 5. oktobra prvi su osetili čelnici *RTS-a*, a zauzimanje zgrade televizije je, ne samo simbolično, već i stvarno, označilo kraj stare i početak uspostavljanja nove vlasti. "Osvajanje" *RTS-a* je novi početak za režimske medije, koji su odmah krenuli da emituju slike događanja na ulici, uzbudjena lica građana-učesnika, intervjuje, komentare poznatih, javnih ličnosti, običnih građana... Građani Srbije doživeli su pravi informativni "šok". Prvi gost *RTS-a* te večeri bio je jedan od lidera DOS-a, Nebojša Čović.

Predsedavajući uredničkog kolegijuma, novog, "oslobođenog" *RTS-a*, Nenad Ristić, izjavio je da će okupljeni novinari raditi po "profesionalnoj dužnosti i u korist interesa javnosti". Iste večeri, 6. oktobra, predsednik SRJ, Vojislav Koštunica, gostovao je u otvorenom programu državne televizije, odgovarajući na direktna pitanja građana.

Na početku skupa više stotina hiljada građana koji su na platou ispred Skupštine SRJ proslavljali pobedu Vojislava Koštunice i DOS-a voditelji su pozdravili sve oslobođene državne medije, *RTS*, *Politiku*, *Večernje novosti*, Studio B, ali i nezavisne Radio B2 92 i Radio Indeks. Takođe, kasnije, "uz opasku da su oslobođeni mediji u poslednjem trenutku pobegli sa "Titanika", voditelji su pozvali građane da pozdrave i nezavisne dnevne listove *Blic*, *Glas javnosti* i *Danas*, koji su sve vreme objektivno izveštavali".³

Manje ili više uspešni štrajkački odbori, krizni štabovi i polovične kadrovske promene, bili su prvi vidljivi znaci da se u državnim (partijskim) i prorežimskim medijima uspostavlja nova, drugačija informativna politika. Tako je, posle sedam godina,

¹ Iz saopštenja redakcije Radio Jugoslavije (*Danas*, 7. 10. 2000. godine, izvor Beta).

² *Republika*, br. 247, str. 10.

³ *Blic*, 7. 10. 2000. godine.

6. oktobra održan prvi redakcijski sastanak novinara *Politike* na kome je izabran privremeni kolegijum koji će obavljati operativne poslove do izbora novog uredišća tima. U pismu naslovljenom "Našim čitaocima" pišu: "Za dobro onih koji *Politiku* čitaju i koji je prave, u osnovi uredišća Politike ugrađeno je poštovanje osnovnih ljudskih, političkih i novinarskih vrednosti... Verodostojno *Politikino* prikazivanje složene realnosti doprineće, nadamo se, da i naša realnost bude bolja".⁴

Nekoliko dana kasnije, zaposleni u *Politici* se suprotstavljaju odlukama Upravnog odbora i Skupštini akcionara da se Aleksandar Tijanić imenuje na mesto direktora *Politike* AD. Zbog razvoja situacije u kompaniji *Politika*, Goran Svilanović je, 16. oktobra, podneo ostavku na mesto koordinatora za medije u kriznom štabu DOS-a.

Privremeni uredišća odbori i direktori postavljeni su i u Radio Beogradu, *Večernjim novostima*, *Borbi*. Za privremenog direktora najtiražnije državne novine *Večernje novosti* i najmanje čitane državne novine *Borba*, postavljen je novinar Manojlo Vukotić, koji će ostati na istoj funkciji samo u *Novostima*. Za generalnog direktora *Politike* AD, krajem novembra meseca, imenovan je Darko Ribnikar, zaslužni spoljnopolički dopisnik, koji je sve do septembarskih izbora pedantno informisao čitaoce o političkim stavovima i zbivanjima u SAD.⁵

Poučeni nedemokratskom praksom prethodne vlasti u oblasti medijske politike, grupa predstavnika medija i stručnjaka zatražila je od predsednika Koštunice da formira medijski savet koji bi u prelaznom periodu, do sistemskog regulisanja oblasti medija i javnog govora, "štito elementarna prava građana i institucija u toj politički osetljivoj oblasti". Istovremeno, NUNS je zatražio od nove vlasti da uvede moratorijum na ulaganje u državne, odnosno do tada režimske medije "koji su svoju imovinu sticali, a monopolisti zasnivali na političkim privilegijama". Protiv uticaja vladajućih političkih struktura na medije reagovao je i ANEM koji se usprotivio nasleđenoj praksi imenovanja državnih i partijskih funkcionera u upravne odbore medijskih kuća i apelovao na predstavnike DOS-a da ne učestvuju u tome.

Kakvo je bilo obaveštavanje građana o zbivanjima u Srbiji, odnosno kakva je bila medijska slika izuzetno složene i kontroverzne političke scene u mesecima koji su prethodili decembarskoj predizbornoj kampanji, nije samo pitanje puke profesionalne radoznalosti. Slika koju su nam davali posmatrani mediji⁶, pre svega državni, odnosno nekadašnji prorežimski, u dobroj meri označava percepciju stanja medija u bliskoj budućnosti. A nama se čini i nešto mnogo više od toga: pokazuje stanje duha i "navike mišljenja" odgovornih za kreiranje javnog mišljenja, novinara i političara.

⁴ *Politika*, 7. 10. 2000. godine.

⁵ O izveštavanju spoljnopoličkih dopisnika "Politike" u predizbornoj kampanji videti I deo knjige.

⁶ Istraživanje je obuhvatilo iste štampane i elektronske medije kao i u periodu predizborne kampanje u periodu oktobar–novembar, mesecima koji su prethodili predizbornoj kampanji. Kriterijumi pri izboru uzorka, odnosno dnevnih informativnih emisija i štampe, bili su po tri najznačajnija politička događaja u svakom mesecu: 6/7; 11/12; 24. oktobar i 2/3; 16/17; 28/29. novembar.

ŠTAMPANI MEDIJI

Kao i u dosadašnjim istraživanjima koja je prezentovao CeSID, obuhvaćena su četiri štampana glasila: dva državna, odnosno izrazito režimski kontrolisana i opredeljena, *Politika* i *Večernje novosti*, i dva nezavisna, *Blic* i *Danas*. Predmet istraživanja samo je prividno nešto drugačije prirode, nego što je u slučaju prethodnih analiza u predizbornom periodu, ali je u krajnjem slučaju cilj isti: kako mediji predstavljaju relevantne političke činioce u Srbiji, odnosno relevantne političke događaje.

U tom smislu naša pažnja je bila usmerena na medijsko predstavljanje neposrednih aktera na političkoj sceni Srbije, političke partije i institucije vlasti u Srbiji, odnosno SRJ.

Drugo pitanje na koje je bila usmerena naša pažnja odnosi se na tematski sadržaj delatnosti pomenutih političkih aktera, odnosno na medijsko predstavljanje sadržine političkog života u neizbornom periodu, od 5. oktobra do 1. decembra.

Tematsko predstavljanje političkog života u ovom periodu prepostavlja i predstavljanje učešća drugih aktera na političkoj sceni, kao što su nevladine organizacije, tzv. krizni štabovi i međunarodne organizacije i institucije. Raspoloživi podaci o njima upotpunili su medijsku sliku koje naše istraživanje prezentuje.

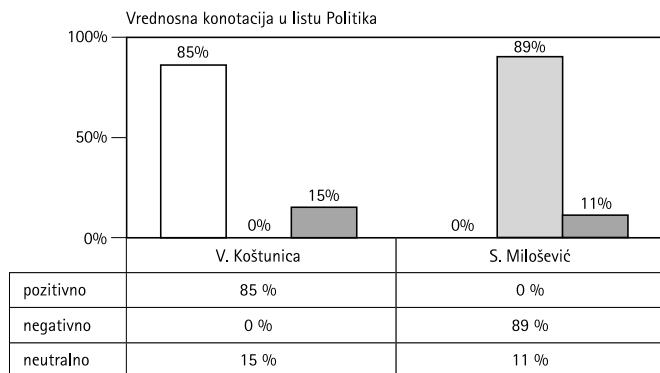
POLITIKA

"Neka 'Politika' kao svjetlost sija, sretna Vam nova Srbija"⁷

Listajući državne i prorežimske novine, *Politiku* i *Večernje novosti*, prosečni čitalac ne može da veruje da je to ista štampa, koju je, samo nekoliko dana pre proglašenja pobeđe demokratskih snaga u Srbiji, čitao. Posle prvog "šoka", pita se – šta je tu drugačije, novo, u informisanju javnosti? Prvi zaključak, koji "udara" u glavu, jeste da se prosto desila zamena, "rokada", u naslovljavanju između nekada favorizovanih i slavljenih, odnosno marginalizovanih i omalovažavanih političkih ličnosti i stranaka. Uporedujući rezultate analize *Politike* sa prethodnim, septembarskim, čini se kao da je sve obrnuto naglavačke.⁸ Ako se uzme u obzir da ispod tekstova uglavnom nisu potpisani neki drugi, sasvim novi autori, onda, u najmanju ruku, sve liči na veliku štamparsku grešku. Kako to izgleda najbolje pokazuje vrednosni kontekst u kome se govori o predsednicima SRJ, bivšem, Slobodanu Miloševiću i aktuelnom, Vojislavu Koštunici.

⁷ Iz rubrike "Među nama" u *Politici*, 12. 10. 2000. godine.

⁸ Videćemo da nema razlike ni kada se radi o zaključcima na osnovu podataka iz analize *Večernjih novosti*.

U prilog ovome mogu se navesti tekstovi poznatih novinara *Politike* posvećeni aktuelnom i bivšem predsedniku SRJ. Da se radi o veličanju prvog, Vojislava Koštunice, rečito govori već sama oprema teksta:

nadnaslov: *Lični primer*

naslov: *Predsednik iz Gospodar Jevremove*

podnaslov: *Poput skandinavskih funkcionera, novi predsednik ne prelazi ulicu na crveno svetlo.*

U tekstu, pored ostalih, autorka navodi naizgled bizarni detalj iz predsednikovog svakidašnjeg života... "kažu da i doktor Vojislav Koštunica grdi ljude iz obezbeđenja kad previde crveno svetlo..." (12. 10. 2000).

Istog dana objavljeni su i aforizmi kao što su:

– Predsednik nam konačno umesto Lenjina ljubi ikonu.

– Izjava decenije: "Na zasluženom odmoru, ljudi Marka", upućen na adresu bivšeg predsednika SRJ.

Kao što je nekada objavljivala zahvalnice "naroda" Miloševiću, tako sada objavljuje zahvalnice Koštunici: "Hvala Vam što će deca moje zemlje ostati na rodnom tlu i što će moći da ispolje svoje ličnosti" – stoji u jednom takvom pismu objavljenom u rubrici "Među nama" (12. 10).

U "prazničnom" trobroju (*Politika*, 28, 29, 30. 11) dva teksta – reportaže o Hilandaru krajnje su neukusne u funkciji niskih napada na bivšeg predsednika Slobodana Miloševića i veličanja novog, Vojislava Koštunice.

U prvoj reportaži o Svetoj gori, dobro poznati spoljni dopisnik *Politike* doslovce završava tekst ovim rečima: "Ali od svih bezbožnih koraka poslednjih godina monasi po svemu pamte dolazak jednog nezvanog muškarca. Nevernik Slobodan Milošević, kao svemoćni "voljeni predsednik" Jugoslavije, sputio se helikopterom u manastir Hilandar. Monasi su se prvo zatvorili u ćelije, sem proigumana koji je morao da obavi dužnosti, a zatim su se dugo molili i uporno prali svaku kamenu ploču na koju je kročio", opisuju oni koji su kasnije boravili u srpskom manastiru na Svetoj gori...

Iz pera drugog novinara u istom trobroju slična tema, ali sada upućena "u slavu" novog predsednika, Vojislava Koštunice:

nadnaslov: *Poseta čelnih ljudi Srbije i Jugoslavije Hilandaru*

naslov: *Koštunica četvrti posle Nemanjića*

podnaslov: *Obesvećenje prostora posle Slobodana Miloševića*

Autor (dobro poznat čitaocima *Politike*) u tekstu piše: "...konačno, u Hilandar odlazi Vojislav Koštunica, četvrti posle Nemanjića. Po svim znacima, ta poseta se u Svetoj Gori veoma rado očekuje..."

U našem malom novinskom uzorku odista ima mnogo primera iste vrste, istog prepoznatljivog načina pisanja i uređivanja novine.⁹ Kada ne bismo bili u prilici da okrenemo prve stranice ove knjige i pročitamo šta na njima pišu o **istim ličnostima isti novinari u istom glasilu**, možda bismo zaključili da se samo radi o dobrom (lošem) ukusu i profesionalnoj s(a)vesti samog autora. Biće da je ovde u pitanju i nešto drugo – uređivačka politika lista teško se oslobađa stečenih navika, "navika mišljenja" u smislu nasleđenog institucionalnog konteksta.

U pomenutom pismu **Našim čitaocima**, prepostavljamo, privremenog kolegijuma *Politike*¹⁰ (7. 10) naglašava se da se od novinara ponovo očekuje da u skladu sa tradicijom ispolje "objektivnost i uravnoteženost" da ne podležu "navijačkim strastima i isključivostima". Da se nisu baš poštovale najavljenе namere, pokazuje se već na narednim stranicama istog broja *Politike*, na kojima se prenaglašeno, neuravnoteženo, izražava slavodobitnost pobednika, euforično prikazuje pobeda, a marginalizuju reakcije pobeđenih.

Opšta podrška i čestitke pobednicima na izborima, Vojislavu Koštunici i DOS-u, koje stižu sa svih strana, od zvaničnika iz sveta, Crkve, Vojske Jugoslavije, sindikata, akademika, običnih građana iz čitave Srbije, zauzimaju više od polovine priloga u listu. Samo su tri priloga iz redova poraženih snaga, u kojima oni protestuju protiv događanja 5. oktobra.

Neodmerenost u retoričkim iskazima, u starom maniru novinara *Politike*, kao što su "veličanstvena manifestacija", "oduševljen doček", "oduševljeno klanjanje izabranom

⁹ Svojstveno staroj praksi izveštavanja dešava se da se iz čitavog teksta jedina negativna rečenica o Slobodanu Miloševiću plasira kao oprema u podnaslovu "Predsednik Savezne Republike Jugoslavije prizeljkivao kopnenu invaziju – piše bivši šef ruske države u knjizi *Predsednički maraton*. Radi se o izveštaju dopisnika iz Moskve o knjizi Borisa Jeljcina (25. 10. 2000).

Nastavlja se sa tekstovima u kojima se u *Politici* piše u naglašenom negativnom kontekstu o Miloševiću i njegovoj porodici:

nadnaslov: *Slavoljub Đukić o poslednjih 13 godina*

naslov: *Tiranija jedne porodice*

podnaslov: *U istoriji Srbije, Mira Marković će ostati upamćena kao jedina žena čija je bračna ljubav plaćena bezgraničnom vlašću.*

Tekst je potpisao dobro nam poznati novinar iz bliske partiskske prošlosti *Politike*.

¹⁰ Iz sadržaja nije jasno ko je sastavljač pisma "Našim čitaocima", niti je na kraju pismo potpisano.

predsedniku Jugoslavije", oprema teksta (nadnaslovi, naslovi, podnaslovi) i plasman članaka (čak su i stranice kulturne rubrike bile posvećene reagovanjima na pobedu¹¹) apsolutno su u funkciji favorizovanja jedne strane.

U dobro prepoznatljivom stilu izgleda na primer oprema jednog teksta u *Politici*:

nadnaslov: *Mitinzi podrške i veselja u gradovima širom Srbije*

naslov: *Narod slavio celu noć*

podnaslov: *Oduševljen doček učesnika istorijskih zbivanja u Beogradu*

Kada se radi o rasporedu publiciteta i kvalitetu medijskog predstavljanja političkih aktera zapažaju se velike promene u zastupljenosti i vrednosnoj konotaciji političkih partija i koalicija. Jednostavno, umesto nekadašnjih članova koalicije SPS-JUL, prednost ima koalicija DOS i njene članice. DOS kao celina i njene članice-stranke dobile su 61 % od ukupne površine posvećene političkim partijama. SPS – 14 %, a JUL u svojoj, nekadašnjoj "partijskoj" novini, dobija samo 3 % od celokupne površine.¹²

Ako razmotrimo podatke o zastupljenosti pojedinih političara u prilozima, zapaža se da i tu nema mnogo razlike – dominiraju predstavnici pobedničke koalicije, pre svih Koštunica, koji se spominje u apsolutno najvećem broju priloga (27) u pozitivnom kontekstu. Iza njega sledi Slobodan Milošević (18), u pretežno negativnom kontekstu.

U ovom slučaju radi se o ličnostima koje, realno gledajući, u ovom periodu obeležavaju život Srbije: Koštunica, koji uživa veliku popularnost u svetu zahvaljujući bogatoj međunarodnoj aktivnosti SRJ, te objektivno ima i veliki publicitet; i Milošević, iako gubitnik, ne ispoljava nameru da se povuče iz politike i javnog života, koji, sudeći prema sopstvenim izjavama, ima "mirnu savest", a pitanje odgovornosti ili bilo koje krivice ne postavlja. Dakle, njihova veća kvantitativna zastupljenost u odnosu na ostale ne bi se mogla tumačiti kao pristrasnost ili neobjektivnost uređivača *Politike*.

Ali kada je u pitanju vrednosni kontekst u kome se o njima govori, retorički iskazi, oprema i plasman teksta, dakle tzv. ekvidistanca medija, onda, videli smo, uređivači nisu sasvim nevini ili naivni.

Demokratsko, otvoreno društvo ne može se svesti na delatnost političkih partija, a još manje njihovih lidera, ma koliko oni bili, preko sredstava informisanja, dostupni suđu javnosti. Preterani publicitet koji dobijaju pokazuje da u takvom društvu demokratske institucije vlasti ili nemaju značajniju ulogu ili pak da su mediji, iz raznih razloga, više usmereni ka jednoj strani političkog života, koja se, u izvornom značenju srpske političke misli, svodi na "strančarenje". Zato je mera profesionalnosti jednog glasila svestrano i uravnoteženo izveštavanje o funkcionisanju ostalih političkih aktera i problemskoj strukturi aktuelne politike. Što se *Politike* tiče, pokazalo se da su novinari prešli

¹¹ Na primer, izjava Ćirilova na oduševljene reakcije stranih kolega na "prevrat" u tekstu:

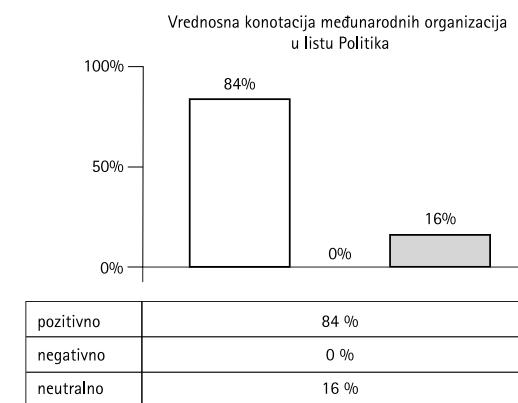
nadnaslov: *Pozorišni svet o nama*

naslov: *Bitef kao predigra promenama*

¹² Na kraju teksta dati su svi tabelarni prikazi rezultata.

prag profesionalnosti. Veći broj priloga posvećen je organima vlasti (saveznim, republičkim, lokalnim) u veoma uravnoteženom vrednosnom kontekstu. Izuzev naglašenog afirmativnog stava prema predsedniku SRJ, Koštunici, svi ostali organi vlasti prilično su odmereno predstavljeni.¹³

Promena koja se zbila u izveštavanju čitalaca *Politike* odnosi se na publicitet nevladinih organizacija koje su u ovom periodu postale ozbiljan činilac vladajuće politike. Isti je slučaj i sa različitim međunarodnim organizacijama i institucijama kojima je takođe posvećen izuzetno veliki broj priloga, čak 68, u našem nevelikom uzorku. Dominantna je pozitivna konotacija članaka kako o nevladinih organizacijama, tako i o međunarodnim institucijama.¹⁴

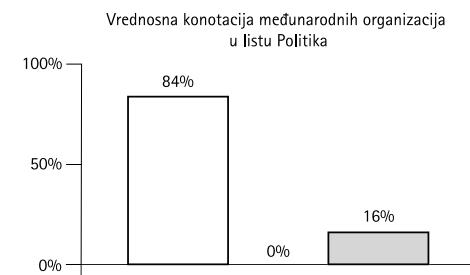

U sadržinskom smislu u političkom životu, kako ga prikazuje *Politika*, dominantne su sledeće teme:

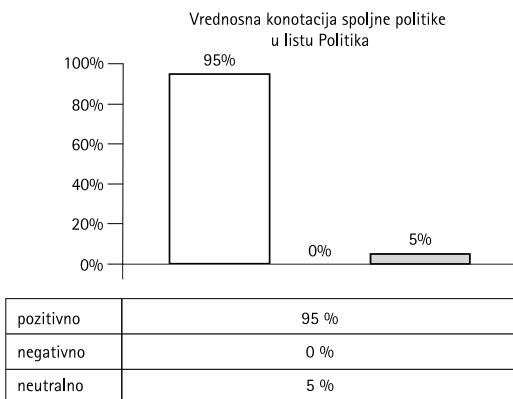
- Institucionalne promene (promene u organima vlasti, ostavke, razrešenja, odgovornost pojedinih funkcionera). Od ukupno 335 analiziranih priloga u okviru odabranog uzorka, u 77 priloga dominira pomenuti tematski sadržaj. Nešto preko polovine priloga sa ovom tematikom ima pozitivnu konotaciju, dok je trećina priloga neutralna, informativnog karaktera. Ostali imaju negativnu konotaciju.
- Spoljna politika i međunarodni odnosi (borba za međunarodno priznanje, uspostavljanje diplomatskih odnosa, povratak u međunarodne organizacije) jeste tema kojoj je posvećeno 56 priloga. Bezmalo svi su u pozitivnom kontekstu, bez i jednog negativnog... U *Politici*, povodom prijema SRJ u UN, stoji tekst na prvoj strani pod naslovom "Važna uloga SRJ u promociji mira", a u podnaslovu piše: "Kofi Anan: Istorinski trenutak". Od nekadašnjeg omalovažavanja UN i uključivanja SRJ u ovu organizaciju, od podsmešljivog i rado citiranog slogana, "čekanje na šalteru u UN", nema ni traga. U istom broju u komentarima i izveštajima veliča se spoljna

¹³ Pogledati tabele o *Zastupljenosti i konotaciji organa vlasti*.

¹⁴ Videti u tabelama na kraju teksta.

politika novih vlasti SRJ i njeni rezultati, kao, na primer, u komentaru pod naslovom "Svetska Jugoslavija" (str. 2). Ako se pogleda kako je *Politika* izveštavala i kakav je bio odnos prema međunarodnoj zajednici do poslednjih, septembarskih izbora, onda je ovo odista neočekivani obrt i prava promena uređivačke politike.

- Treća tema prema broju priloga objavljenih u *Politici* posvećena je problemima korupcije, kriminala i političkih ubistava (ukupno 32 priloga).

Najmanje priloga odnosilo se na pitanja saradnje sa Haškim tribunalom i kažnjavanja krivaca za ratne zločine: posvećeno im je samo tri priloga, što nije neko posebno obeležje *Politike*, jer i u ostalim štampanim medijima ova tema nije imala veći publicitet. Jednostavno, u ovom periodu uspostavljanja nove vlasti ova pitanja nisu bila u polju interesovanja političke i šire društvene javnosti.

Kako vidimo, nisu se u ovom periodu dogodile neke suštinske promene koje bi oslobodile novinare i saradnike *Politike* starih navika veličanja i podržavanja dominantnih političkih ličnosti i vladajuće politike, iako su u žanrovskoj strukturi dominirali prilozi

informativnog karaktera. Vesti i izveštaji nisu bili sasvim oslobođeni vrednosnih komentara, koji, kako smo utvrdili, nisu bili u prepoznatljivom stilu nekadašnje *Politike*, pretezano afirmativni odnosno omalovažavajući.

Nešto važno se ipak promenilo u *Politici* – nestalo je nepodnošljivo omalovažavanje i užasan govor mržnje koji, nažalost, nisu širili samo političari. Neposredni rezultat ubrzo će biti korektno izveštavanje *Politike* u decembarskoj predizbornoj kampanji u Srbiji.

PRILOZI

Tabela 1. Stranke i koalicije

	površina	%	pozitivno	%	negativno	%	neutralno	%	br.poj.
DOS	1	3,944.60	40	16	59	11	41	0	27
Članica DOS-a	2	2,044.60	21	9	53	1	6	7	17
SPS	3	1,428.20	14	2	8	16	67	6	25
JUL	4	330.40	3	3	50	3	50	0	6
SRS	5	193.20	2	3	43	4	57	0	7
SNP	6	187.60	2	1	50	1	50	0	2
SPO	7	347.20	4	4	100	0	0	0	4
DPS	8	1,024.80	10	1	33	0	2	67	3
Ostalo	10	371.40	4	2	40	0	3	60	5
		9,872.00	100 %						95

Tabela 2. Savezni organi vlasti

	površina	%	pozitivno	%	negativno	%	neutralno	%	br.poj.
Predsednik SRJ	31	3,783.60	35	23	85	0	4	15	27
Skupština SRJ	32	477.10	4	2	50	0	2	50	4
Savezna vlada	33	2,332.40	21	9	69	0	4	31	13
Vojska SRJ	36	763.90	7	5	63	0	3	37	8
Ostali organi	40	3,561.90	33	15	75	2	10	3	20
		10,918.90	100 %						72

Tabela 3. Republički organi vlasti

	površina	%	pozitivno	%	negativno	%	neutralno	%	br.poj.
Predsednik Srbije	41	–	0						
Prelazna Rep.vlada	42	1,880.70	31	4	33	0	8	67	12
Repub. skupština	43	–	0						
MUP i DB	46	703.60	11	1	13	2	25	5	62
Lokalni org. vlasti	47	1,526.00	25	3	43	0	4	57	7
Ostali organi	50	2,031.40	33	4	31	1	7	8	62
		6,141.70	100 %						40

Tabela 4. Struktura učešća u ukupnoj površini i broju priloga

Teme priloga	površina	%	br.priloga
Promene institucija i organa političke i finansijske vlasti (institucionalne promene, razrešenja, ostavke, odgovornost, hapšenja itd.)	9,635.5	22	77
Spoljna politika i međunarodni odnosi (borba za spoljašnje priznanje i povratak u međunarodne institucije, uspostavljanje diplomatskih odnosa)	8,852.0	20	56
Regionalna saradnja (Pakt za stabilnost jugoistočne Evrope)	716.8	2	4
Pomoć, donacije, ekonomski saradnji, dugovi, sukcesija bivše SFRJ	4,459.8	10	27
Haški tribunal i ratni zločini	221.2	1	5
Odnos SRJ – Crna Gora	2,362.2	5	15
Međunarodni konflikti u južnoj Srbiji i Kosovu	2,920.6	7	29
Unutarstranačka pitanja (previranja u SPO, SPS, DOS)	719.6	2	10
Promene u medijima	246.4	1	3
Ekonomski i socijalni pitanja (promene ekonomskog ambijenta, revolucionarne mere, krizni štabovi)	3,043.4	7	18
Korupcija, kriminal, malverzacije, politička ubistva i sl.	3,713.0	9	32
Ostale teme	6,734.1	15	59
	43,624.6	100 %	335

Tabela 5. Struktura konotacije u odnosu na teme

Teme priloga	br.priloga	poz.	%	neg.	%	neutr.	%
1 Promene institucija i organa političke i finansijske vlasti (institucionalne promene, razrešenja, ostavke, odgovornost, hapšenja itd.)	77	44	57	12	16	21	27
2 Spoljna politika i međunarodni odnosi (borba za spoljašnje priznanje i povratak u međunarodne institucije, uspostavljanje diplomatskih odnosa)	56	53	95			3	5
3 Regionalna saradnja (Pakt za stabilnost jugoistočne Evrope)	4	4	100				
4 Pomoć, donacije, ekonomski saradnji, dugovi, sukcesija bivše SFRJ	27	26	96			1	4
5 Haški tribunal i ratni zločini	5			4	80	1	20
6 Odnos SRJ – Crna Gora	15	4	27	2	13	9	60
7 Međunarodni konflikti u južnoj Srbiji i Kosovu	29	10	34	1	3	18	62
8 Unutarstranačka pitanja (previranja u SPO, SPS, DOS)	10	1	10	4	40	5	50
9 Promene u medijima	3	2	67			1	33
10 Ekonomski i socijalni pitanja (promene ekonomskog ambijenta, revolucionarne mere, krizni štabovi)	18	6	33	2	11	10	56
11 Korupcija, kriminal, malverzacije, politička ubistva i sl.	32	5	16	15	47	12	38
12 Ostale teme	59	30	51	17	29	12	20
	335	185	57			93	

VEČERNJE NOVOSTI

"Zazujale promene"¹⁷

Kao i *Politika*, tako su i *Večernje novosti* ispoljavale slepu odanost prethodnom režimu i vladajućim partijama, a u njihovoj poslednjoj odbrani, pred septembarske izbore i borbi protiv legalizacije izborne pobede demokratskih snaga, bile njihov verni saučesnik. Govor mržnje u prilozima redakcijske produkcije, uredno potpisanim, nije silazio sa stranica *Novosti*. Pred izbore, septembra meseca, bilo je nepodnošljivo suočavati se sa pamfletima koji su širili toliku mržnju i zlo. Zato sigurno nije jednostavno osloboditi se takvog nasleđa i uspostaviti principe objektivnog, svestranog i pristojnog informisanja čitalaca, a profesiji novinara vratiti ugled. Već prvih dana oktobra, privremenim direktor, koji će kasnije biti imenovan za stalnog, izjavljuje da se u "Novostima već desila promena" i da "naravno tu nema ljudi iz vrha koji su ovu kuću (misli na SJU Borba, u okviru koje su i *Novosti*. – M. T.) doveli do prosačkog (i moralnog) štapa... Hoću da kažem da su svi listovi u ovoj kući apsolutno spremni za novu uređivačku politiku."¹⁸

Sudeći po podacima koje smo dobili o rasporedu publiciteta i načinu predstavljanja političkih aktera, vrednosnoj konotaciji i upotrebi retoričkih iskaza, ne bismo zaključili da su u *Novostima* bili "apsolutno spremni za novu uređivačku politiku". Novi su bili samo politički favoriti – ličnosti i stranke, koje su dobijali publicitet, pozitivne ocene svoje politike, vidljiv plasman u listu. "Afirmativna" retorika u vidu klišea i stereotipa takođe se nije mnogo promenila. Ali je nestala najpogubnija retorika za ove prostore, "negatorska", koja koristi uvrede, omalovažavanja, prljav rečnik, govor mržnje. To jeste **promena** u ovom kratkom periodu, u kome Srbija prolazi put od legitimite ka legalitetu.

Čini se da su *Večernje novosti*, u poređenju sa drugim dnevnim listovima, u ovom periodu više pažnje posvetile političkim pitanjima. Objavljeno je 218 priloga čija je ukupna površina približna ukupnoj površini znatno većeg broja priloga iste sadržine u listu *Politika*, a nešto manja od površine koje je list *Danas* posvetio ovim temama. U poređenju sa *Blicom*, glasilom sličnog profila, *Novosti* skoro dva puta više prostora posvećuju temama iz političkog života.

Euforija pobede od 5. oktobra prenela se i na stranice novine koje su "do juče" satanizovale sadašnje pobednike. Veliki naslov na prvoj strani "Srbija odahnuła" i tekst koji sledi, prepun uobičajenih retoričkih klišea i parola, nagoveštava privrženost pobedničkoj političkoj opciji.¹⁹ U nameri da prenaglase pobedničku atmosferu "radosti zbog

¹⁷ *Večernje novosti*, 25.10., nadnaslov: *Savez pečelarskih organizacija Srbije*, a u naslovu: *Zazujale promene* od 25. 10. 2000.

¹⁸ Citirano prema navodima lista *Danas*, 7. 10. 2000.

¹⁹ Sledi izveštaj sa skupa ispred Savezne skupštine. Ispred fotografije piše: *Srbija u srcu Beograda: narod je znao da proslavi svoju pobedu...* U antrfileu: *Aplauzi*, piše "Najviše oduševljenja izazvalo pominjanje imena Vojislava Košturnice, predsednika Jugoslavije...", *Večernje novosti*, 7. 10. 2000.

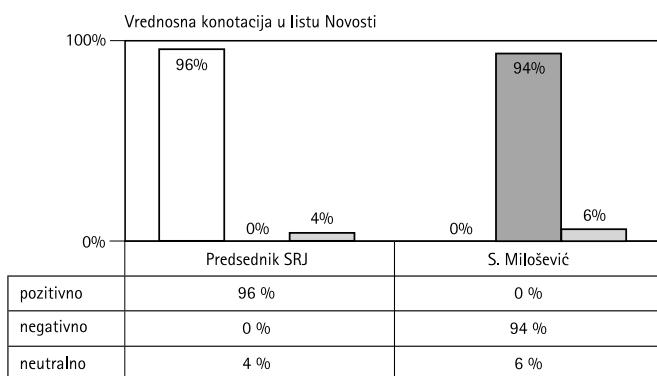
pobede DOS na izborima u SRJ", izveštači se uglavnom služe uobičajenim frazama u stilu "na svakom koraku osećale su se razdraganost i opuštenost", "veliki istorijski dan", "za bolji život" – sve tako na preko 30 strana.

Raspoloživi podaci pokazuju da su *Večernje novosti* u celini davale prednost pobedničkoj koaliciji, DOS-u i novoizabranom predsedniku SRJ, Vojislavu Koštunici, koji je "glavna zvezda"... "koja prosto pleni".²⁰

Kada se pogledaju podaci o zastupljenosti političkih stranaka i koalicija, zapaža se da DOS nije favorizovan u odnosu na ostale stranke, naročito u odnosu na SPS. Ukupan broj priloga o strankama je 54. DOS i pojedine njegove članice (18) imaju ukupno 20 priloga, SPS 15 priloga, dok ostatak pripada drugim opozicionim strankama. Među njima ima više priloga posvećenim SPO i SRS, koji su veoma različito vrednosno intonirani, što ukazuje da postoji određena tendencija uravnoteženog pristupa političkim strankama.²¹

Međutim, kvalitativna analiza priloga, analiza retoričkih strategija, pokazuje da su DOS i njegovi političari u prednosti u odnosu na druge: najveći broj je predstavljen u pozitivnom, afirmativnom kontekstu. Ali, ono što nije moglo ranije da se zamisli za državne *Večernje novosti* – negativna konotacija (ranijih) vladajućih partija, odnosno pozitivna (ranijih) opozicionih – sada se i to dogodilo. Iako se ne radi o znatnom broju priloga, to je svakako velika promena i značajan pokazatelj korektnog informisanja javnosti u periodu predizborne kampanje.²²

Međutim, kada su pitanju dve glavne ličnosti "istorijskog trenutka", bivši i sadašnji predsednik SRJ, onda su vrednosni stavovi prema njima ispoljeni u krajnostima: "**Kralj je mrtav, živeo kralj**". Mediji to najbolje razumeju. *Večernje novosti* takođe.

I kao što je neumerenost u pohvalama karakteristika priloga posvećenim Koštunici, tako je, na drugoj strani, neumerenost u omalovažavanju karakteristika priloga posvećenih Miloševiću. Čitaocima koji su u sasvim bliskoj prošlosti čitali potpuno

²⁰ Novosti, 25. 10. 2000.

²¹ Videti tabele na kraju teksta.

²² Videti tabelarni prikaz rezultata.

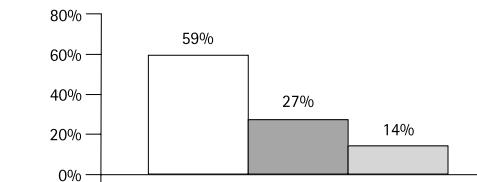
drugačije intonirane tekstove, nestvarno izgleda prva strana *Novosti* (12. 10), sa najavom feljtona pod naslovom: "Slom monarha sa Dedinja". Nema sumnje da je feljton posvećen bivšem predsedniku i njegovom bliskom okruženju i da je veoma negativno intoniran.²³

U poređenju sa prilozima posvećenim partijama i partijskim liderima, uočava se da su *Novosti* veći publicitet dale organima vlasti. Čini nam se da su uređivači ispoljili profesionalni (politički?) senzibilitet za komplikovane i kontroverzne društvene okolnosti u "prelaznom" periodu formalno-zakonske potvrde legitimite pobedničke koalicije u Srbiji. Od ukupno 218 priloga političke sadržine, *Novosti* su nešto manje od polovine posvetile organima vlasti (93). Da je u pitanju i neka druga vrsta "senzibiliteta" govori nam izrazito pozitivni kontekst u kome se organi vlasti predstavljaju. Prednjače Skupština SRJ (100 %) i Savezna vlada (100 %); odmah zatim sledi predsednik SRJ (96 %).²⁴ U sličnom kontekstu su predstavljeni republički i lokalni organi vlasti.

Novosti su, sudeći po našim podacima, znatno manje pažnje posvetile nevladinim organizacijama (7) i međunarodnim činiocima od značaja za naše aktuelne političke prilike (27). Najveći broj priloga ove vrste bio je pozitivno intoniran.

U pogledu tematske strukture priloga i *Večernje novosti* su, kao i ostali štampani mediji, najveću pažnju posvetile **institucionalnim promenama**, životnoj realnosti Srbije u ovom periodu. Samo nešto više od polovine je u pozitivnoj konotaciji, što je svakako dobar pokazatelj uravnoteženog pristupa složenim društvenim okolnostima.²⁵

Vrednosna konotacija institucionalnih promena u listu Novosti

pozitivno	59 %
negativno	27 %
neutralno	14 %

Druga tema po broju priloga, odnosno značaju koje su joj *Novosti* pridavale, bila je posvećena korupciji i kriminalu u društvu (41). Slika koju su pružale, pre svega u vrednosnoj konotaciji priloga, odgovarala je neodređenoj i u dobroj meri neutemeljenoj oceni stanja kriminalizacije Srbije (SRJ).²⁶

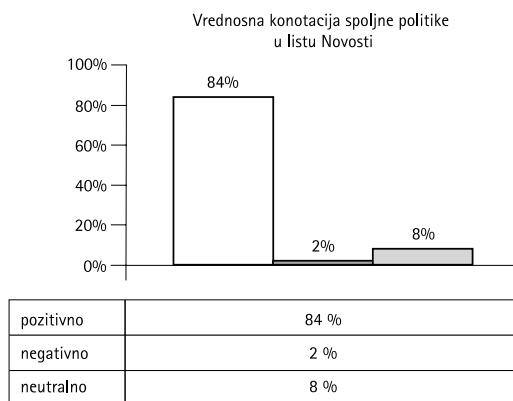
²³ Tako je npr. 25. 10. feljton naslovljen "Žena iza scene", a u podnaslovu stoji "Povređena sujeta dr Mirjane Marković inspirisala scenario Osme sednice". Tekst je opremljen i njenom fotografijom ispod koje stoji: Po njenom diktatu: Profesor Mirjana Marković.

²⁴ U tabelarnim prikazima: Zastupljenost i vrednosna konotacija organa vlasti.

²⁵ Videti tabelu: Struktura konotacije u odnosu na temu.

²⁶ Ista tabela.

Treći po rangu u tematskoj strukturi bili su prilozi čija je sadržina obuhvatala pitanja spoljne politike i međunarodnih odnosa. Borba za spoljašnje priznanje, uspostavljanje diplomatskih odnosa i povratak u međunarodne institucije absolutno su predstavljeni u pozitivnom kontekstu (84 % priloga ovog sadržaja).

Temi o ratnim zločinima i Haškom tribunalu posvećen je u našem novinskom uzorku samo jedan prilog, u neutralnom kontekstu. To nije neka posebna karakteristika *Novosti* u odnosu na druga glasila. Očigledno da se ovde radilo o pitanjima prioriteta u određenom društvenom trenutku.

U žanrovskoj strukturi zapaženo je da, u odnosu na septembarski predizborni period, ima znatno više priloga informativnog sadržaja.²⁷ Mogli bismo zaključiti da se u ovom periodu ispoljila namera da *Večernje novosti* promene uređivačku politiku, odnosno vrate se koncepciji svestranog, potpunog i korektnog informisanja široke čitalačke javnosti, kakvu su do "podržavljenja" i pripajanja SJU *Borba*, imale. Prva prava provera ove "državne" novine biće predizborna kampanja za republičke izbore u decembru 2000. godine.

PRILOZI

Tabela 1. Stranke i koalicije

	površina	%	pozitivno	%	negativno	%	neutralno	%	br.prl.
DOS	1	4,884.40	58	14	78	1	6	1	6 18
Članica DOS-a	2	148.80	2	2	100		0		0 2
SPS	3	1,434.70	17	2	13	2	13	2	13 15
JUL	4	67.50	1	1	50		50		0 2
SRS	5	389.60	5	2	60		60		0 5
SNP	6	514.50	6	1	0	1	0	1	50 2
SPO	7	739.60	9	1	33	3	33	3	50 6
DPS	8	190.00	2		0	2	0	2	100 2
Ostalo	10	121.00	1		0	2	0	2	100 2
8,490.10 100 %									

Tabela 2. Savezni organi vlasti

	površina	%	pozitivno	%	negativno	%	neutralno	%	br.prl.
Predsednik SRJ	31	4,378.80	37	22	96		0	1	4 23
Skupština SRJ	32	464.20	4	2	100		0		0 2
Savezna vlada	33	3,700.00	31	14	100		0		0 14
Vojska SRJ	36	692.60	6	4	50	2	25	2	25 8
Ostali organi	40	2,665.80	22	11	65	1	6	5	29 17
11,901.40 100 %									

Tabela 3. Republički organi vlasti

	površina	%	pozitivno	%	negativno	%	neutralno	%	br.prl.
Predsednik Srbije	41	—	0						
Prelazna Rep.vlada	42	2,915.40	52	11	73		0	4	27 15
Repub. skupština	43	—	0						
MUP i DB	46	751.50	13	1	33		0	2	67 3
Lokalni org. vlasti	47	753.30	13	4	80		0	1	20 5
Ostali organi	50	1,209.90	21	2	33	2	33	2	33 6
5,630.10 100 %									

²⁷ Tabela na kraju teksta: Struktura žanrova.

Tabela 4. Struktura učešća u ukupnoj površini i broju priloga

Teme priloga	površina	%	br.priloga
Promene institucija i organa političke i finansijske vlasti (institucionalne promene, razrešenja, ostavke, odgovornost, hapšenja itd.)	9,340.1	25	44
Spoljna politika i međunarodni odnosi (borba za spoljašnje priznanje i povratak u međunarodne institucije, uspostavljanje diplomatskih odnosa)	5,176.7	14	26
Regionalna saradnja (Pakt za stabilnost jugoistočne Evrope)	786.0	2	4
Pomoć, donacije, ekonomski saradnji, dugovi, sukcesija bivše SFRJ	2,891.1	8	19
Haški tribunal i ratni zločini	72.0	0	1
Odnos SRJ – Crna Gora	2,663.6	7	10
Međunarodni konflikti u južnoj Srbiji i Kosovu	2,933.9	8	17
Unutarstranačka pitanja (previranja u SPO, SPS, DOS)	676.3	2	6
Promene u medijima		0	
Ekonomski i socijalni pitanja (promene ekonomskog ambijenta, revolucionarne mere, krizni štabovi)	2,355.5	6	20
Korupcija, kriminal, malverzacije, politička ubistva i sl.	5,369.4	14	41
Ostale teme	4,983.8	13	30
	37,248.4	100 %	218

Tabela 5. Struktura konotacije u odnosu na teme

Teme priloga	br.priloga	poz.	%	neg.	%	neutr.	%
1 Promene institucija i organa političke i finansijske vlasti (institucionalne promene, razrešenja, ostavke, odgovornost, hapšenja itd.)	44	26	59	12	27	6	14
2 Spoljna politika i međunarodni odnosi (borba za spoljašnje priznanje i povratak u međunarodne institucije, uspostavljanje diplomatskih odnosa)	26	22	84	2	8	2	8
3 Regionalna saradnja (Pakt za stabilnost jugoistočne Evrope)	4	4	100				
4 Pomoć, donacije, ekonomski saradnji, dugovi, sukcesija bivše SFRJ	19	19	100				
5 Haški tribunal i ratni zločini	1					1	100
6 Odnos SRJ – Crna Gora	10	9	90	1	10		
7 Međunarodni konflikti u južnoj Srbiji i Kosovu	17	9	53	1	6	7	41
8 Unutarstranačka pitanja (previranja u SPO, SPS, DOS)	6	1	17	2	33	3	50
9 Promene u medijima							
10 Ekonomski i socijalni pitanja (promene ekonomskog ambijenta, revolucionarne mere, krizni štabovi)	20	12	60			8	40
11 Korupcija, kriminal, malverzacije, politička ubistva i sl.	41	12	29	21	51	8	20
12 Ostale teme	30	15	50	9	30	6	20
	218	129	48			41	

BLIC

*Naš poziv je na radost, a ne na sukobe*²⁸

Sva istraživanja medijskog predstavljanja političkih aktera na političkoj sceni Srbije, koja su do sada sprovedena u CeSID-u i prezentovana javnosti, pokazala su da *Blic* pripada ne tako velikoj grupi medija koji su relativno objektivno, svestrano i bez prečutkivanja "neprijatnih" činjenica, za bilo koju stranu, informisali javnost. Veliki tiraž koji *Blic* ima u Srbiji i Crnoj Gori pokazuje da su to novine u kojima se može pročitati sve što je **v e s t**, a pre svega novine u koje čitaoci veruju. Kao i *Danas*, čije izveštavanje istraživači CeSID-a takođe prate, *Blic* nijednog trenutka nije podlegao agresivnoj politici "suprotstavljanja patriota i izdajnika, a ne političkih protivnika", koju su kreirali lideri vladajuće koalicije (SPS-JUL-SRS), a njihovi poslušnici u režimskim medijima dosledno sprovodili. Razumljivo je zato što se *Blic* klonio objavljivanju priloga uvredljive sadržine, primitivnih kvalifikacija političkih rivala i u svojim tekstovima više puta osuđivao "patalošku upotrebu govora mržnje".

Kvantitativna analiza podataka u posmatranom periodu pokazuje da je *Blic* objavio manje priloga političke sadržine i na znatno manjoj površini od ostalih štampanih glasila. Ukupno je objavljeno 193 priloga ove vrste na skoro dvostruko manjoj površini od površine u *Novostima*, koje su po broju priloga (218) najблиže *Blicu*.²⁹

Prvo što smo zapazili jesu podaci o ravnometernoj kvantitativnoj zastupljenosti stranaka i koalicija. DOS, iako pobednička koalicija, angažovana u ovom periodu na uspostavljanju institucija vlasti, u tom smislu nije imala prednost u odnosu na druge, opozicione stranke. Od ukupno 49 priloga, DOS je bio zastupljen u 20, SPS u 17 priloga, a zatim slede ostale stranke.

Druga stvar koja takođe zaokuplja našu pažnju odnosi se na način i kvalitet izveštavanja o pobedničkoj koaliciji, odnosno poraženim strankama i koalicijama. Odmerenost u vrednosnim ocenama i afirmativnim retoričkim iskazima jeste karakteristika izveštavanja o DOS-u (55 % pozitivno intoniranih priloga). S druge strane, ako se uzme u obzir da je period posle proglašenja pobjede, 5. oktobra, bio period opštег slavlja i hvale koji je zahvatio i medije, onda je odista vrednosna konotacija poraženih stranaka, koju pruža *Blic*, bila umerena i sasvim korektna.³⁰

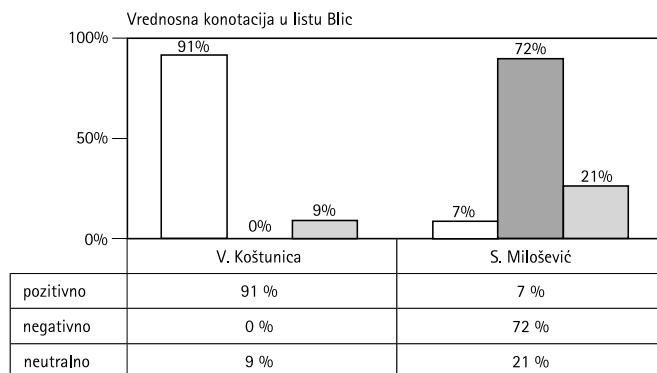
Kada su u pitanju pojedine političke ličnosti, bivši i novi predsednik SRJ su bez konkurenčije prema publicitetu koji dobijaju u svim medijima, pa i u *Blicu*. U pozitivnoj vrednosnoj konotaciji, Koštunica je apsolutno bez premca, kao nekad Milošević u državnim i prodržavnim medijima. Objavljujući rezultate ankete agencije "Medijum"

²⁸ Goran Svilanović, *Blic*, 21.10. 2000.

²⁹ Pogledati tabelu: Broj i površina priloga (svi mediji).

³⁰ Videti tabelarni prikaz vrednosne konotacije.

pod naslovom "Vrtogлавi uspon popularnosti Vojislava Koštunice" direktor ove agencije naglašava da "...Koštuničin stil – strpljiv i uporan rad, odmerene izjave, nemetljivost i poštenje – predstavljaju blagotvornu promenu posle serije beskrajno sujetnih likova..."³¹ O Miloševiću, istini za volju, u *Blicu* nema 100 % negativnih priloga pisanih prljavim, uvredljivim rečnikom, kao što je nekada imao Koštunica u režimskim medijima.

Novouspostavljenim organima vlasti, saveznim i prelaznim republičkim, posvećeno je upadljivo manje priloga nego političkim strankama i liderima.³² Savezna vlada je u svim prilozima predstavljena u pozitivnom kontekstu, za razliku od prelazne republičke vlade. Opšta slika organa vlasti je afirmativna, ako se uzme u obzir da nema priloga u kojima je njihova aktivnost predstavljena negativno.³³

Uloga koju su imale nevladine organizacije i pokreti u periodu koji je prethodio pobedi demokratske opcije u Srbiji nije ostala izvan medijskog interesovanja. Iako je u *Blicu* bilo informacija o aktivnostima posrednih političkih aktera i u predizbornom periodu, kao što su G-17, CeSID i Otpor, zapaža se da je izuzetno poraslo interesovanje medija za rad ovih organizacija. Na relativno malom uzorku kakav je naš čak je 17 priloga bilo je posvećeno njima. Ako tome dodamo da nijedan od priloga nije negativno intoniran, onda je jasno kakvu sliku o njima stiče javnost.

U sadržinskom smislu prioritetna tema je posvećena institucionalnim promenama (organi vlasti, finansijske ustanove, razrešenja, ostavke): 42 od ukupno 193 priloga. Složenim i osetljivim pitanjima u periodu legalizacije institucija uređivači *Blica* prilaze uzdržano, oprezno, kako nam pokazuje vrednosna konotacija priloga.

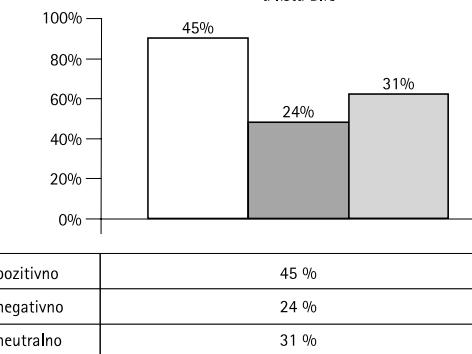
Drugu temu po prioritetu činili su prilozi posvećeni korupciji i kriminalu i zahtevima upućenim novoj vlasti da se "obračuna" sa njihovim nosiocima u Srbiji (36). Vrednosni kontekst u kojem se pisalo o ovoj temi kretao se od pozitivnog ka negativnom i ka prilozima samo informativnog karaktera, prilično izbalansiran, što govori da se u *Blicu* nije pisalo senzacionalistički o ovom ozbilnjom problemu našeg društva.

³¹ *Blic*, 3. 11. 2000.

³² Videti priložene tabele na kraju teksta.

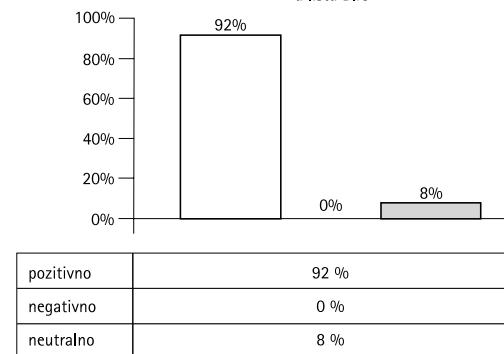
³³ Podaci o vrednosnoj konotaciji nalaze se na kraju teksta.

Vrednosna konotacija institucionalnih promena u listu *Blic*

Pitanja spoljne politike, regionalne saradnje i spoljnoekonomskih odnosa, iako nisu po zastupljenosti priloga dominantni (ukupno 33), absolutno imaju najviši rang na vrednosnoj lestvici: nema nijednog priloga u negativnom kontekstu, samo su dva u neutralnom, a svi ostali (31) jesu sa pozitivnom konotacijom.

Vrednosna konotacija spoljne politike u listu *Blic*

Haškom tribunalu i ratnim zločinima ni *Blic*, kao ni drugi mediji u ovom periodu, ne posvećuje veći značaj: ima ukupno 4 priloga, nijedan u pozitivnom kontekstu.³⁴

Raspoloživi podaci i kvalitativna analiza pokazuju da su korektno obaveštavanje, kratki prilozi bez preteranih vrednosnih kvalifikacija, bilo afirmativnih, bilo omalo-važavajućih, ostale glavne odlike lista *Blic* u periodu posle pobeđe demokratske političke opcije. List nije podlegao euforiji pobeđe: nema numerene glorifikacije pobedničke, niti satanizacije poražene strane. Uređivačka koncepcija i izgled lista ostali su nepromenjeni, čime *Blic* samo potvrđuje doslednost korektnog informisanja i pruža percepciju profesionalnog i slobodnog novinarstva.

³⁴ Tabela: Tematska struktura i vrednosna konotacija.

PRILOZI

Tabela 1. Stranke i koalicije

	površina	%	pozitivno	%	negativno	%	neutralno	%	br.pril.
DOS	1	2,084.60	58	10	55	5	28	3	17
Članica DOS-a	2	135.30	4	1	50		0	1	50
SPS	3	929.20	26	1	6	13	76	3	18
JUL	4	359.00	10			5	62	3	38
SRS	5	69.60	2			1	33	2	67
SNP	6	25.00	1			1	100		1
SPO	7	-	0						-
DPS	8	-	0						-
Ostalo	10	-	0						-
		3,602.70	100 %					49	

Tabela 2. Savezni organi vlasti

	površina	%	pozitivno	%	negativno	%	neutralno	%	br.pril.
Predsednik SRJ	31	2,843.20	62	10	91		0	1	9
Skupština SRJ	32	188.50	4	1	100		0		1
Savezna vlada	33	594.50	13	5	100		0		5
Vojjska SRJ	36	116.00	3		0		0	2	100
Ostali organi	40	860.60	19	8	62	2	15	3	23
		4,602.80	100 %					32	

Tabela 3. Republički organi vlasti

	površina	%	pozitivno	%	negativno	%	neutralno	%	br.pril.
Predsednik Srbije	41	-	0.0						-
Prelazna Rep.vlada	42	1,523.30	54.1	4	50		4	50	8
Repub. skupština	43	-	0.0						-
MUP i DB	46	577.80	20.5				2		2
Lokalni org. vlasti	47	410.50	14.6	1	50		1	50	2
Ostali organi	50	306.00	10.9				4	100	4
		2,817.60	100 %					16	

Tabela 4. Struktura učešća u ukupnoj površini i broju priloga

Teme priloga	površina	%	br.priloga
Promene institucija i organa političke i finansijske vlasti (institucionalne promene, razrešenja, ostavke, odgovornost, hapšenja itd.)	4,464.9	22	42
Spoljna politika i međunarodni odnosi (borba za spoljašnje priznanje i povratak u međunarodne institucije, uspostavljanje diplomatskih odnosa)	1,628.9	8	12
Regionalna saradnja (Pakt za stabilnost jugoistočne Evrope)	391.0	2	4
Pomoć, donacije, ekonomska saradnja, dugovi, sukcesija bivše SFRJ	1,800.9	9	17
Haški tribunal i ratni zločini	355.1	2	4
Odnos SRJ – Crna Gora	1,559.9	8	15
Međunacionalni konflikti u južnoj Srbiji i Kosovu	2,278.3	11	11
Unutarstranačka pitanja (previranja u SPO, SPS, DOS)	300.6	1	7
Promene u medijima	31.5	0	1
Ekonomski i socijalna pitanja (promene ekonomskog ambijenta, revolucionarne mere, krizni šabovi)	726.1	4	9
Korupcija, kriminal, malverzacije, politička ubistva i sl.	3,750.4	18	36
Ostale teme	3,246.9	16	36
	20,534.5	100 %	193

Tabela 5. Struktura konotacija u odnosu na teme

Teme priloga	br.priloga	poz.	%	neg.	%	neutr.	%
1 Promene institucija i organa političke i finansijske vlasti (institucionalne promene, razrešenja, ostavke, odgovornost, hapšenja itd.)	42	19	45	10	24	13	31
2 Spoljna politika i međunarodni odnosi (borba za spoljašnje priznanje i povratak u međunarodne institucije, uspostavljanje diplomatskih odnosa)	12	11	92		0	1	8
3 Regionalna saradnja (Pakt za stabilnost jugoistočne Evrope)	4	4	100		0		0
4 Pomoć, donacije, ekonomska saradnja, dugovi, sukcesija bivše SFRJ	17	16	94		0	1	6
5 Haški tribunal i ratni zločini	4		0	1	25	3	75
6 Odnos SRJ – Crna Gora	15	8	53	1	7	6	40
7 Međunacionalni konflikti u južnoj Srbiji i Kosovu	11	4	36		0	7	64
8 Unutarstranačka pitanja (previranja u SPO, SPS, DOS)	7	1	14	1	14	5	71
9 Promene u medijima	1		0		0	1	100
10 Ekonomski i socijalna pitanja (promene ekonomskog ambijenta, revolucionarne mere, krizni šabovi)	9	4	44	2	22	3	33
11 Korupcija, kriminal, malverzacije, politička ubistva i sl.	36	10	28	14	39	12	33
12 Ostale teme	35	15	43	11	31	9	26

DANAS

Rezultati izborne pobeđe demokratske Srbije i postizborna građanska odbrana tih rezultata nisu uticali na promenu osnovne uređivačke orientacije lista *Danas*. U periodu kada su se mnoga glasila promenila, ne toliko suštinski koliko u odnosu prema nosiocima vlasti i pobedničkoj koaliciji – nekadašnje "izdajnike" i "gubitnike" proglašavaju "patriotama" i pobednicima demokratije, a svoje dojučerašnje "miljenike", nepriknovene "patriote" i "heroje", omalovažavaju i odbacuju – karakteristike slobodnog i svestranog glasila *Danas* dobijaju svoju potvrdu. Paradoksalno je da upravo u ovom periodu svekolike promene i želje da mediji "uhvate korak sa vremenom" naša analiza pokazuje koliko se *Danas* izdvaja od drugih i nastavlja da neguje otvoreno, kritičko, istraživačko novinarstvo.

Odmereni, objektivni ili kritički prilozi u listu *Danas*, u poređenju sa bezgraničnom podrškom i hvalospevima promenama i novoj vlasti objavljivanim u državnim i nekadašnjim prodržavnim medijima, ne samo što odudaraju od opšte atmosfere, već štaviše, imaju izgled opozicionog, katkada i "kritizerskog" stanovišta. Tako je već prvog dana zvaničnog priznavanja pobeđe Vojislava Koštunice i na dan njegove inauguracije u Centru "Sava" objavljen kritički tekst pod ne baš neutralnim naslovom: "Otužni ukus pobeđe", u kojem autor s pravom kritikuje vandalizam mase, paljenja, razaranja, krađe, ali koji, takođe, nije odoleo da u prilično uvredljivom i ciničnom tonu piše o protestima opozicije: "Ipak DOS je krenuo u protest kao da je reč o standardnom političkom vašarištu kakav opozicija upriličuje svom narodu već devet i po godina... Ali bio je vašar i to bestidan, anarhičan, apolitičan, rušilački."³⁵ Međutim, istog dana je objavljen i tekst drugačije sadržine u kojem autori, biranim rečima, bez euforije, opisuju slavljeničku atmosferu:

nadnaslov: "Veliko slavlje ispred Savezne skupštine"

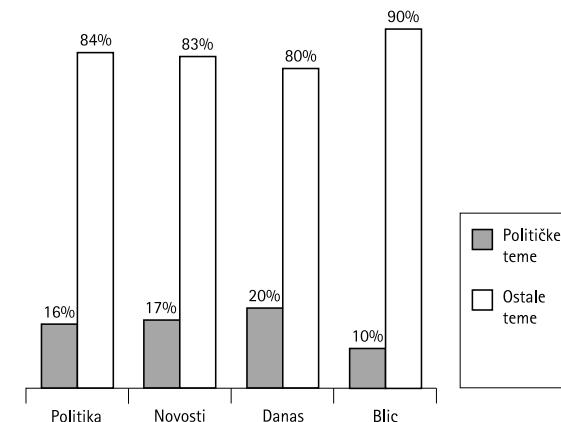
naslov: "U času pobeđe mora biti sprečeno svako nasilje"³⁶

Ravnomernost i relativna uravnoteženost u kritičkim prilozima političke sadržine, bogatstvo i svestranost informacija o događanjima u svim značajnim oblastima, ekonomskoj, kulturnoj, medijskoj, već na prvi pogled potvrđuju da *Danas* teži da zadrži karakter nezavisnog i objektivnog lista.

³⁵ I dalje u tekstu, identično govorima radikalnih lidera (Šešelj, Vučić...) i SPS (Dačić, Ivković...) piše: "...sve do danas, da se ruši Beograd. Ipak, rušilo se, posebno 5. oktobra od 2 sata popodne sve do kasne večeri. Spaljeno je zdanje Savezne skupštine, pošteđeno od Nemaca, ali ne i od demokrata..." *Danas* 7-8.10. 2000. (Tekst je opremljen fotografijom urednog, zaokrugljenog lica autora, lidera sindikata "Nezavisnost" Branislava Čanka, koji je sigurno bio svestan da je među "demokratama" bilo i radnika, članova njegovog sindikata).

³⁶ U tekstu se navode izvodi iz govora lidera DOS-a dana 6. oktobra pred okupljenim narodom i apeli građanima Dragoljuba Mićunovića, najavljenog kao novog predsednika Veća građana Savezne skupštine, da u ovom "času pobeđe mora biti sprečeno svako nasilje, kako velika pobeđa ne bi bila upriličena" i gradonačelnika Beograda Milana St. Protića Beograđanima "da se posle moralnog čišćenja grada uključe u njegovo fizičko sređivanje kako bi glavni grad bio onakav kakav i treba da bude – evropski i svetski."

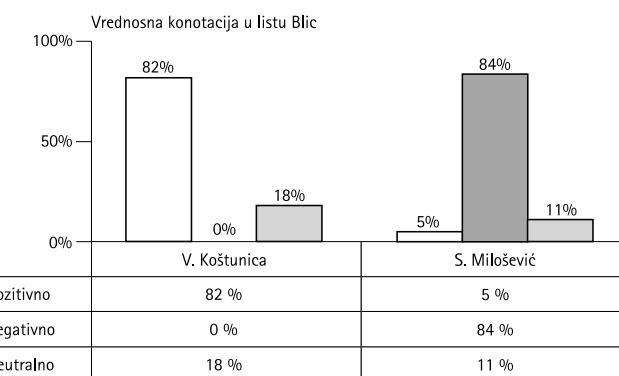
Zastupljenost političkih tema
u odnosu na ostale teme

Na manjoj površini od *Politike* objavljen je skoro isti broj tekstova sa političkom koncepcijom (318); u odnosu na druga glasila, političkim temama posvećen je veći značaj, što nije neka posebno nova odlika lista *Danas* u ovom "prelaznom" periodu.

Svi raspoloživi podaci koji su pred nama govore da se glavna promena, a bezmalo i jedina, dogodila u vrednosnom kontekstu, u kome se piše o bivšem, odnosno sadašnjem predsedniku SRJ, Slobodanu Miloševiću i Vojislavu Koštunici. Dok je u predizbornom septembarskom periodu Milošević imao 51 % negativnih, sada ima znatno više, 84 % takvih priloga; u pozitivnom kontekstu tada je bilo 26 %, a sada 5 % priloga. Slična promena, samo u drugom smeru, dogodila se sa prilozima o Koštunici: nekada 55 % pozitivnih, sada je preraslo u 82 % priloga; nekada je bilo 26 % negativnih, sada ih uopšte nema.

Dakle, kao i u svim drugim štampanim glasilima, apsolutno nema nijednog teksta sa negativnim prizvukom o novom predsedniku SRJ Koštunici. Međutim, jedino su *Danas* i *Blic* objavili poneki tekst čija je sadržina pozitivno konotirana u odnosu na Slobodana Miloševića.

Kvantitativna analiza zastupljenosti glavnih političkih aktera, stranaka i koalicija, pokazuje umerenu pristrasnost u korist DOS-a i njenih članica. Od ukupno 100 priloga u kojima se piše o političkim strankama, 48 je posvećeno pobedničkoj strani, odnosno u prostornoj strukturi to iznosi 64 % od celokupne površine.³⁷ I pored dominacije izvora iz DOS-a i ostale stranke dobijaju prostor, pre svih SPS. Tako na temu pregovora o rešavanju krize na republičkom nivou jedan pored drugog stope tekstovi sa stavovima obe strane o nastavku pregovora (12. 10). Takođe veliki broj tekstova na relativno malom uzorku, kao što je naš, posvećen je SPO, u kojima se po pravilu iznose kritički stavovi na račun uspostavljanja nove vlasti ili piše o unutrašnjim problemima i razlozima osipanja članstva ove stranke.³⁸

Daleko važnija od podataka o kvantitativnoj zastupljenosti je kvalitativna analiza, vrednosna konotacija glavnih političkih aktera, koja pokazuje da je *Danas* u priličnoj meri uspeo da uspostavi kritičku distancu prema DOS-u i novouspostavljenoj vlasti. Tako se u tekstu, prenetom iz *Njujork Tajmsa* pod naslovom *Nepoverenje između Koštunice i Đindjića*, piše o raspravama i nesuglasicama u DOS-u oko brzine promena u zemlji (17. 10).

Nešto manji broj priloga *Danas* je posvetio organima vlasti, saveznim, republičkim, lokalnim, prema kojima u celini ima pozitivan odnos. Kada se radi o Saveznoj vladi, o čijem radu je objavljeno u ovom periodu 11 priloga, svi u pozitivnom kontekstu, to je pre svega rezultat njenog prioritetnog angažmana – spoljne politike, ekonomskog saradnje i finansijskih donacija. U odnosu na druge institucije vlasti i aktivnosti prelazne republičke vlade, onda podrška nije bezrezervna.³⁹

Kritički odnos koji *Danas* zauzima prema DOS-u i novouspostavljenoj vlasti najbolje se ogleda u načinu na koji se piše o glavnim pitanjima sa kojim se društvo sučeljava.

Prvo i po broju priloga i po ukupnoj površini jeste pitanje institucionalnih promena, 87 od 318 priloga, ili 31 % od celokupnog prostora posvećenih političkoj sadržini.⁴⁰ Odnos prema njima je ambivalentan, mada se u najvećem broju priloga pruža podrška promenama, smeni vlasti, ostavkama, razrešenjima, ispitivanju odgovornosti, formiranju kriznih štabova.⁴¹

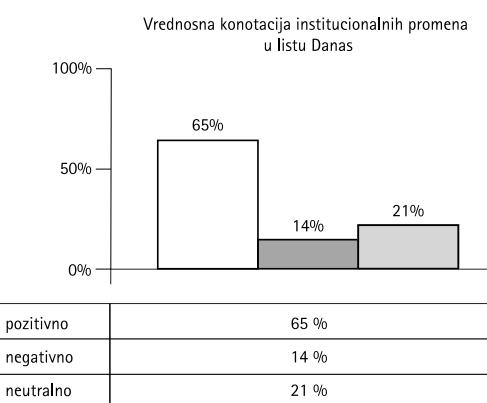
³⁷ Na kraju teksta sledi tabela: Zastupljenost i vrednosna konotacija stranaka i koalicija.

³⁸ U broju od 25. 10. objavljena su dva članka. U prvom, **nadnaslov:** *Srpski pokret obnove o prelaznoj vlasti Srbije*, a **naslov:** *Pristali smo pod ponizavajućim uslovima*. U drugom tekstu objavljeno je pismo Aleksandra Baljka, **nadnaslov:** *Zašto sam napustio Srpski pokret obnove*, a **naslov:** *Ne učestvujem u paradama*. U lidu teksta stoji: "Preterano je reći da se sve odluke u Srpskom pokretu obnove donose u uskom krugu. Ne. U SPO sve odluke donosi jedan čovek. I taj jedan čovek, naravno, nikada ne odgovara za loše posledice svojih odluka. Čak ni kad jednim svojim pogrešnim potezom otera hiljade članova i stotine hiljada simpatizera iz svoje strane..."

³⁹ Videti priložene tabele na kraju teksta.

⁴⁰ Videti priloženu tabelu.

⁴¹ Smenama su posvećeni i izveštaji dopisnika iz lokalnih sredina Srbije. Naslov jednog izveštaja je: *Padaju 'gnjile kruške'*; preko dve strane, u istom boju, стојi nadnaslov: *Krizni štabovi i štrajkački odbori preuzimaju preduzeća i državne ustanove u Srbiji*; u sledećem tekstu u naslovu стоји: *Gazde podnose ostavke* (12. 10. 2000).

Ali takođe se zapaža da su u listu *Danas* objavljeni prilozi u kojima se ozbiljno raspravlja o mogućim negativnim posledicama ovakve politike. Takav je tekst u kojem razrešeni sudija Ustavnog suda Srbije, Slobodan Vučetić, ozbiljno upozorava na pogubne posledice koje mogu nastupiti ukoliko se produži "desetogodišnje bezakonje Miloševićevog režima pod firmom brige o državi nastavi, makar to bilo privremeno i u pojedinačnim slučajevima" (12. 10). Na istu temu sledi i kritički redakcijski komentar lista naslovljen sa *Rizik boljševizma*, gde je, između ostalog, napisano: "Samo je uistinu anarhija dovoljno rečita da objasni požar promena koji se munjevitom brzinom širi Srbijom. Stanje nesumnjivog haosa... preti da unizi i u dobroj meri poništi legitimnost izborne pobede i postizborne građanske odbrane" (12. 10).

Druga tema po prioritetu, kao i za sve druge medije, bila je posvećena korupciji, malverzacijama i kriminalizaciji društva. Sudeći prema interesovanju koje pokazuje *Danas*, koji ne spada u onu vrstu glasila koje traga za skandalima i senzacijama, očito je da ova pitanja objektivno potresaju našu javnost i predstavljaju teška i bolna pitanja sa kojima se nova vlast suočava. Podeljenost vrednosnih pristupa u razmatranju ove teme, što je slučaj i kod drugih medija, nije ilustracija kolebljivosti, na šta bi moglo da navede površno zaključivanje, već rezultat ozbiljnosti i složenosti problema.

Veliki broj priloga, u najvećem broju afirmativnog karaktera i bez ijdognog negativnog, zauzimaju teme o spoljnopoličkoj saradnji SRJ, međunarodno-ekonomskim odnosima i ekonomskoj pomoći iz inostranstva.⁴²

Danas je nekoliko tekstova posvetio Haškom tribunalu i kritici naše (savezne?) vlasti i sposobnosti naših sudova da se suoče sa problemima ratnih zločina. Izvrstan kritički prilog ovoj temi napisala je u stalnoj kolumni, poznata novinarka lista.⁴³

⁴² Videti tabelu: Struktura konotacije u odnosu na temu.

⁴³ "Sa Hagom nećemo da sarađujemo, jer je prerano, ali iznad svega zato što **mi imamo svoje sudove**. **Jedina im mana što ne funkcionišu, niti ko tuži, niti ko sudi...**", piše Nataša Odalović u kolumni "Vostani Srbie", 17. 10. 2000.

Više od drugih list *Danas* se bavio pitanjima promena u medijima, bilo što samo informiše, bilo što se kritički odnosi prema nekadašnjim prorežimskim glasilima, koji su naglo od "poslušnika" postali skrušeni "pokajnici". Kako navodi Lazar Lalić, predsednik Nezavisnog sindikata RTS-a, radi se o "ljudima koji su se preko noći 'presvukli' od poslušnika postali 'buntovnici', od neprofesionalaca 'vrhunski profesionalci', od jučerašnjih ratnih huškača 'mirotvorci'" (25. 10).

U kritički usmerenom tekstu novinarka Nataša B. Odalović upozorava na opasnost prividnih promena u javnim glasilima u stilu "vuk dlaku menja, ali čud nikako" i potrebu da se kritička javnost probudi. Između ostalog, ona piše: "O uspesima u obnovi državnih medija uveravamo se svakodnevno... Ni tu se nismo revanširali, nego se blago retuširali, a naposletku će nas išutirati. Tako nam i treba" (17. 11).

Na kraju ostaje pitanje: Ko će koga "išutirati"? Možda i novoj (svakoj) vlasti trebaju "svoje" novine? Ipak, da bi obezbedili demokratsku reputaciju dobro je imati novine kao što su *Danas*, koje će svestrano i kritički profesionalno informisati javnost.

PRILOZI

Tabela 1. Stranke i koalicije

		površina	%	pozitivno	%	negativno	%	neutralno	%	br.poj.
DOS	1	5.651.80	49	23	72	6	19	3	9	32
Članica DOS-a	2	1,707.90	15	9	56	3	19	4	25	16
SPS	3	1,725.60	15		0	11	69	5	31	16
JUL	4	671.00	6	1	14	5	71	1	14	7
SRS	5	84.50	1	1	50	1	50		0	2
SNP	6	36.00	0		0		0	1	100	1
SPO	7	545.80	5	2	33	3	50	1	17	6
DPS	8	698.70	6		0		0	7	100	7
Ostalo	10	454.60	4	5	38	1	8	7	54	13
		11,575.90	100 %							100

Tabela 2. Savezni organi vlasti

		površina	%	pozitivno	%	negativno	%	neutralno	%	br.pril.
Predsednik SRJ	31	2,026.60	37	9	82		0	2	18	11
Skupština SRJ	32	100.00	2	1	50		0	1	50	2
Savezna vlada	33	2,087.90	38	11	100		0		0	11
Vojska SRJ	36	676.10	12	2	33	2	33	2	33	6
Ostali organi	40	648.30	12	4	50	3	38	1	13	8
		5,538.90	100 %							38

Tabela 3. Republički organi vlasti

		površina	%	pozitivno	%	negativno	%	neutralno	%	br.pril.
Predsednik Srbije	41	42.00	0.7	1	100					1
Prelazna Rep.vlada	42	3,258.10	52.6	9	64		0	5	36	14
Repub. skupština	43	156.00	2.5	1						1
MUP i DB	46	867.80	14.0			2	50	2		4
Lokalni org. vlasti	47	1,458.70	23.6	8	80		0	2	20	10
Ostali organi	50	407.00	6.6	1	17	1	17	4	67	6
		6,189.60	100 %							36

Tabela 4. Struktura učešća u ukupnoj površini i broju priloga

Teme priloga	površina	%	br.priloga
Promene institucija i organa političke i finansijske vlasti (institucionalne promene, razrešenja, ostavke, odgovornost, hapšenja itd.)	11,682.5	31	87
Spoljna politika i međunarodni odnosi (borba za spoljašnje priznanje i povratak u međunarodne institucije, uspostavljanje diplomatskih odnosa)	4,128.3	11	25
Regionalna saradnja (Pakt za stabilnost jugoistočne Europe)	216.5	1	3
Pomoć, donacije, ekonomska saradnja, dugovi, sukcesija bivše SFRJ	2,660.5	7	21
Haški tribunal i ratni zločini	447.1	1	5
Odnos SRJ – Crna Gora	1,528.9	4	17
Međunacionalni konflikti u južnoj Srbiji i Kosovu	2,854.4	8	26
Unutarstranačka pitanja (previranja u SPO, SPS, DOS)	2,246.9	6	18
Promene u medijima	505.7	1	3
Ekonomski i socijalna pitanja (promene ekonomskog ambijenta, revolucionarne mere, krizni štabovi)	2,224.1	6	20
Korupcija, kriminal, malverzacije, politička ubistva i sl.	4,997.0	13	45
Ostale teme	3,876.8	10	48
	37,368.7	100 %	318

Tabela 5. Struktura konotacije u odnosu na teme

Teme priloga	površina	%	br.priloga	poz.	%	neg.	%	neutr.	%
1 Promene institucija i organa političke i finansijske vlasti (institucionalne promene, razrešenja, ostavke, odgovornost, hapšenja itd.)	11,682.5	31	87	57	66	12	14	18	21
2 Spoljna politika i međunarodni odnosi (borba za spoljašnje priznanje i povratak u međunarodne institucije, uspostavljanje diplomatskih odnosa)	4,128.3	11	25	19	76	0	6	24	
3 Regionalna saradnja (Pakt za stabilnost jugoistočne Europe)	216.5	1	3	2	67	0	1	33	
4 Pomoć, donacije, ekonomska saradnja, dugovi, sukcesija bivše SFRJ	2,660.5	7	21	19	90	0	2	10	
5 Haški tribunal i ratni zločini	447.1	1	5	1	20	4	80	0	
6 Odnos SRJ – Crna Gora	1,528.9	4	17	3	18	1	6	13	76
7 Međunacionalni konflikti u južnoj Srbiji i Kosovu	2,854.4	8	26	10	38	1	4	15	58
8 Unutarstranačka pitanja (previranja u SPO, SPS, DOS)	2,246.9	6	18	1	6	14	78	3	17
9 Promene u medijima	505.7	1	3	1	33	1	33	1	33
10 Ekonomski i socijalna pitanja (promene ekonomskog ambijenta, revolucionarne mere, krizni štabovi)	2,224.1	6	20	14	70	2	10	4	20
11 Korupcija, kriminal, malverzacije, politička ubistva i sl.	4,997.0	13	45	16	36	18	40	11	24
12 Ostale teme	3,876.8	10	48	26	54	12	25	10	21
	37,368.7	100%	318	169	65		84		

Stjepan Gredelj

ELEKTRONSKI MEDIJI – Od pobede do trijumfa*Da li će sloboda umeti da peva... kao što 'pokajnici' pevaju o njoj?*

Kada su bivši predsednik SRJ i njegova supruga zakazali drugi izborni krug da izaberu srpski narod u kojem neće biti izdajnika, stranih plaćenika, a nekmoli neistomišljenika, petog oktobra preduhitirili su ih Užičani, Čačani, Novosađani, Lazarevčani, Nišlje i (naknadno) pridruženi Beograđani.

Nakon što se, u predvečerje 'Vartolomejske noći', bagerista Džo 'provezao' kroz stakleni ulaz i žestok vatreni baraž 'branilaca', a ostali (uglavnom gostujući⁶⁵) 'branioci izborne volje građana' i gnevni logističari potom zapalili srpsku informativnu Sodomu i Gomoru – ono što nije srušila NATO avijacija, 'vatreno' je dokusurila "šaćica huligana", usput pokupivši što se poneti moglo od pokretnina; nakon što je Milorad Komrakov 'razbarikadiran' iz svog office-a i spašen od linča, Dragoljub Milanović preživeo 'toplog zeca', a Staki Novković konfiskovana plastična kesa sa sve pečenim piletom u njoj (bez ostalih kolateralnih šteta, osim par čuški – Staki, ne piletul!); nakon što je ulaskom bubnjara, predvođenih Dragoljubom Đuričićem kroz njene dveri, RTS simbolički "oslobođena"; napokon, nakon što se posloviočno 'usporeni' i već zaboravljeni Studio B iznenada prvi oglasio u etru kao *Svetionik oslobođene javne reči* – počeli su da se pojavljuju i ostali 'svetionici'. Neki su svetleli stvarnom, drugi, srećom, tek 'bengalskom' vatrom pod paskom 'pobednika'/slavljenika. Neposredno nakon ulaska bubnjara i trubača, iz RTS je upućen poziv 'u pomoć' Gordani Suši da pokrene program, a zajedno s njom u 'rezervni' emisioni punkt na Košutnjaku stižu ljudi i oprema iz VIN-a. Predsednica NUNS-a je promptno zamolila 'kolege' koji su se u prethodnom periodu 'eksponirale' da napuste RTS kako bi program kako-tako funkcionsao. Uspostavljen je 'krizni' (ako se kome više dopada, 'revolucionarni') medijski štab postmodernog personalnog sastava: uspešni producent eminentne privatne TV produkcije + bivši ležerni i neostrašeni, pa potom ražalovani sportski komentator, situaciono promovisan u političko-medijskog portparola na privremenom radu (Petar Lazović). 'Eksponirane kolege' nisu se mnogo dvoumile u pogledu narečenog javnog apela – za većinu je egzistencijalno (manje esencijalno) pitanje bilo: kako refleksno reagovati/ponašati se u novim "društveno-političkim okolnostima". Neki su, istina, već nekoliko dana pre "Vartolomejske noći", proglašili (uveleno zakasneli) štrajk kao dizanje glasa protiv

⁶⁵ Studio B, dva karakteristična priloga: prvi, čitao voditelj, prilog bez opreme: "Skupština grada Beograda otvorila je žiro-račun za pomoć branioncima izborne volje građana koji su juče stigli u naš grad iz unutrašnjosti Srbije. (Vesti u 7, 06. 10: 25'56" - 26'29"). Drugi prilog je išao uz snimak i izjavu. Najavu čita voditelj: "Brojni darodavci radne organizacije i pojedinci dobrovoljnim prilozima prikupili su veliku količinu novca za potrebe gostiju iz unutrašnjosti, koji već drugi dan na trgovima Beograda brane izbornu volju građana (26'58" - 28'14").

"dugogodišnje medijske manipulacije i medijske represije u Kući", navodno simbolički napuštajući 'brod koji tone'.

Komešanje u medijima počelo je inače, gotovo iznenađujuće, na RTV Novi Sad, ranijem ključnom bastionu govora mržnje i rata, a potom jednim od potpornih stubova dugog opstanka na vlasti režima Slobodana Miloševića. Oko 200 zaposlenih u ovoj kući formiralo je Štrajkački odbor zahtevajući od rukovodstva da se započne sa objektivnim informisanjem i podržalo zahtev DOS-a da se od 30. septembra u Srbiji proglaši generalni štrajk. Redakcija na mađarskom jeziku je još ranije, od 27. septembra, samoinicijativno promenila uređivačku politiku i počela objektivno da izveštava, uprkos zabranama i pretnjama iz "centrale" RTS. Kada je 2. oktobra izvršena 'generalna proba' oslobođanja državnih medija od strane nekoliko hiljada Novosađana – studenata i građana iz Otpora i Studentske unije – 'centrala' je, preventivno, ukinula program TV Novi Sad i preko njega reemitovala prvi program RTS. *Deja vū.* Ipak, lavina se zakotrljala i tokom narednih dana, 3. i 4. oktobra, zaređale su 'pobune' dela zaposlenih u državnim (bolje reći, strogo kontrolisanim) medijskim kućama: Tanjugu, *Politici*, *Večernjim novostima*, Radio Beogradu, Radio Jugoslaviji i Studiju B. Kvintesencija motiva 'pobune' iskazana je u saopštenju o stupanju u štrajk Kompjuterskog centra *Večernjih novosti*, upućenog v.d. direktora i glavnog i odgovornom uredniku Dušanu Čukiću: "Ne pristajemo da učestvujemo u obmanjivanju javnosti, kreiranju virtualne i izokrenute slike Srbije, ne pristajemo da crvenimo od stida pred rođacima i prijateljima zbog Vaše nemoralne uređivačke politike. Odbijamo da širim dezinformacije i prikrivamo informacije u vezi sa rezultatima predsedničkih izbora u našoj zemlji."

Ozbiljno načeta 'medijska imperija laži' pokušala je da uzvrti udarce. No, bili su to ujedi krezubih lavova. Dušan Čukić je, na sastanku sa prilično proređenim 'lojalistima' u redakciji, pokušao da odglumi ostatke arogancije: on ne može i neće da menja uređivačku politiku, on samo radi po zakonu, jer ga je na to mesto postavila Vlada SRJ i on će da ode onda kada ode predsednik SRJ (čudnog li lapsusa: potonji nije bio i predsednik Vlade, osim što je, možda, za D. Čukića bio – *Vlada kao takva*). Što se zaposlenih – štrajkača tiče, ako su otišli, ne moraju ni da se vraćaju. Milivoje Pavlović, direktor Radio Beograda i Ivan Marković iz Radio Jugoslavije bili su 'energičniji': prvi je 2. oktobra otpustio Branislavu Šaper, direktorku muzičke produkcije, dok je obezbeđenje Radio Jugoslavije oduzelo propusnicu i izbacilo iz zgrade Mladena Bijelića, urednika privredne rubrike, koji je sa još sedmoro kolega potpisao proglašenje zaposlenima da se suprotstave uređivačkoj politici koja "prenebregava nepoštovanje izborne volje građana koji su izabrali Vojislava Koštunicu za novog predsednika SRJ". Bile su to labudove pesme oronulih medijskih svemoćnika.

Ostali medijski poslenici, do juče politički ili rodbinski podobniji i podatniji, sada odjednom 'iskorenjeni', uplašeni, dezorientisani i uspaničeni, koji su propustili i ovaj

poslednji, naknadnom pameću rukovođen 'sudbinski znak vremena', suočili su se sa dilemom šta da rade: 'revanšizma', valjda, neće biti, ta oni su 'samo radili svoj posao' (čisti 'profesionalizam'?!) I jedni i drugi su, intuitivno izgleda, poslušali svoj situacioni socijalni refleks, pre nego 'dobru anticipaciju' budućih događanja.⁶⁶

Radio Beograd (prethodni ključni pogon sirove proizvodnje mržnjoslovnog govora) šapatom je pao – bez dodatnih svetlosno-termičkih efekata, zahvaljujući i pravovremenom 'povratku otpisanih' (s Radetom Veljanovskim na čelu), koji su uspešno amortizovali "pobunu vešanih". Slično je 'oslobođena' i novinska kompanija *Politika*. Ni u vreme 'istorijskih' referendumu ili 'pobedničkog rata' protiv NATO-a, list nije bivao de-ljen besplatno na ulicama, kao u noći između 5. i 6. oktobra (Nova) *Politika*. Hadži-Antića nije bilo ni na puškomet da to spreči. Napustio je u žurbi raskošni office na sporedni ulaz/izlaz, ostavivši nedopijenu čašu viskija. *Sic transit gloria mundi.* A "osloboditelji" su, naprosto, pokuljali iz prethodno dobro ušančenih katakombi. Marljivi kao 'krtice'⁶⁷ Brzi i nedohvatljivi kao ptice.⁶⁸ Počelo je 'presvlačenje' medija. I (ko)medijanata. U 'carevo novo ruho'.⁶⁹

⁶⁶ Od svega što se dešavalo nakon 5/6. oktobra 2000, samo tri-i-po slučaja su nalikovala 'revanšizmu', blaže rečeno, gromko najavljujanoj 'lustraciji' u najvažnijem partisko-državnom mediju. Direktor RTS Dragoljub Milanović (mimo dobijenih batina od uspaljenih 'revolucionara') očekuje u pritvoru suđenje za više inkriminacija. Njegovo supruži je uručen otkaz, kao i Tatjani Lenard. Milorada Komrakova je od slične sudbine zaštitio (legalistički) odlazak na dugotrajnije bolovanje, posle čijeg zaključenja neće (nužno) biti i otpušten?!

A ostali? "Kada su zaposleni u RTS vremenom uvideli da im se ništa loše neće dogoditi, njihova ostarela i zborana lica našla su se ponovo pred kamerama. Objašnjenje je da drugih nema. Iako je ova mnogoljudna kuća 2000. godine imala 8000 zaposlenih, a 2001. godine 7300, izgleda da je teško naći nova, mlada lica." (Snežana Stefanović, "RT Srbije: sluga bez gospodara", www.mediaonline.ba, 13. 08. 2001).

⁶⁷ Emisija Studija B, Vesti u 7, 6. 10 obeležena je i pozajmljenim, pravim revolucionarnim prilogom sa 3K RTS, u kome bivši novinar ovog kanala, a sada "oslobodilac" Igor Miklja učestvuje u akciji izvesne grupacije koja u ime DOS-a upada i osvaja zgradu Savezne carine. U prilogu se pojavljuje "predstavnik" DOS-a koji objašnjava da su u zgradi našli gomilu dokumenata spremnih za uništavanje – kamera zaista pokazuje neke papire i neku mašinu za koju ovaj tvrdi da je za seckanje papira. Zatim, sledi Miklja koji potura mikrofon ispred smenjenog direktora Carine Mihalja Kertesa, koji vidno uplašen i uzrutan, nevoljno odgovara na njegovo pitanje. Zatim kamera snima rukovanje Kertesa i novog v. d. direktora Carine Zabunovića, koji tada kaže svom uplašenom prethodniku: "Neka je sa srećom vama i srećna vam sloboda" (22'34" – 25'25").

⁶⁸ "Te ptice prevrću se na ekranima, pretrčavaju na stranicama novina, koje se nisu osušile od prethodnih podvala. Ređaju se pobednici, kojih je, izgleda, više nego građana koji su glasali za promene. Ne daj bože, da pomoću dva svedoka ostvare borački staž, u državi koja je u čabru! Zato što su navukli majice Otpora" (Simon Simonović, "Sinovi 'vampirske Srbije'", *Danas*, 15. 11. 2000, str. 6).

⁶⁹ "U udarnom Dnevniku RTS, 11. novembra, negde pri kraju, zagubljen između sportskih i meteoroloških vesti, ide izveštaj o naučnom skupu o medijima. Tu su i zalutali likovi profesora novinarstva, komunikologije i medijskog prava, koje niko ništa ne pita. Reč (na ekranu) imaju bivši novinari, sadašnji NVO-funkcioneri i buduće Mesije srpskih (oslobodenih) medija" (Jovica Trkulja, "Pod kontrolom daljinskih upravljača", *Danas*, 14. 11. 2000, str. 6).

Delovanje elektronskih medija u periodu "dvovlašća": Dioptrija za tačne rezultate⁷⁰

"A, što se tiče sporta... tu već moram da stavim naočari..." (Petar Lazović pred čitanje vesti iz sporta, RTS, 6. 10. 2000).

U informativnim emisijama u danima odabranim uzorkom, u Vestima u 7 TV Studio B objavljeno je dvostruko više priloga nego u Dnevniku 2 Nove RTS (117 : 58), a u okviru približno istog vremena trajanja emisija od oko 30 minuta. Prosek trajanja jednog priloga na STB bio je 49,12, a na RTS 92,17 sekundi.

Na ovaku razliku u broju priloga bitno je uticala žanrovska struktura (tabela 1 u Prilogu).

Dakle, dok su u žanrovima "čisto informativnih" priloga (vesti, izveštaji sa ili bez vizuelne podrške) obe TV stanice bile relativno ujednačene (nešto iznad 2/3 svih priloga), u "komunikativnim" žanrovima RTS je imao dvostruko više 'živih' izjava aktera, dok ih je STB češće pakovao u izveštaje 'prošarane' izjavama. Osim toga, na RTS je bilo dosta intervjua sa akterima, kao najduže žanrovske forme, dok ih na STB uopšte nije bilo. U tom smislu može se reći da je STB u posmatranom periodu bio više televizičan, a RTS više 'radijski', sa nadmoćnošću govora nad slikom.

Na ovo ukazuje i donekle različita struktura izvora u dva posmatrana medija: na RTS se četiri puta više nego na STB kao izvor pojavljuje redakcija (tabela 2 u Prilogu).

Predstavljanje aktera

Za razliku od predizbornog perioda posmatranja, gde su pojedini akteri izrazito dominirali u aktivnom predstavljanju (uz potiskivanje ostalih), ovakvo predstavljanje je sada postalo dominantno na oba medija: 64 % predstavljanja na STB i 69 % na RTS.

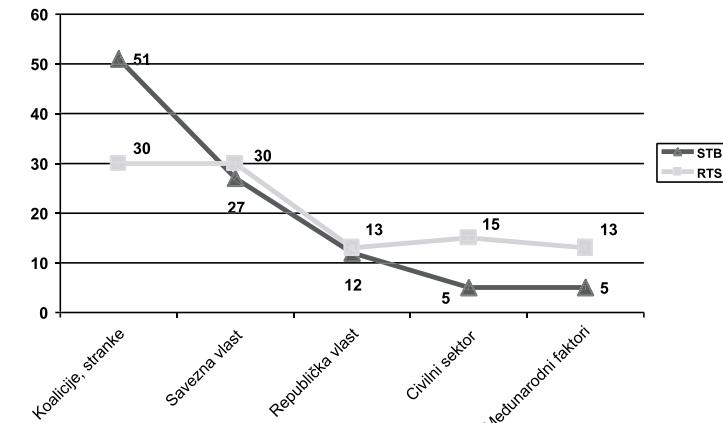
Struktura aktera (tabele 3-8 u Prilogu) bila je donekle određena i našim izborom tema za ovaj *case study*. Primetno je da kao akteri dominiraju nosioci određenih političkih uloga (stranke i različiti nivoi vlasti), ali je takođe primetno da je publicitet pojedinih segmenata političkog spektra bio neravnomerno raspoređen na STB i RTS, nešto izbalansiranje na državnoj TV stanici.

Primetno je, takođe, da je znatan prostor (i vreme) bio ustupljen i akterima 'nove opozicije' (SPS, JUL, SRS pa i SPO), što može biti indikator značajnih promena u medijskom delovanju – porastu svesti medijskih poslenika da je politička scena *jedinstvena* i da je čine i vlast i opozicija. Istina, nova vlast je imala jasnu 'premoć' u publicitetu na

⁷⁰ Ovaj deo istraživačkog izveštaja je, nažalost, lišen priloga u "Novostima dana" Radio Beograda. Naime, uprkos nastojanjima da obezbedimo tonske zapise ovih emisija za *ex post facto* analizu iz arhiva institucija koje ih imaju (i njihovih obećanja da će nam ih ustupiti), sve je ostalo na neodržanim obećanjima. Ipak smatramo da to bitno ne 'kontaminira' rezultate analize koja sledi, jer se Radio Beograd, verovatno, nije bitno razlikovao od 'promjenjene' TV stanice iste kuće.

oba medija, ali to više nije bio odnos 9 : 1 za bivšu vlast, kao u periodu pred septembarske izbore (ovde 54 : 32% na STB, odnosno 50 : 33% na RTS).

Grafikon 1. Publicitet aktera

Druga uočljiva promena jeste i pomak u konotacijama priloga o akterima. U informativnim emisijama STB tri petine priloga imalo je pozitivnu konotaciju, a dve petine neutralnu (bez negativnih). U dnevnicima RTS dominirala je pozitivna i neutralna (90 %) konotacija, ali je svaki deseti prilog bio konotiran negativno.

Napokon, treća uočljiva promena je iščezavanje sa ekrana ratobornog i uvredljivog rečnika, koji je samo povremeno 'odjeknuo' u istupima pojedinih aktera – a mediji su to marljivo i bez komentara prenosili. Ipak, ove sporadične varnice nisu bitno menjale novouspostavljeni pozitivan utisak da se mediji evidentno trude da ne doprinose raspirivanju još uvek jakih političkih tenzija u novouspostavljenom *interregnumu* i procesu mirnog prenosa vlasti. Ili se radilo o opreznom 'opipavanju pulsa' pred (ne)očekivane promene, pa se vodilo računa da se ne 'istrčava' previše – jer to je još uvek bio period "nove netransparentnosti"? Kako god bilo, nastojanje ka 'objektivnosti' (ma šta ona u datom trenutku značila) nepristrasnih izvestitelja zamenilo je prethodnu 'ostrašćenost' navijača i komentatora.

Tematski registar

Posmatrani period bio je period pokretanja aktivnosti na konsolidaciji unutrašnjih prilika ali i intenzivnog delovanja na popravljanju međunarodnog položaja zemlje, posle decenijske 'dobrovoljne' samoisolacije i samoisključivanja iz međunarodne zajednice.

U tematskom registru medija dominirale su sledeće ukrupnjene grupacije tema (tabela 9 u Prilogu):

1. Unutrašnja politika (promene institucija i organa političke, ekonomski i finansijske vlasti; unutarstranačka previranja i prestrojavanja; odnosi Srbije i Crne Gore)

2. Spoljna politika (spoljna politika i međunarodni odnosi; regionalna saradnja – pakt za stabilnost jugoistočne Evrope; ekomska pomoć, donacije, ekomska saradnja; Haški tribunal i ratni zločini)

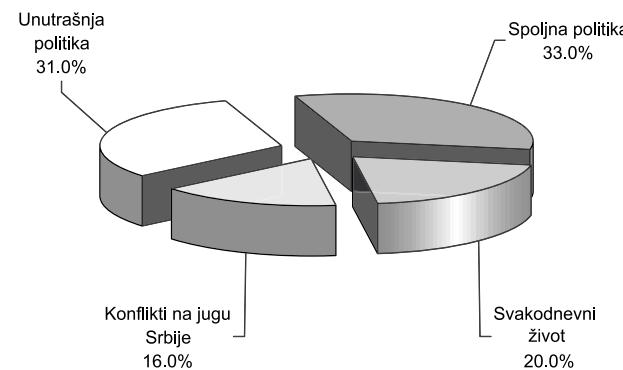
3. Svakodnevni život (ekomska i socijalna pitanja; korupcija, kriminal)

4. Konfliktna žarišta (Kosovo i jug Srbije)

5. Ostale teme.

Kada se posmatraju samo prve četiri grupacije (bez "ostalih tema") njihov raspored je bio sledeći:

Grafikon 2. Tematski register

Kvalitativni case study

I Pobednici i poraženi – 6. oktobar 2000.

Bukvalno cela emisija Vesti u 7 – "dan posle" – bila je pretrpana reagovanjima na 5. oktobar, podrškama i čestitkama iz sveta novom predsedniku Koštunici i događajima koji su usledili kao rezultat uklanjanja režima. Samo jedna informacija potekla je iz redova dotadašnje vlasti, i to ona u kojoj predsednik Skupštine Srbije Dragan Tomić obaveštava "predsednika" Koštuniku da je zakazao sednicu Parlamenta. Sve ostale informacije su uglavnom zasnovane na izvorima iz DOS-a i iz inostranstva. Čak je i poslednji prilog u Vestima – prognoza vremena – propraćena snimcima napravljenim ispred Savezne skupštine sa slavljem građana-pristalica DOS-a (Vesti u 7, 06.10: 42'11"-43'17").

Euforija koja je zaista vladala na ulicama Beograda prenela se ili je preneta i u Vesti u 7. Tako je jedan od najdužih priloga u emisiji bio izveštaj sa platoa ispred Savezne skupštine. Reporter STB pitao je građane:

"Kako se osećate danas?" Građani odgovaraju: "Presrećan sam... Super... Trebalo je ranije da se desi... Proteklih 12 godina očekivao sam da se ovo dogodi" itd. (Vesti u 7, 06.10: 8'37"-11'10").

Poraženi su zaista *poraženi*. S primesama (neukusnog) trijumfalizma.

Ceo blok vesti u emisiji Studija B bio je posvećen Slobodanu Miloševiću i u sve četiri vesti on se pominje u negativnom kontekstu, čak su prenete i konstatacije koje su u domenu medicine, a ne novinarstva. Izvodi iz dve takve vesti:

U prvoj, prenose se reči Milorada Dodika iz RS. Čitao je voditelj, uz telop sa slikom na ekranu. "Sumnjam da će Slobodan Milošević pobeći u neku drugu zemlju jer se predsednik SRJ tamo zbog optužnice Haškog suda ne bi osećao sigurno, izjavio je premijer Republike Srpske Milorad Dodik. Verujem da se on krije negde u Srbiji gde smišlja na koji način da povrati pozicije i suprostavi se narodu koji ga je dostojanstveno porazio" (35'40"-36'05").

Zatim voditelj čita prilog bez opreme: "Predsednik Republike Srbije Milan Milutinović sastao se prošle noći sa predstavnicima DOS-a, saznaje agencija Beta... Kako navodi taj izvor, Milutinović je rekao da je Milošević dosta autistična ličnost i da bi davno otiašao sa vlasti da nije njegove porodice" (36'05"-36'25").

Deo iznenada osvešćenih 'pogorelaca' iz Takovske 10 sjatio se u zavetru Koštunjaka i formirao kriznu redakciju da bi, uz pomoć odavno prognanih i marginalizovanih kolega, obznanio svoj doprinos *slobodi*.⁷¹

6. oktobar, dan posle revolucije, obeležio je i prvi revolucionarni – improvizovani Dnevnik 2 RTS koji je više ličio na radijski, nego na televizijski dnevnik. Naravno, ovo nikako nije loša ocena, već prostota činjenica koju moramo imati u vidu kada pokušavamo da analitički ocenimo rad Nove RTS u prvim postrevolucionarnim danima.

Blokovi u kojima su plasirane vesti nisu se posebno razlikovali od uobičajene sheme koja je godinama negovana, samo su sada, vrlo prirodno, zamenjene uloge: obilje vesti podrške novom jugoslovenskom predsedniku Vojislavu Koštunici iz zemlje i sveta, reagovanja građana kroz izveštaje iz unutrašnjosti zemlje. I na to bi se moglo svesti prvo izdanje Dnevnika 2, koji je umesto najavne i odjavne špice sadržavao "pobedničke bubrežnare".

Dobar primer kako se pravi kvalitetan reporterski zapis bio je poslednji prilog u improvizovanom Dnevniku, a ticao se direktnе smene prvog čoveka carine – Mihalja Kertesa (kamera Trećeg kanala bila je na licu mesta u pravo vreme: ostaće nerasvetljeno: da li spontano, iz dobrog novinarskog refleksa, ili 'organizovano-spontano', kako to radi CNN!).

⁷¹ U noći 5. oktobra bivša komentatorka TV Beograd Gordana Suša, predsednik NUNS-a, pozvana je zajedno sa ekipom VIN TV produkcije u RTS da pomogne obaveštavanju javnosti o događajima. Uređivanje programa "za jednu noc" pretvorilo se, na zahtev ljudi iz kuće, u dvoipomesečni volonterski angažman, da bi se doprinelo 'uhodavanju' sistema, formiranju privremenih rukovodećih i programske tela i uspostavljanju pravila profesionalnog izveštavanja.

II Fathers of the 'revolution' – 11. oktobar 2000.

Ono što je obeležilo emisiju Vesti u 7 STB jeste absolutna dominacija aktivnosti aktera iz DOS-a. Tako su četiri informacije u emisiji posvećene aktivnostima predsednika SRJ Vojislava Košturnice. Pored toga zabeleženo je još šest priloga o aktivnostima lidera DOS-a. Poređenja radi, s druge strane, data je samo po jedna informacija o aktivnostima SPS i SRS. O JUL-u se govori samo u kontekstu smene dvojice njihovih funkcionera i članova sa položaja u preduzećima u kojima su do tada radili.

Za ovu emisiju karakteristična su i dva primera u kojima se zaoštrenim tonom govorio o političkim protivnicima.

1) Posle priloga u kome je preneta izjava Branislava Ivkovića iz SPS-a da je Mirko Marjanović, tada još uvek premijer Srbije, preuzeo ministarstvo policije, usledila je izjava za STB Vladana Batića iz DOS:

- To znači da ovaj režim više nema nikakve veze sa realnošću, da oni žive u nekakvoj virtuelnoj Srbiji. On koji je toliko bezuspešan u svemu sve ove godine, da ima malo osećaja odgovornosti, on bi davno podneo ostavku, a ne da čovek koji jedva hoda zemljom, preuzima u ovom dramatičnom vremenu ingerencije ministra policije (min. 1'43"-2'31").

2) Voditelj čita saopštenje SRS povodom bačene bombe na njihove prostorije, praćeno telopom sa simbolom te stranke:

"...Bomba je bačena zbog, kako se navodi, istine koju SRS iznosi građanima Srbije i SRJ. Oni koji za sebe tvrde da su demokrate, danas pribegavaju svim terorističkim sredstvima i podstiču atmosferu linča, kako bi zastrašivanjem, progonima i fizičkom likvidacijom političkih neistomišljenika ostvarili svoje političke namere i zaveli diktaturu po ugledu na svoje komunističke prethodnike iz 45. godine" (min. 12'00"-12'37").

Postupno 'normalizovanje' u Dnevniku 2 očitovalo se i u raznovrsnosti vesti koje su plasirane kao i u neopterećujućem pružanju prioriteta novoizabranoj vlasti, koja, doduše, u vreme emitovanja ove emisije nije ni postojala (oficijelno). Dobro snalaženje u demokratskom vakuumu uočljivo je upravo zbog raznovrsnosti informacija koje se pružaju; ono što je već na prvo slušanje ovog Dnevnika indikativno to su kratke vesti – naravno, kao izvor najčešće se koristi agencija Beta, što u ranijem periodu nikako nije moglo da se desi. Dnevnik je obilovalo kratkim vestima, pa je čak emitovana vest da će u Zvečanu početi sa radom Trepča i da će radnici imati platu u proseku 250 DEM. Postepeno 'opipavanje' pulsa svakodnevnog života naziralo se i kroz veoma korekstan prilog o smenama rukovodstava u zdravstvu. Prilog o smenama u KCS nije adekvatan za analizu, ali se može uzeti kao primer kako funkcionišu mediji kada ih političari pozovu u pomoć. U ovom slučaju reč je bila o krznim štabovima koji su posmenjivali sve što se moglo po zdravstvenim centrima u Srbiji, pa je neko morao tome da stane na

put. Izjava doktorke Ilić iz DS, kojom se ograđuje od takvih 'nasilnih smena', ukazala je na 'prve simptome' raslojavanja, tj. kamenova spoticanja nove demokratske vlasti.

Manjak izveštaja i priloga učinili su Dnevnik svakako manje dinamičnim; kada se tome doda gostovanje u studiju Borke Vučić (sedam minuta), kojoj je Petar Lazović omogućio da se, posle svega, naširoko izrazgovara sama sa sobom i da svima 'poveri' kako uredno čuva dokumentaciju o svim parama koje su iznete iz zemlje, tada Dnevnik dobija prosečnu ocenu u segmentu ocenjivanja – "sve je isto, samo NJEGA nema".

Uočljivo je izvesno vizuelno 'sređivanje', pa su Dnevniku vraćene standardne špice, što je simbolički označilo kraj revolucionarnim zanošenjima i povratak 'normalnim' tokovima života.

III Konsolidacija i otvaranje – 24. oktobar 2000.

Prva vest u emisiji Vesti u 7 bila je o zasedanju Skupštine Srbije i proglašenju Prelazne vlade, data objektivno, uz izjavu Milomira Minića.

Jedina primedba koja ostaje jeste dominacija aktivnosti i izvora DOS-a. U ovoj emisiji zabeležena su tri priloga o aktivnostima predsednika SRJ Vojislava Košturnice, plus jedan prilog o aktivnostima njegovog savetnika za spoljnu politiku, Pavla Jevremovića. Takođe, emitovano je još pet priloga o aktivnostima lidera DOS-a. Od ostalih stranačkih aktera, samo po jedan prilog o aktivnostima SPO i SRS.

Formiranje prelazne republičke vlade bio je događaj dana i u Dnevniku 2 RTS, ali je prilog iz republičke skupštine emitovan na kraju emisije. U sedam minuta, koliko je trajao izveštaj iz republičke skupštine, plasirani su delovi govora Milomira Minića, predsednika prelazne vlade. Koliko god da je to bio događaj od velike važnosti, utisak je da su ekonomski teme prevagnule i bile dominantnije u odnosu na ostatak tema koje su činile ovaj Dnevnik. Naravno, ekonomski teme podrazumevaju i povratak Jugoslavije u svetske finansijske tokove i institucije, i upravo su prilozi u kojima je bilo reči o donacijama iz sveta, s jedne strane, kao i problemi oko formiranja savezne vlade, s druge strane, obeležili ovo izdanje Dnevnika.

Inače, posle najave da će prilog iz republičke skupštine biti emitovan kada stigne, kao prva je plasirana vest da se patrijarh Pavle zauzeo da se veronauka vrati u škole i da je razgovarao sa Nadeždom Mihailovom. Pomalo zbumujući početak i čudna selekcija vesti.

Naredni blok vesti koje su emitovane direktno su bile u vezi sa ekonomskim pitanjima i povratkom SRJ u svet.

Posebno isticanje i naglašavanje kuda će u narednim danima putovati predsednik Košturnica (na samom kraju emisije) potpuno se uklopilo u afirmativni pristup celoj priči oko otvaranja i povratka SRJ i takve informacije u prvim mesecima posle revolucije nisu

bile toliko napadne i u funkciji propagande. Bile su očekivane, i ne bi ih trebalo uzimati kao primer propagandnog delovanja.

Generalno, informativna emisija Dnevnik 2 deluje staromodno i vrlo nedinamično. Ako su jedini razlozi za to bili tehničke prirode, tada bi svaka kritika na rad urednika i novinara Nove RTS bila suvišna, ali čini se da su, naviknuti na stare obrasce, već 24. oktobra nastavili po ustaljenoj shemi. Kratke forme, kratke vesti i u ovom izdanju ne mogu da se ne uoče, ali problem je nenavođenje izvora i nepružanje celovite informacije.

Blok oko formiranja savezne vlade (bilo je velikih problema oko formiranja i savezne vlade na relaciji crnogorskih partija i DOS) bio je korektno pripremljen, ali se ni uz jednu izjavu crnogorskih političara nije navodio izvor informacije.

Primetno je da se i u ovom Dnevniku pažnja posvetila stanju u zdravstvu, odnosno tržištu lekova. Reporterski zapis iz beogradskih apoteka i anketa na ulicama bila je sasvim primerena i korektno odraćena, sa nekoliko izjava bitnih aktera (proizvođači lekova).

Staru vlast i bivši predsednik nikoga nisu zanimali i niko o njima nije vodio računa. Samo Košunica, i to veoma kratko, napomenuvši u jednom TV intervjuu kako nije vreme za Hag, već za uspostavljanje demokratije u zemlji.

IV Srbija (ponovo) u svetu... 2. novembar 2000.

Gotovo polovina informativnih emisija ovog dana bila je posvećena prijemu SRJ u UN i to je definitivno bio događaj dana. Pored izveštaja dopisnika SENSE iz Njujorka, u Dnevnik 2 RTS direktno se uključio i ministar Svilanović, da bi kasnije u blokovima bila plasirana kako strana tako i domaća reagovanja.

Bez obzira na gotovo petnaestominutno posvećivanje pažnje (događaj je sam po sebi zahtevao takvu pažnju), primetno je da su izostale (što nije slučajno!) reakcije običnih građana. Stereotipan pristup RTS-a i gotovo da nema inventivnosti u pravljenju priloga. Sve se svodi na izjave javnih ličnosti o događaju sa Ist Rivera i to je sve.

Ostatak emisije podelili su prilozi o ekonomskim temama (nestanak struje), kao i otvaranje dosjeva o praćenju novinara Ćuruvije. Čak je i na ovom primeru sve svedeno na izveštaj sa konferencije za štampu iz MUP-a, bez ikakvih dodatnih izjava i komentara. Uobičajeno loše vizuelno pokrivanje nije potrebno posebno isticati i naglašavati.

Arhaičan i prepoznatljiv stil informativnog programa RTS i škrtost u plasmanu priloga – daju prelaznu ocenu ovoj emisiji.

*V ...A i svet u Srbiji – 16. novembar 2000.
("Seveda, bolan", naslov treće najave u Dnevniku 2, 16. 11).*

Prve i glavne vesti u emisiji Vesti u 7 bile su obnavljanje diplomatskih odnosa sa zapadnim zemljama i prva sednica "prelazne" Vlade Srbije. Primetno je da se u prilogu o sednici Prelazne vlade prednost daje izjavi Nebojše Čovića kao predstavnika DOS-a u Vladu. Slično je bilo i u prilogu u kojem Mlađan Dinkić govori o isplati duga prema korisnicima socijalne pomoći u Republici Srbiji, gde se ispred Prelazne vlade pojavljuju Nebojša Čović i Gordana Matković – ministrarka za socijalna pitanja – oboje iz DOS-a. Takođe, u prilogu o sastanku prosvetara i Zorana Đindjića, o problemima u obrazovanju, lider DOS-a daje izjavu za STB kao autoritet za tu oblast. Izgleda da je počelo *predizborni zagrevanje*, što se dalo uočiti naročito u oštrom tonu ovog istaknutog predstavnika DOS-a, namenjenom političkim protivnicima, koji su istovremeno i "partneri" u Prelaznoj vladi.

Za probleme u prosveti lider DOS-a Zoran Đindjić optužuje SPS. "Povod dolazi iz SPS-a, od ministra za osnovno i srednje školstvo koji kao i njegove kolege u vezi sa pobunom u zatvorima pokušavaju da stvore haos u Srbiji ne bi li kako izazvali želju za vraćanjem čvrste ruke i diktature. To znači to je konkretan povod, jer je ovo po prvi put u istoriji da je nadležni ministar tražio da se stupi u štrajk i to zbog povećanja plata i to sto posto. Dok u prethodnih deset godina je uništavano školstvo i vlast nije činila ništa da se ulaže u školstvo, sada odjednom su oni postali dušebrižnici" (min. 23'13"-24'08").

Jednostavno, činjenica je da izvori i akteri iz DOS-a dominiraju u Vestima u 7, ali je takođe činjenica da, iako je postojala Prelazna vlada Srbije sa predstavnicima SPS i SPO, stvarni autoriteta od kojih su građani, pa i mediji u tom prelaznom periodu očekivali rešenja, bili su predstavnici DOS.

Pored dominacije informacija o aktivnostima koalicije i lidera DOS-a, mora se reći da su i druge stranke dobro mesto u Vestima – od SPS, SPO, SRS i JUL, do SSDP – Lilić i NS Pravda, tako da je stranački blok dat raznovrsno i realno.

U odnosu na prethodne izveštaje, uočen je i nešto manji broj informacija o aktivnostima predsednika SRJ Vojislava Košunice.

Uspostavljanje diplomatskih odnosa SRJ sa nekim zemljama zapadne Evrope, kao i sa bivšim jugoslovenskim republikama (Slovenija i BiH) u Dnevniku 2 RTS je bio događaj dana i njemu je posvećeno udarnih deset minuta emisije. Inače, u ovom izdanju dominante su vesti iz ekonomije i privrede. Zabeleženo je i da nezavisni sindikat penzionera zahteva od prelazne republičke vlade da povede više računa o penzionerima što potvrđuje tezu s početka oktobra da će se mediji otvarati i beležiti i slike iz običnog života, običnih ljudi.

VI A južnije sve tužnije – 16. novembar 2000.

Indikativno je da se i u ovom Dnevniku 2 RTS govorilo o Kosovu, odnosno nestalim i otetim Srbima sa Kosova. Možda je teza slučajna, jer se radi o uzorku od šest emisija, ali u Dnevniku su beležene vesti o problemima ljudi koji traže svoje nestale, što je u međuvremenu postao jedan od nerešivih problema i noćna mora nove vlasti, kao i generalno vesti sa Kosova. U ovom izdanju Dnevnika emitovana je i izjava koministra pravde Dragana Subašića o zatvorenim Srbima u albanskim zatvorima na Kosovu.⁷²

28. novembar 2000.

Prvi blok Vesti u 7 činile su one o događajima na jugu Srbije i reagovanjima na tamošnje događaje i osudu akcija albanskih separatista ('ekstremista'). U ovom bloku vesti zabeležena je skoro apsolutna dominacija izvora i aktera iz DOS-a, osim jednog jedinog reagovanja iz redova drugih stranaka – SPO-a (min. 1-8).

Drugi blok vesti činili su prilozi o zasedanju Savezne skupštine, najviše o izboru Mlađana Dinkića za guvernera NBJ. Tu je opet bila primetna ravnomernija zastupljenost stranaka, verovatno zbog velike aktivnosti stranaka levice, koje su bile izričito protiv izbora Dinkića na mesto guvernera (min 8-15).

Treći blok vesti bile su informacije o spoljnopoličkim aktivnostima saveznih funkcionera i stranaka iz redova DOS-a, gde se opet beleži apsolutna dominacija aktera iz ove koalicije (min. 18-22).

U onom što nazivamo stranački blok, pored dominantnih aktera iz DOS-a, registrovano je samo saopštenje SRS iz redova ostalih stranačkih aktera, mimo DOS-a, praćeno i posrednim komentarom izveštaka (min. 15-18).

⁷² Van uzorka su ostale, nažalost, neke *deja vu* pojave medijskog delovanja. "Domaće TV stанице, готово bez izuzetka, promptno su reagovale i emitovale izveštaje sa juga Srbije. Način na koji su napravljeni pojedini reporterski zapisi podseća, međutim, na – već viđeno. Iz Miloševićevog vremena, kada Srbija 'nije bila u ratu', ali su Srbi itekako ratovali u Hrvatskoj i BiH. U toj slici primenjenog medijskog, pokaznog patriotizma, novinari su čučali iza borbenih vozila, obučeni u maskirne uniforme, trčali u 'cik-cak' s borcima koji su im tiho objašnjavali gde je neprijatelj i odakle vreba opasnost, čak su i reporteri slikani s oružjem... A mnoge stvari su se u međuvremenu promenile. Ali, izveštaci i reporterski milje kroz koji je taj događaj propušten ostao je stari. Akcentiranje patriotizma u stilu 'Mirko pazi metal' u najmanju ruku je nepotrebno.

Pretenciozno je ovakvo podsećanje građana na neke lekcije o tome kako se 'voli otadžbina'. Prenaglašen je, takođe, i novinarski trud da se oživi nekadašnje ratno izveštavanje i posebno da novi reporteri liče na one prethodne iz devedesetih godina, od kojih je neke pojeo upravo taj izraženi profesionalni, politički obojeni patriotizam, a neki su, opet, promenili shvatanja (i politička i novinarska) i danas rade i ponašaju se drugačije. Promenilo se i domaće javno mnjenje. Shvatilo se da ratni sukobi, pogotovo ovi na jugu Srbije, nisu poligon za testiranje idejno-političke podobnosti i odanosti otadžbini, niti su instrument za prikupljanje stranačkih poena. Zato je priča o Mirku i Slavku pred TV kamerama prevaziđena. Pogotovo što znamo kako nas je i kuda vodila i dokle dovela" (Redakcijski komentar "Novinarski Mirko i Slavko", *Danas*, 01. 12. 2000, str. 7).

Kao ilustracija ovog zapažanja može se dati način na koji je novinar STB Miran Đevenica predstavio nastup saveznog poslanika JUL-a Ivana Markovića na zasedanju Saveznog parlamenta. I, naravno, jezik kojim je Marković govorio o Mlađanu Dinkiću.

"Pojava bivšeg ministra telekomunikacija Ivana Markovića za skupštinskom govoricom izazvala je burne reakcije. On je pokušao da bude čak i duhovit, uporedivši Dinkića sa Džesijem Džejmsom s tom razlikom što, kako je rekao, ovaj drugi kada bi opljačkao banku nije tražio da bude guverner (min. 9'55"-10'14").

Vesti o sukobima, a kasnije i kriza na jugu Srbije potpuno su dominirale ovim izdanjem Dnevnika 2 RTS. Pored vesti, koja je doduše plasirana kao prva, da je Mlađan Dinkić izabran za novog guvernera NBJ, najveći deo emisije posvećen je vestima sa juga Srbije. Optimistične i sa pozitivnom konotacijom vesti sa juga Srbije izgledale su kao bajka, jer se ispostavilo veoma brzo da cela stvar ima mnogo dublje korene. Jedino je Nebojša Čović na jednoj konferenciji za novinare rekao kako se bivša vlast nije mnogo brinula o policajcima koji su bili na Kosovu i to je jedini primer da je neko iz nove vlasti prozvao bivšu. Veoma malo je, gotovo nikako, pominjana bivša vlast, u bilo kakvoj konotaciji, a mogla je da bude samo negativna.

Ipak, posle svega viđenog, nije da RTS nije bila u funkciji i da nije odradila posao i za novu vlast. Nema (primetne) kritike i kritičkog odnosa (niti bar profesionalne neutralnosti i ili distance) prema novoj vlasti ni u jednom od segmenata života, kako političkog, tako i onog svakodnevnog. Možda je bilo i preuranjeno tako nešto očekivati. Pogotovo jer su se medijske borbe (tj. borbe oko novih 'daljinskih upravljača') u narednoj fazi našeg istraživanja počele rasplitati u (ne)očekivanim pravcima i prema (ne)očekivanim ishodima. I s nekim neočekivanim *revivals*. Uprkos pravovremenim upozorenjima.

Umesto zaključka

Blitz-krieg za medije u 'Vartolomejskoj noći' 5-6. oktobra 2000. bio je od strateške važnosti za delotvornost i očuvanje rezultata političke *revolucije/prevrata*. Patetično rečeno, Srbiji je te noći skinut povez s očiju i ona je (medijski) progledala. I poslednji od triju ključnih ugaonih kamenova svrgnutog režima (pored većeg dela vojske i policije) bio je izgavljen iz temelja crvotočne Miloševićeve 'imperije zla', čime je trebalo da bude onemogućeno da se 'imperija' nekako konsoliduje i uzvratiti udarac – nasilnom restauracijom.

Odjednom je, tokom prethodne decenije najzloupotrebljavaniji i najdevalviraniji uzvišeni pojam na ovim prostorima – Sloboda, i njena emanacija, *sloboda govora i javne reči* – činilo se, počeo da se vraća svom izvornom značenju. Mediji su se sledećih dana pa i nedelja naprsto utrkivali ko će ga više i češće mantrati – u različitim varijacijama: "slobodna", "oslobodjena", "nova"... Sa sve "osloboditeljima" i "obnoviteljima".

Nove gazde, stari "konji". Pa veži pažljivo i pritegni kolan! Da nove gazde ('Murte') "uzjašu" spokojno.

I prethodni medijski "sužnji" (a i oni drugi, 'poslušnici', koji su prethodno 'služenje' drugačijim mantrama pravdali 'vršenjem samo svojih profesionalnih obaveza') složno su zapevali ode novoostvarenoj slobodi: jedni iz ubeđenja, drugi iz (egzistencijalne) nužde, treći iz straha (*vae victis*). Ovi drugi, a pogotovo potonji, zazirući od zlokobnih najava 'revanšizama', 'kriznih štabova' i – propitivanja odgovornosti (sindroma ROL: revanšizam-odgovornost-lustracija). Postepeno se nedeljivost slobode i odgovornosti (sloboda bez odgovornosti je anarchija i haos, a odgovornost bez slobode je pokoravanje i služenje) počela razvodnjavati. Slobodu je, nanovo, navodno najpre trebalo 'legalistički' kanalizati, a potom odgovornost još 'legalističkije' marginalizovati i ugurati pod tepih zaborava i/ili 'oproštaj(nic)a'. Počela se kristalizovati *konsolidacija* efekata prevrata i njihove distribucije: nova vremena (*tempora nuova*) nagoveštavala su nove/stare(?) običaje (*mores*). "Oci revolucije" i njihovi ravnatelji počeli su prebirati "decu revolucije" prema svom obličju i svojim "transparentnim" budućim interesima: tobože, čuškati u stranu *enfants terribles*⁷³ i tetositi, pa i podsticati *dobru poslušnu, a talentovanu decu*, da ne zgreše – ponovo, osim ako im se ne kaže. Pa će im biti oproštene 'neke sitne' ranije nepodopštine.⁷⁴ U medijskoj Srbiji – ništa bitno novo niti dobro nije bilo na pomolu.

⁷³ "Sud časti Udruženja novinara Srbije, poznatog kao 'zavisno', isključio je iz članstva u ovoj organizaciji svog doskorašnjeg predsednika Milorada Komrakova, čoveka koji je do 5. oktobra bio urednik Informativnog programa državne televizije. Komrakov je, smatra Sud, "objektivno odgovoran za višegodišnje dezinformisanje i obmanjivanje javnosti i podređivanje profesije i Udruženja novinara uskim interesima stranačkog i političkog vrha, što je nespojivo s osnovnim principima novinarske profesije." Sjajno, konačno su saznali, ili im dojavili?! Da je Komrakov "potpisao neke od najsravnijih informativnih emisija od pronalaska televizije, mada je u kući za koju je radio u tom smislu konurenca bila izuzetno jaka. Ne spada, kažu njegove kolege, u neznačice, ali napredovao je u vreme kad se TV novinarima govorilo: 'Niste vi ovde što ste pametni i znate da radite, takvi su otišli'. Ljudi koji su radili s njim kažu da je više voleo da bude 'mister nisam odavde' nego egzekutor, te da nije gušio otporne, dok ih je bilo. Sve i da nije bilo tako, obrazloženje isključenja iz UNS koje potpisuje sud časti u najmanju ruku je licemerno. Nije Milorad Komrakov ili bilo ko 'čestite novinare koji nisu imali izbora naterao da rade mimo savesti, čime je trajno doveo u pitanje njihov dalji profesionalni opstanak'. To je, štaviše, beščasna laž Suda časti. Ne zato što je Miki anđeo, nego zbog toga što 'čestiti novinari', kao uostalom i oni drugi, uvek imaju izbora, odnosno, niko ne može da ih natera da rade mimo savesti" (Bojan Tončić, "Neka visi Miki", *Danas*, 07. 11. 2000, str. 7).

⁷⁴ "Obraćamo Vam se povodom saznanja da se u okviru Ministarstva za informacije deo važnih ingerencija, odnosno poslova pokušava dodeliti Miljkana Karličiću, bivšem pomoćniku Vašeg prethodnika Aleksandra Vučića. Članovi redakcije *Naše Borbe* (koja, istina, ne izlazi, ali 'postoji') podsećaju da je ova novina zapečaćena 16. oktobra 1998. godine i da je jedino 'zakonsko' obrazloženje toga čina bila usmena naredba pomenutog gospodina koji se u prostorijama redakcije pojавio sa pratiocima koji su garantovali uspešnost akta. Pošto je na ulazu i drugim delovima redakcije vešto rasporedio čutljive i potšišane sileđije, Karličić je zaposlenima velikodušno poklonio trideset minuta da napuste svoj radni prostor... Istovremeno Vas obaveštavamo da će progjeni novinari redakcije *Naše Borbe* – po uspostavljanju legalnih institucija pravne države – upotrebiti sve zakonske mogućnosti radi nadoknade štete, uz obavezno pokretanje krivične prijave protiv Miljkana Karličića, izvršioča najprljavijih radova vezanih za proganjanje novinara i gušenja medija. Mišljenja smo da je Karličiću i sličnim najpre mesto na sudu a ne – i dalje – u Ministarstvu, koje je za vreme njegovog i Vučićevog delovanja bilo najgore od uspostavljanja" (Dragan Banjac, u ime grupe novinara bivše *Naše Borbe*, "Otvoreno pismo Biserki Matić, ministru za informacije u Vladi Srbije", *Danas*, 18-19. 11. 2000).

TREĆI DEO

Mediji u predizbornoj kampanji za izbore u decembru 2000. godine Mirjana Todorović

Kao i u prethodnim analizama izbornog procesa, istraživači CeSID-a su svoju pažnju usmerili na ponašanje medija i njihovu ulogu u predizbornoj kampanji, kako bi se dobila potpuna slika o tome u kojoj su meri ostvareni uslovi za poštene, slobodne i demokratske izbore u Srbiji. Ravnomerna zastupljenost i jednak kvalitativan tretman neposrednih učesnika u izbornoj utakmici, kao i nepristrasnost u obaveštavanju, elementarna su pravila koja su sredstva informisanja dužna da poštuju, čime se obezbeđuje objektivno informisanje javnosti i šanse da građani učestvuju u slobodnim i demokratskim izborima, odnosno da biraju predstavnike vlasti.

Posle pobede Demokratske opozicije Srbije na septembarskim izborima i konačnog priznanja te pobjede, 5. oktobra 2000, prve vidljive promene dogodile su se u oblasti medija, tačnije u državnim i prodržavnim medijima. Rezultati personalnih promena u redakcijskom sastavu i poslovodnim organima u većini tih medija ogledali su se u težnji da se promeni uređivačka politika i skine hipoteka režimskog (partijskog) novinarstva. Izveštavanje o aktivnostima političkih oponenata u izbornoj utakmici za nekadašnje državne i režimske medije jeste prvi ozbiljni test profesionalne transformacije i najbolji pokazatelj u kojoj meri su uspeli da afirmišu pravila slobodnog i objektivnog novinarstva.

Kao i u septembarskom predizbornom periodu, posmatranje medijskog predstavljanja glavnih političkih aktera u izborima i predizbornog ambijenta uopšte, obavljeno je na uzorku od sedam najuticajnijih medija u Srbiji: četiri štampana medija (*Politika* i *Danas*, informativno-politički dnevničari, i *Večernje novosti* i *Blic*, visokotiražni i popularni listovi-tabloidi; takođe i tri elektronska medija (RTV Srbija – TV Dnevnik 2, Radio Beograd 1 – Novosti dana i TV Studio B – Vesti u 7. Osim neposrednih, glavnih aktera u izborima – stranaka i koalicija, pažnja je usmerena i na posredne, nestranačke, političke aktere, čija je delatnost bila u funkciji izbora (NVO, Narodni pokret Otpor, javno mnjenje...). Sliku političkog ambijenta upotpunjava je redovna profesionalna delatnost organa vlasti, ukoliko se otvoreno vršila u funkciji izbora i sa očiglednim navođenjem stranačke pripadnosti.

Posmatranje medija je započelo 1. decembra, dakle od formalno objavljenog započinjanja izborne kampanje većine učesnika u izborima i trajalo je do 20. decembra, dana izborne tišine. U predstavljanju medijske slike u Srbiji istraživači su primenili metod kvantitativne i kvalitativne analize sadržaja medijskih priloga.

Imajući u vidu promene u sferi nosilaca vlasti na saveznom i lokalnom nivou posle izbornog uspeha DOS-a, prva prepostavka od koje smo pošli bila je da su se medijski uslovi za sve aktere u izbornoj utakmici znatno poboljšali, te da će informisanje građana

o političkim akterima u izbornoj utakmici, o društvenom i političkom okruženju i važećoj izbornoj proceduri biti ravnopravno, svestrano i, pre svega, objektivno.

Druga prepostavka bila je da će započete promene u medijima poboljšati način i kvalitet informisanja u predizbornom periodu, jednom rečju oslobođiti se tendencioznih, zlonamernih i uvredljivih napisu i komentara, kojima su obilovali režimski mediji u pređašnjim izbornim kampanjama. Kulminaciju takvog načina pisanja, upotrebe prljavog, vulgarnog rečnika, uvredljivih komentara, državni mediji su dostigli u vreme septembarske predizborne kampanje, kada su se u bukvalnom smislu svrstali u "egzekutore režima u borbi protiv građana i partija drugih političkih uverenja".⁷⁵

Analiza podataka i rezultati do kojih je došao istraživački tim CeSID-a pokazuju ispravnost početnih prepostavki i upućuju na zaključak da se medijska slika političkih stranaka i drugih aktera u predizbornom procesu znatno promenila, da je obaveštavanje građana-birača u svakom pogledu bilo objektivnije i potpunije. Promena se pre svega zbila u načinu informisanja i kvalitetu informacija koje su pružali državni i pro-državni mediji (RTS, *Politika*, *Večernje novosti*, ali i Studio B).

ŠTAMPANI MEDIJI

Prva, očigledna, promena koja se dogodila u izveštavanju pokazuje da je u svim posmatranim štampanim medijima znatno smanjen broj priloga i površina priloga posvećenih glavnim političkim akterima u izbornom procesu. U svim medijima, koji su bili predmet naše analize, ukupan broj priloga bio je 575. Da bismo razumeli šta znači taj podatak moramo ga uporediti sa podatkom iz septembarskog predizbornog procesa u istim medijima i u istom vremenskom trajanju praćenja medija. Tada je objavljeno 1592 priloga u štampanim medijima. (Samo je *Politika* objavila 604 priloga u kome su neposredni akteri bile političke stranke i predsednički kandidati.)

Površina posvećena ovim prilozima znatno je smanjena u odnosu na prethodne izbore: 82.591 prema 299.249 (izražena u kvadratnim santimetrima).

Tabela1: Broj priloga po medijima

List	Broj priloga	% od ukupnog broja
Blic	109	19
Večernje novosti	131	23
Politika	197	34
Danas	138	24
Ukupno	575	100

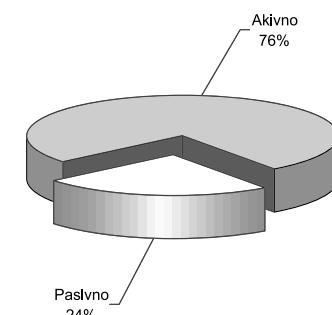
⁷⁵ Vidi *Oko izbora 4*, CeSID, 2000.

Tabela2: Površina priloga po medijima u cm²

List	Površina priloga	% od ukupne površine
Blic	13890	17
Večernje novosti	18911	23
Politika	20783	25
Danas	29007	35
Ukupno	82591	100

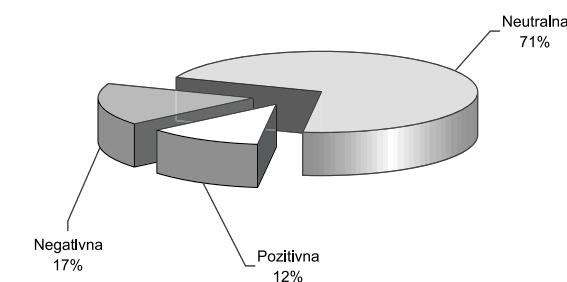
Druga promena odnosi se na način informisanja i vrednosnu konotaciju političkih aktera u prilozima. U svim medijima, pa i nekadašnjim režimskim, dominira neposredno, aktivno predstavljanje stranaka (76 % od ukupnog broja predstavljanja stranaka u svim štampanim medijima).

Grafikon 1. Način predstavljanja (svi štampani mediji)

Ako se tome doda podatak da u prilozima dominira neutralno obaveštavanje, bez vrednosne konotacije (71 % od celokupnog predstavljanja neposrednih učesnika u izborima), dok u žanrovskom smislu dominira *vest-izveštavanje*, čiji su glavni izvori saopštenja i pres-konferencije stranaka, vidi se da je medijska slika izborne kampanje uglavnom bila uravnotežena i nepristrasna.

Grafikon 2. Vrednosna konotacija – retoričke strategije (svi štampani mediji)

Takođe, raspoloživi podaci pokazuju da su svi mediji, dakle ovoga puta i državni (RTS, *Večernje novosti*, *Politika*), mnogo više pažnje poklanjali pitanjima izbornih pravila i izborne kulture građana, te je za razliku od ranijih izbora, bilo daleko više priloga u kojima su predstavljeni kako organi vlasti, tako i nevladine organizacije, aktivnosti pokreta Otpor, rezultati i prognoze agencija za istraživanje javnog mnjenja i mediji, koji su bili u funkciji poboljšanja izbornih uslova i izbora uopšte. Tako je samo u štampanim medijima objavljeno u posmatranom periodu čak 154 priloga ove vrste ukupne površine 22 066 cm², daleko više nego u septembarskom predizbornom periodu. I sada, kao i ranije, u broju priloga posvećenim ovim akterima prednjači list *Danas*, 41,6 % od ukupnog broja priloga objavljenih u štampanim medijima. Iznenadenje je izveštavanje *Večernjih novosti* o nevladinim organizacijama i pokretu Otpor, koje su učestvovalе sa čak 26,6 % u ukupnim prilozima ove vrste objavljenih u svim medijima.

Tabela 3. Broj priloga – posredni akteri izbora

List	Broj priloga	% od ukupnog broja
Blic	23	14,9
Večernje novosti	41	26,6
Politika	26	16,9
Danas	64	41,6
Ukupno	154	100

Konačno, za ovdašnju demokratsku političku kulturu i kulturu govora uopšte, najvažnija promena dogodila se u ovoj sferi: nije bilo vulgarnog i ružnog govora, uvredljivog etiketiranja u stilu "pacovi", "hijene", "plaćenici", "izdajnici", "mucavci", "ljudi bez prezimena" i sl. Nestao je rečnik uvreda i razdora, i uništavajući "govor mržnje", koji su lansirale najviše državne i partitske ličnosti u ranijim izbornim kampanjama, a kulminiralo u poslednjoj, septembarskoj, koji su mediji u njihovoј službi zdušno promovisali. U žanrovskom smislu nestali su omalovažavajući i zluradi komentari izveštaji i ostrašeni komentari u redakcijskoj produkciji medija pod patronatom državne vlasti, od kojih bi svaki mogao da se kvalifikuje kao krivično delo – uvrede, klevete, podstrekavanja na primenu fizičkog nasilja prema političkom protivniku i sl. Jednom rečju, mediji nisu bili agresivni promoteri bilo koje političke opcije u izbornoj kampanji, što je bila glavna odlika prethodnih septembarskih izbora, niti su bili u toj meri pristrasni da su otvoreno pokazivali svoju privrženost određenim političkim strankama, pa i mogućoj pobedničkoj koaliciji.

Takođe se pokazalo da nezavisna glasila, koja su bila predmet naše analize (*Danas* i *Blic*) nisu promenila način i kvalitet izveštavanja. Vidna promena koja se dogodila u njihovom izveštavanju odnosila se na znatno manji broj i površinu priloga posvećenih političkim akterima i predizbornom političkom ambijentu uopšte. Razloge znatno

manjeg publiciteta koji su decembarski izbori uopšte dobili treba tražiti u izmenjenoj predizbornoj atmosferi uopšte, prilično "opuštenoj" i skoro "normalnoj", bez velikih političkih manifestacija i agresivnih konfrontacija političkih protivnika, ali i izvesnog očekivanog ishoda izbora.

POLITIKA

Najstariji, nekada i najuticajniji dnevni list, u poslednjih desetak i više godina dnevnu politiku je prepostavio profesiji i novinarskoj etici i otvoreno se stavio u službu režima i vladajućih partija. Istraživanja praćenosti medija i predizbornog izveštavanja pokazuju da je *Politika* poslednjih godina praktično postala glasilo Jugoslovenske levece. Uređivačka politika lista svodila se na glorifikaciju režima i vladajućih partija, odnosno na beskrupulozno širenje otpora i mržnje prema svakom drugom političkom uverenju i demokratskom opozicionom organizovanju građana.

Proglašavanjem izborne pobede Demokratske opozicije Srbije i demokratskog pokreta uopšte, za novinarsku kuću *Politika* započelo je novo razdoblje. Za početak su to bile personalne promene u sastavu upravljačkih organa i uređivačkih redakcija, ali i promene u izveštavanju o političkim akterima i o političkoj sceni u Srbiji i Crnoj Gori.

Vidljiva promena se zbila u prezentaciji medijske slike o predizbornoj političkoj sceni pred republičke izbore u decembru 2000. godine.

I *Politika* je, kao i svi drugi mediji, znatno smanjila broj priloga i prostor posvećen političkim akterima i njihovoj predizbarskoj aktivnosti. Za svakog redovnog, prosečnog čitaoca *Politike* ova promena je očigledna, a kvantitativni podaci samo potvrđuju ovu, na prvi pogled, stečenu predstavu. Neposredni akteri, stranke i koalicije uključene u izbornu kampanju predstavljene su 234 puta u 197 priloga.⁷⁶

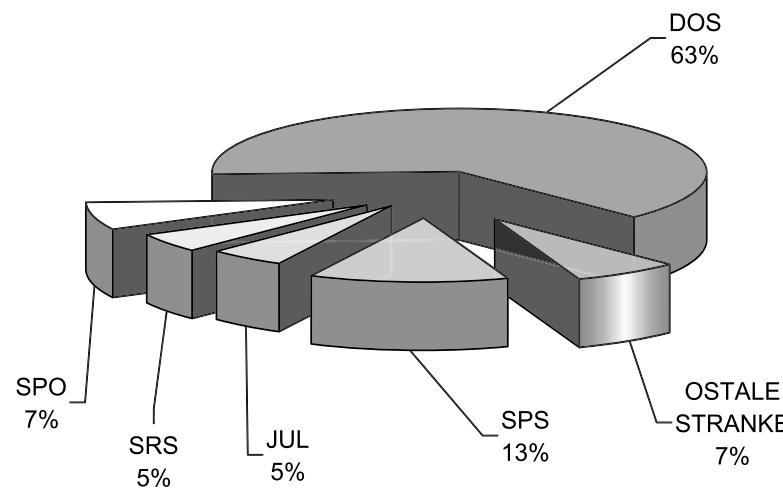
Tabela 4. Zastupljenost u prilozima – stranke i koalicije

	Politika	
	N	%
SPS	34	15
DOS	122	52
SPO	27	12
SRS	15	6
JUL	14	6
Ostale stranke	22	9
Ukupno	234	100

⁷⁶ Ukupan broj priloga je manji od broja predstavljanja aktera u prilozima. Responses je veći od broja cases, jer je u mnogim prilozima zastupljeno više aktera, bilo kao predmet kritike od strane političkih stranaka, bilo kao predmet redakcijskih priloga.

Zapaža se da po broju predstavljanja u prilozima prednjači DOS, 52 % od ukupne zastupljenosti stranaka i koalicija. Znatno zaostaje, druga po redosledu zastupljenosti, SPS (15 % u ukupnoj zastupljenosti). Ista srazmerna se zapaža i u površini prostora ustupljenoj političkim akterima u predizbornom periodu. I tu prednjači DOS koji je zastupljen na više od dva puta većoj površini od svih ostalih političkih oponenata.

Grafikon 3. Površina u prilozima – stranke i koalicije

Da bi se razumela nesumnjiva kvantitativna neravnomernost u izveštavanju *Politike*, potrebno je ukazati na dve činjenice koje su karakterisale izborni kontekst DOS-a.

Prva činjenica se odnosi na mnogobrojnost članica koalicije (18), što po utvrđenim pravilima o predstavljanju u medijima prepostavlja prednost u odnosu na ostale aktere izborne utakmice.

Druga činjenica, značajnija za razumevanje izbornog konteksta i medijske zastupljenosti stranaka, odnosi se na forme izborne kampanje DOS-a kao celine i njenih članica pojedinačno. Jednostavno rečeno, u izbornu kampanju su bile uključene sve stranke – članice, pojedinačno, na različite načine: pres-konferencije, saopštenja, izjava funkcionera i sl. Istovremeno, početak zvanične predizborne kampanje označio je i zajednički nastup koalicije DOS-a. Tako je praktično predizborna aktivnost DOS-a imala dva vida: pojedinačne nastupe stranaka i zajedničke predizborne manifestacije koalicije što po prirodi stvari daje kvantitativnu prednost.

U odnosu na način predstavljanja takođe se zapaža promena u izveštavanju *Politike*: najviše je tzv. aktivnog, neposrednog predstavljanja stranaka i koalicija. U malom broju priloga stranke i koalicije su pasivno predstavljene, po pravilu, u kritičkoj intonaciji.

Tabela 5. Način predstavljanja – stranke i koalicije

	Aktivno		Pasivno	
	N	%	N	%
SPS	22	65	12	35
DOS	98	80	24	20
SPO	27	100	0	0
SRS	14	93	3	7
JUL	10	71	4	29
Ostale stranke	22	100	0	0
Ukupno	193	82	41	18

U takvom kontekstu predizbornog izveštavanja *Politike* dominirao je informativni žanr: skoro 95 % svih priloga bile su vesti i izveštaji o aktivnostima stranaka u predizbornoj kampanji. Ostalih 4 % priloga bilo je dijaloškog karaktera, odnosno intervjuji. Za razliku od prethodnih izbora, kada su komentarirani izveštaji bili dominantni žanr ("komentar sa izveštajem"), sada je *Politika* objavila samo jedan komentarisan izveštaj i nijedan komentar u redakcijskoj produkciji. Dakle, dominirala je vest-informacija. Ali glavni izvor informacija nije promenjen: i sada, kao i ranije, za *Politiku* je to Tanjug.⁷⁷

Međutim, najvažnija promena se dogodila u kvalitetu informacija, odnosno u upotrebi retoričkih strategija u prilozima o predizbornim aktivnostima i političkom ambijentu uopšte: 88 % izveštavanja imalo je neutralnu konotaciju, bez ikakvih vrednosnih ocena. Negativni prizvuk imalo je 9 % priloga dok je afirmativnu konotaciju imalo samo 3 % priloga. Ovi podaci pokazuju da ni DOS, kao pobednička grupacija, nije bio favorizovan: samo je 6.6 % imalo afirmativni prizvuk, negativni 10.7 %, dok je čak 82,6 % predstavljeno u neutralnom kontekstu. Šta to znači, najbolje svedoče podaci o prethodnom izbornom periodu iz kojih se vidi da je koalicija SPS-JUL imala 87 % pozitivnih priloga, dok je DOS čak u 84 % priloga prikazan u negativnom kontekstu.

Tabela 6. Vrednosna konotacija – stranke i koalicije

	Pozitivna		Neutralna		Negativna		Ukupno	
	N	%	N	%	N	%	N	%
SPS	0	0	30	88	4	12	34	100
DOS	8	7	100	82	14	11	122	100
SPO	0	0	27	100	0	0	27	100
SRS	0	0	14	94	1	7	15	100
JUL	0	0	12	86	2	14	14	100
Ostale stranke	0	0	21	96	1	5	22	100
Ukupno	8	3	204	87	22	10	234	100

⁷⁷ 39,6 % informacija objavljenih u *Politici* potiče od ove agencije, 28,4 % je redakcijski izvor, zatim slede službeni izvori političkih aktera. Zanimljivo je da se ovoga puta kao izvor informacija pojavljuje agencija Beta (13,2 %), što je ranije bilo nezamislivo!

Tabela 7. Vrednosna konotacija – ukupno

	Pozitivna		Neutralna		Negativna		Ukupno	
	N	%	N	%	N	%	N	%
	8	3	204	87	22	10	234	100

U sadržinskom smislu, u prilozima nije bilo neodmerenih pohvala i pozitivne ('bele') propagande kojima se odlikovala *Politika* u sasvim bliskoj prošlosti.⁷⁸

Takođe, nije bilo ni traga od ostrašćenog i uvredljivog tona, tendencioznog izveštavanja i vulgarnog rečnika punog mržnje, što je godinama odlikovalo ovaj list, a kuliniralo u septembarskom predizbornom periodu.⁷⁹ Jednostavno, u tom pogledu, *Politika* više nije ličila na sebe.

Kao i u drugim medijima, pre svega nezavisnim, u ovom periodu bilo je priloga o aktivnostima tzv. posrednih aktera izbora. Uočava se takođe da *Politika* obaveštava svoje čitaocе o ispitivanjima javnog mnjenja i prognozama izbornih rezultata u kojima se daje apsolutna prednost DOS-u. Valja se setiti da je ranije sve njihove aktivnosti *Politika* prečutkivala ili ih predstavljala u krajnje negativnom kontekstu.

Takođe, u ovom predizbornom periodu mnogo više pažnje je posvećeno samoj izbornoj proceduri, izbornoj tehnici, pitanjima domaćih i stranih posmatrača, edukaciji birača, što znači da su pored državnih organa, Republičke izborne komisije i Nadzornog odbora, zastupljene i nevladine organizacije, posebno CeSID. Dominantna tema svih priloga posvećenih aktivnostima posrednih aktera izbora bila je izborna problematika – izborna pravila, procedura, tehnika glasanja (57.7 %).

Medijska slika celokupnog političkog ambijenta pred izbore podrazumeva informisanje o svim političkim akterima, dakle i o aktivnostima organa vlasti. I kada nisu neposredno uključeni u izbornu kampanju, oni su posredno uvek u funkciji propagande vladajućih političkih grupacija. *Politika* je izuzetno mnogo prostora posvećivala redovnim aktivnostima novoizabranih saveznih funkcionera ali i prelaznoj republičkoj vlasti. Glavni razlog tome svakako je realno stanje – činjenica da je novoizabrana vlast imala izuzetno veliki obim poslova i problema, kako na unutrašnjem, tako i na spoljašnjem planu u predizbornom periodu. Međutim, naši podaci pokazuju da u *Politici*, u vremenu posmatranja delovanja medija, skoro da nije bilo priloga u kojima su se uz funkciju organa vlasti navodila i partijska pripadnost, odnosno partijska funkcija.⁸⁰

⁷⁸ Treba se setiti samo nekih od njih: "Slobob, slobodo"; "mudri političar i kreativac"; podrška "ličnom herojstvu, doslednosti, odlučnosti, čestitosti, patriotizmu Slobodana Miloševića"; "prepuna sala, burno skandiranje, frenetičan aplauz"...

⁷⁹ Govori, komentari i prilozi bili su prepuni negativnih retoričkih iskaza kao što su "dokazani izdajnik", "mutavi i smušeni" (Košutnica), "Otpor – grupa propalica sa fašističkim oznakama", "DOS – doživotno obrukani Srbi", "moralni otpad"...

⁸⁰ U periodu od 1. do 20. uočena su samo dva takva članka. Ne treba napominjati da je to velika promena u odnosu na septembarske izbore, gde se po pravilu uz funkciju organa vlasti navodila i partijska funkcija.

Da li zahvaljujući atmosferi opštih promena, personalnim promenama u okviru novinarske kuće ili "mlakoj" predizbornoj kampanji, tek jednostavno, *Politika* nije ličila na sliku koju je tako predano stvarala poslednjih 10-12 godina, da bi septembra 2000. godine dostigla vrhunac u partijskoj propagandi i političkoj manipulaciji.

VEČERNJE NOVOSTI

Kao i *Politika*, i *Večernje novosti* su ispoljavale slepu odanost vladajućim partijama koja je dovela do potpune identifikacije sa vladajućim režimom u periodu septembarskih izbora. Grubo su kršile izborna pravila o ponašanju medija, pristrasno i selektivno obaveštavale o političkim strankama, učesnicama u izborima i prečutkivale sve informacije koje su se odnosile na opozicione demokratske aktere. Ni reči nije bilo o represivnim merama i policijskim pritiscima koje je vlast primenjivala prema nosiocima demokratskih promena u Srbiji. Zato se moglo prepostaviti da će promene u strukturi vlasti posle septembarskih izbora i promene u rukovodećem timu *Večernih novosti* izmeniti uređivačku politiku i afirmisati profesionalno izveštavanje u decembarskom predizbornom periodu. Već prva, naslovna strana pokazuje da uređivači teže da povrate *Novostima* stari izgled nekada najtiražnijeg tabloida: svi najzanimljiviji dnevni događaji, sve što je u medijskom smislu vest našlo je mesto na naslovnoj strani, dakle i političke vesti, ali ne po svaku cenu, već samo ukoliko im to po značaju pripada.⁸¹

Kao i drugi mediji, i *Večernje novosti* su znatno manje pažnje posvećivale izbornim akterima i predizbornom ambijentu uopšte. Znatno su smanjeni broj i obim napisa u odnosu na septembarski izborni period.⁸² Na osnovu raspoloživih podataka može se videti da po broju zastupljenosti (*responses*) prednjači DOS (53 % u odnosu na ostale učesnike u izbornoj utakmici). Druga po redu je SPS sa učešćem od 24 %, dok su sve ostale stranke potpuno marginalizovane.

Tabela 8. Zastupljenost u prilozima – stranke i koalicije

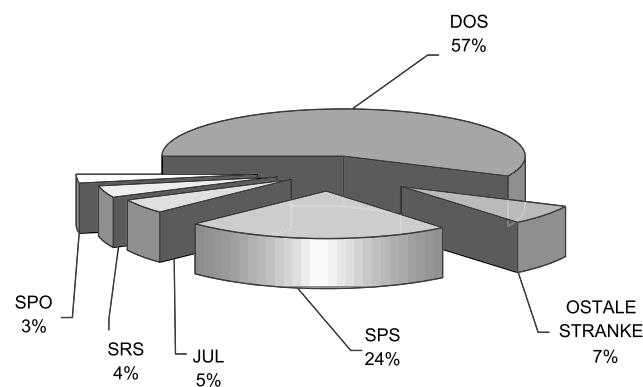
	N	%
SPS	35	24
DOS	77	53
SPO	6	4
SRS	11	8
JUL	7	5
Ostale stranke	8	6
Ukupno	144	100

⁸¹ Naslovna strana u septembarskom predizbornom periodu bila je u funkciji izborne propagande vladajuće koalicije SPS-JUL.

⁸² Objavljen je 131 prilog ukupne površine 18911 cm², dok je u septembarskom predizbornom periodu, u istom vremenskom periodu posmatranja, objavljeno 279 priloga ukupne površine 51245 cm².

Ista srazmerna se zapaža i u ukupnoj površini koju neposredni učesnici na izborima, stranke i koalicije, u listu dobijaju.

Grafikon 4. Površina u prilozima – stranke i koalicije

Ako se uzme u obzir podatak da je više od polovine napisa bilo intonirano u neutralnom kontekstu, 58 %, dakle objavljeno kao prosto obaveštavanje javnosti, bez komentara, onda kvantitativna neravnomernost u korist DOS-a nije sama po sebi pokazatelj pristrasnosti medija. Izuzetak u sadržinskom smislu predstavlja objavljivanje programa moguće nove Republičke vlade čije je mandatar Zoran Đindjić, što pokazuje da se pre-judicira pobeda DOS-a (11. i 12. decembar 2000).

Tabela 9. Vrednosna konotacija – stranke i koalicije

	Pozitivna		Neutralna		Negativna		Ukupno	
	N	%	N	%	N	%	N	%
SPS	2	6	12	34	21	60	35	100
DOS	22	29	47	61	8	10	77	100
SPO	0	0	5	83	1	17	6	100
SRS	0	0	8	73	3	27	11	100
JUL	0	0	5	71	2	29	7	100
Ostale stranke	2	25	6	75	0	0	8	100
Ukupno	26	18	83	58	35	24	144	100

Tabela 10. Vrednosna konotacija – ukupno

	Pozitivna		Neutralna		Negativna		Ukupno	
	N	%	N	%	N	%	N	%
	26	18	83	58	35	24	144	100

Najviše negativnih ocena ima SPS: od 35 priloga, koliko ukupno ima, 21 prilog o SPS-u ima negativni prizvuk. Međutim, na osnovu podataka ne bi se moglo zaključiti da je DOS u vrednosnom smislu favorizovan. U obaveštavanju o aktivnostima ove mnogočlane koalicije preovlađujući je bio neutralni pristup, obaveštavanje o događaju (61 %), dok je priloga u pozitivnom kontekstu bilo znatno manje, 28.6 %, odnosno 10.4 % negativno intoniranih, od celokupne zastupljenosti DOS-a u *Večernjim novostima*.

U poređenju sa istovrsnim podacima iz septembarskih izbora uočava se veliki zaokret kako u načinu tako i u kvalitetu informacija. Tada je od svih priloga samo 11.6 % bilo intonirano u neutralnom kontekstu, dakle bilo prosto obaveštavanje bez vrednosnog prizvuka. Dve glavne rivalske koalicije SPS-JUL i DOS, prema vrednosnom kontekstu objavljenih informacija o svom predizbornom delovanju bile su potpuno konfrontirane, smeštene na dva suprotna pola: SPS-JUL je imala 76,3 % pozitivnih, dok je DOS imao čak 88,2 % negativno intoniranih priloga.

Najveći broj priloga bez vrednosne opredeljenosti uredivača i novinara ima za posledicu promenu u žanrovskom karakteru i korišćenju izvora informacija. Nestali su nečuveni komentari i reportaže sa krajnje uvredljivom sadržinom, pisani u redakciji *Novosti* ili naručeni kod "podobnih" komentatora, kako je to bilo u prethodnom predizbornom periodu. Preovlađujući žanr je informativni, u 84 % od svih objavljenih priloga u pitanju su kratke vesti i izveštaji bez komentara, čije su glavni izvor izjave funkcionera, saopštenja i pres-konferencije stranaka. Kao i ranije, *Novosti* su takođe zadržale dijaloski žanr, te su i ovoga puta objavile veći broj intervjua sa direktnom konotacijom, ali bez sugestivnih pitanja i posebne redakcijske obrade, kako su to činile u prethodnom periodu.

Bitna promena se dogodila, kao i u *Politici*, u sadržinskom smislu štampanih priloga, odnosno upotrebi retoričkih sredstava. Jednostavno rečeno, nisu se mogli naći prilozi u propagandnom tonu, tzv. bele ili crne propagande, direktnе podrške ili osporavanja učesnika u izbornoj trci. Rezultat ovakvog uredivačkog pristupa, koji teži profesionalnom obaveštavanju, jeste potpuno nestajanje vulgarnog uvredljivog i "govora mržnje", iako se, sudeći po našim podacima nisu sasvim osloboidle pristrasnosti, makar u kvantitativnom pogledu, u korist pobedničke koalicije.

Ipak daleko najznačajnija promena zbila se u obaveštavanju o tzv. posrednim političkim akterima, čija se delatnost može okarakterisati kao značajna za celinu predizbornog ambijenta. U ukupnom broju objavljenih priloga o njihovom delovanju u posmatranom predizbornom periodu *Novosti* su učestvovale sa 26,6 %, odmah iza lista *Danas*. Glavna tema tih napisa bile su političke tenzije u septembarskoj predizbornoj kampanji, koje je državna štampa prečutkivala ili neobjektivno prikazivala, kao što su progoni i pokretanja krivičnih postupaka, otvaranja policijskih dosjeva aktivistima Otpora i sl. Druga tematska oblast zastupljena u *Novostima* obuhvatala je aktuelne

probleme u Srbiji (ekonomske, međunarodne, Kosovo, odnose sa Crnom Gorom), u kontekstu izborne propagande čiji su posredni akteri bile nevladine organizacije, pre svih grupa G-17 plus. Ako su *Večernje novosti* u periodu pred septembarske izbore svesno prečukivale činjenice o širem političkom ambijentu i delovanju demokratskog pokreta i nevladinih organizacija posebno, onda to u slučaju decembarskih republičkih izbora nije bio slučaj.

BLIC

Kratki, zanimljivi prilozi, svestrano i prilično korektno, profesionalno obaveštavanje čitalačke javnosti čine da je *Blic* prema tiražu i čitanosti na vrhu prestižne lestvice među štampanim medijima. Rezultati praćenosti medija pokazuju da uživa poverenje veoma široke čitalačke publike, te spada u izuzetno uticajna sredstva informisanja na formiranje javnog mnjenja.

Mogli smo zato pretpostaviti da se uređivačka koncepcija lista, posle septembarsko -oktobarskih promena u strukturi vlasti, neće promeniti. Analiza medijske slike u posmatranom periodu pokazala je da odista nije bilo bitnijih promena. U odnosu na izveštavanje o prethodnim izborima i u *Blicu* je, kao i u ostalim štampanim medijima, koji su bili predmet naše pažnje, bilo znatno manje priloga čija se sadržina direktno odnosila na predizbornu aktivnost političkih stranaka i koalicija. I u odnosu na obim tih priloga, *Blic* je, kao i u prethodnim izborima, bio znatno iza drugih listova.⁸³

Kao i u ostalim medijima vidna je kvantitativna nesrazmerna u zastupljenosti stranaka i koalicija, u korist DOS-a.

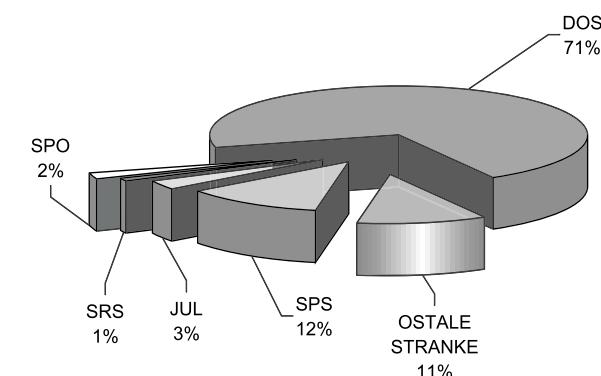
Tabela 11: Zastupljenost u prilozima – stranke i koalicije

	N	%
SPS	12	10
DOS	75	64
SPO	6	5
SRS	5	4
JUL	7	6
Ostale stranke	13	11
Ukupno	118	100

I u pogledu površine zastupljenosti u prilozima prednjačila je koalicija DOS, čak sa 71 % od ukupne površine posvećene svim učesnicima u izborima, što je srazmerno površini znatno više nego u ostalim medijima.

⁸³ Objavljeno je ukupno 109 priloga, što predstavlja 19 % od ukupnog broja priloga u štampanim medijima koji su bili predmet naše analize, sa 17 % učešća u ukupnoj površini. U prethodnim izborima broj priloga je bio 272, na površini skoro dva i po puta većoj.

Grafikon 5. Površina u prilozima – stranke i koalicije

I dalje su u *Blicu* preovlađivale kratke vesti o događanjima na političkoj sceni, bez vrednosnih ocena, neutralnog karaktera. Nije bilo otvorene "bele", odnosno "crne" propagande u korist bilo koje političke grupacije. Jedini izuzetak u tom smislu bilo je objavljanje celovitog programa moguće Republičke vlade Srbije čiji bi mandatar, u slučaju pobjede DOS-a, bio Z. Đindjić (15-16. 12).

Tabela 12. Vrednosna konotacija – ukupno

	Pozitivna		Neutralna		Negativna		Ukupno	
	N	%	N	%	N	%	N	%
	1	1	110	93	7	6	118	100

Nije se posezalo, kao ni u pređašnjem izveštavanju, za neprimerenim kvalifikacijama, neumerenim pohvalama ili omalovažavanjima, niti je bilo uvredljivog, vulgarnog rečnika. Naše analize su pokazale da je to bio glavni kvalitet glasila *Blic* i do sada, te da se u tom pogledu nije ništa promenilo.⁸⁴

U žanrovskom smislu preovlađivali su prilozi informativnog karaktera, vesti i izveštaji bez komentara, u pretežno redakcijskoj produkciji.⁸⁵ Zapaža se takođe da je u ovom periodu *Blic* malo pažnje obratio na tzv. posredne aktere izbora, kao što su nevladine organizacije, pokret Otpor...

U sadržinskom smislu dominirale su dve teme neposredno vezane za izbore, prognoze izbornih rezultata i pitanja izborne procedure. Imajući u vidu ovakvu medijsku sliku, mogli bismo zaključiti da se predizborna atmosfera u *Blicu* jedva osećala.

⁸⁴ Uporedi *Oko izbora 1*, *Oko izbora 2*, *Oko izbora 4*, CeSID.

⁸⁵ Podaci pokazuju da je 89 % priloga bilo informativnog karaktera, dok je dijaloški karakter (intervju) imalo 10,1 % priloga. Glavni izvor je bila redakcijska produkcija, 70,6 % od svih priloga, a zatim sledi agencija Beta sa 17,4 %, Fonet sa 5,5 % izveštaja.

Međutim, kada se uzmu u obzir drugi prilozi, čija sadržina nije direktna predizborna kampanja učesnika u izborima, stranaka i koalicija, onda se ne bi moglo zaključiti da je *Blic* zadržao poziciju neangažovanog medija. Po pravilu su na prvoj, naslovnoj strani, dominirale najave članaka u kojima se piše o katastrofalnoj politici i porazima prethodne vlasti, kriminalnim radnjama i korupciji funkcionera vladajućih stranaka; istovremeno na naslovnoj strani našle su se najave poboljšanja unutrašnje politike i životnih uslova građana, promene i uspesi nove vlasti na međunarodnom političkom i ekonomskom planu i sl. Naša analiza pokazuje da u takvim prilozima nije bilo numerenih pohvala, još manje glorifikacije pojedinih nosilaca funkcija vlasti. Jedino je Vojislav Koštunica u svojstvu predsednika države, bez navođenja njegove stranačke funkcije, imao izrazitu podršku i bio više zastupljen od drugih političara.

Tabela 13. Broj priloga – posredni politički akteri u funkciji izbora

	Akter	
	N	%
Republička izborna komisija	5	22
Nadzorni odbor za praćenje izbora	1	4
Grupa G-17 plus	3	13
CeSID	2	9
Otpor	2	9
Domaći štampani mediji citirani u posmatranom mediju	1	4
Agencije za IJM	9	39
Ukupno	23	100

Ako se izuzme poseban dodatak objavljen 20. decembra, neposredno pred izbore, pod naslovom "Kako je opljačkana država", u kome se na 24 strane, sa mnogo podataka i fotografija piše o malverzacijama, korupciji, sticanju imovine na nelegalan način i privilegijama funkcionera vlasti i vladajućih partija, jednom rečju o organizovanom kriminalu, moglo bi se zaključiti da se predizborna atmosfera, kako je prikazivana u *Blicu*, jedva osećala.

Rezultati do kojih smo došli pokazuju da *Blic* u osnovi nije promenio svoj način obaveštavanja javnosti, odnosno da i dalje spada u one medije koji, svestrano i bez prečutkivanja, prilično objektivno informišu javnost.

DANAS

Raspoloživi podaci, do kojih smo došli u periodu posmatranja ponašanja medija, navode nas na prvi i najvažniji zaključak: list *Danas* je u potpunosti ostao dosledan svojoj uređivačkoj koncepciji, te se ni u pogledu načina obaveštavanja javnosti u predizbor-

nom periodu nisu dogodile bilo kakve promene. Kritički odnos prema zbivanjima u društvu i političkom životu posebno, *Danas* ispoljava i u odnosu na sve političke aktere, neposredne učesnike u izborima.

Kao i u periodu prethodnog izbornog procesa, više pažnje od svih ostalih medija (štampanih i elektronskih, takođe), list je posvetio širem političkom ambijentu u kojima se događaju izbori. Objavljeno je, posebno u *Vikend dodatku*, više priloga novinara lista u kojima se zadržava kritička distanca prema zbivanjima u Srbiji (i Crnoj Gori). U istom tonu plasirani su i dijaloški prilozi u kojima su predstavljene ličnosti i ideje različitih političkih opcija. Bez obzira na kritički odnos koji je list imao u prezentaciji svojih priloga, naša diskurs-analiza pokazuje da sada, kao i ranije⁸⁶, nije bilo upotrebe prejakaformulacija, bilo u afirmativnom, pozitivnom, bilo u kritičkom, negativnom kontekstu. Jednostavno, dominirali su uljudnim, odmerenim rečima izrečeni stavovi i uravnotežene kritičke opaske. Najmanje dva razloga stoje zbog kojih ističemo važnost diskurs-analize: prvo, list *Danas*, za razliku od drugih, ima izraženiji kritički odnos prema političkim akterima (videti tabelu 15), ali ne poseže za neprimerenim rečnikom i drugo, u furoznom medijskom predstavljanju političkih protivnika u septembarskim izborima, kao i drugi nezavisni listovi, sačuvao je čast novinarstva u Srbiji.

Takođe, u skladu sa uređivačkom orientacijom od osnivanja lista, *Danas* je nastavio da objavljuje priloge u kojima se vrši demokratska edukacija i utiče na podizanje izborne kulture građana Srbije, što je, kada se radi o normalnoj demokratskoj smeni vlasti, izuzetno potrebno. U tematskoj strukturi priloga u kojima su zastupljeni posredni akteri izbora, preovlađuju upravo pitanja izbornog ponašanja i izborne kulture uopšte. U ukupnom broju priloga (64), u kome su predstavljeni ovi politički akteri, čija je aktivnost u funkciji izbora – RIK, CeSID i Nadzorni odbor učestvuju sa 30 % priloga.

Tabela 14. Tematska struktura – posredni akteri izbora

	Tema	
	N	%
Uopštena izborna kampanja	2	3
Izborna procedura	28	44
Ponašanje medija u kampanji	4	6
Istraživanje javnog mnjenja	7	11
Političke tenzije	23	36
Ukupno	64	100

Jedina promena koja se dogodila u listu *Danas*, što je je bez sumnje rezultat opšte predizborne atmosfere i činjenice da su ovi izbori uopšte imali relativno slabiju mediju promociju, jeste znatno manji broj priloga u odnosu na prethodne. Ukupno u listu

⁷⁶ Vidi *Oko izbora 4*, CeSID, 2000.

je objavljeno 202 priloga koji se odnose bilo na neposredne, bilo na posredne aktere izbora.⁸⁷

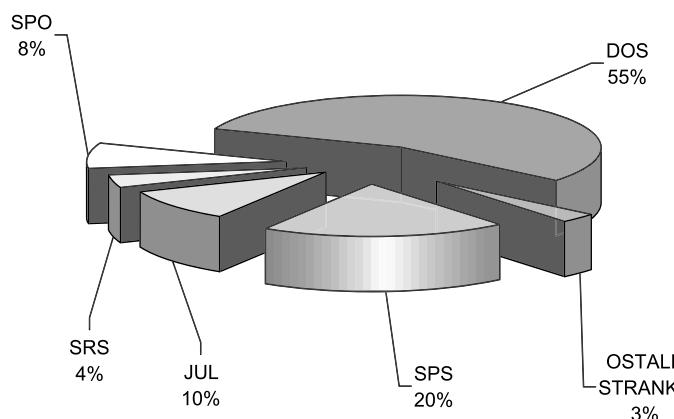
I *Danas* u odnosu na ostale stranake i koalicije, daje prednost DOS-u, kako u pogledu zastupljenosti u prilozima, tako i u pogledu ukupne površine.

Tabela 15. Zastupljenost u prilozima - stranke i koalicije

	N	%
SPS	33	21
DOS	87	54
SPO	12	8
SRS	7	4
JUL	10	6
Ostale stranke	11	7
Ukupno	160	100

I u pogledu površine koju stranke i koalicije imaju prednjači DOS, a zatim sledi sa skoro tri puta manje prostora SPS.

Grafikon 6. Površina u prilozima – stranke i koalicije

Ako se uzme u obzir da je DOS koalicija od 18 članica i da su one i pojedinačno učestvovali u predizbornim manifestacijama, onda se postavlja pitanje tumačenja i olako done-tog zaključka o kvantitativnoj neravnopravnosti učesnika u izborima. Upravo je i Nadzorni odbor prenebregavao ovu činjenicu kada je upozoravao na neravnomernost i pristrasnost medijskog predstavljanja stranaka.

⁸⁷ U septembru je bilo objavljeno ukupno 676 priloga, od čega je širem kontekstu bilo posvećeno čak 239 priloga.

Potpuniju sliku o medijskom predstavljanju učesnika u izborima daju nam podaci o načinu predstavljanja i retoričkim strategijama koje su primenjene u listu *Danas*. Saglasno celokupnoj orientaciji lista, za razliku od ostalih glasila, preovlađivali su prilozi sa kritičkom intonacijom. Više od polovine predstavljanja stranaka u prilozima imalo je neutralnu vrednosnu konotaciju.

Tabela 16. Vrednosna konotacija – ukupno

	Požitivna		Neutralna		Negativna		Ukupno	
	N	%	N	%	N	%	N	%
	41	26	73	46	44	29	160	100

Podaci o vrednosnom kontekstu predstavljanja stranaka i koalicija pokazuju nam da list *Danas* nije pokazivao napadnu pristrasnost, pozitivnu, odnosno negativnu. Dominirao je uravnoteženi pristup, od koga se odstupa kada su u pitanju SPS i SRS.⁸⁸

Tabela 17. Vrednosna konotacija – stranke i koalicije

	Požitivna		Neutralna		Negativna		Ukupno	
	N	%	N	%	N	%	N	%
SPS	2	6	9	27	22	67	33	100
DOS	32	37	43	49	12	14	87	100
SPO	3	25	7	58	2	17	12	100
SRS	1	14	0	0	6	86	7	100
JUL	2	20	4	40	4	20	10	100
Ostale stranke	1	9	10	91	0	0	11	100
Ukupno	41	26	73	46	46	29	160	

Kao i u prethodnom, septembarskom periodu, iako sa manje priloga i slobodno se može reći i sa manje poleta, *Danas* je svestrano i potpuno obaveštavao o izbornom okruženju, zadražao korektnu profesionalnu distancu u odnosu na učesnike izbora. Za poštovanje medijskih pravila u izbornom postupku svakako je najvažnije da se u listu nije prikrivala realnost političkog okruženja, "dobra" ili "loša".

⁸⁸ SRS ima najmanji broj priloga u odnosu na ostale parlamentarne stranke. Razlog je verovatno akcija nezavisnih medija "Stop nasilju", a zbog poznatih pretnji nasiljem koje su čelnici ove stranke upućivali novinarima.

Stjepan Gredelj
ELEKTRONSKI MEDIJI

Predizborna kampanja pred decembarske izbore za Skupštinu Republike Srbije imala je bitno drugačiji izgled u odnosu na kampanju iz septembra meseca.

Održavana je u manje nanelektrisanoj atmosferi, uz izrazito slabiji publicitet koji je pridavan izbornim akterima i gotovo bez inače uobičajenog 'začina' ranijih kampanja – nekontrolisanog, pa i uvredljivog govora. Može se reći da je došlo do dekontaminacije informativnog medijskog prostora od metapolitike i njeno svođenje na "jednu od vesti dana".

Elektronski mediji, koji su ranije najčešće davali ton upravo govorom netrpeljivosti i netolerancije, sada su se uklopili u 'nova' pravila igre promenom (tj. povratkom) svojoj autentičnoj medijskoj funkciji – informisanju umesto svrstavanja ('navijanja' i 'lobiranja').

Otuda je medijski tretman izbora bio gotovo 'dosadan', uz gotovo uzornu 'korektnost', ekvidistancu prema akterima, navođenje izvora, bez verbalno-neverbalnih ispada, previše vidljive euforije, jezičko-logičkih pikantacija, dakle, gotovo bez ičega što bi moglo biti 'vest' (čovek ujeo psa) ili 'tema'. Delimično je odudarao samo neravnomeran rasporeda publiciteta u korist 'viđenog pobednika', DOS-a.

Druga glavna promena u tretmanu predizborne kampanje na elektronskim medijima jeste da su akteri kampanje gotovo potpuno potisnuti iz centralnih informativnih emisija na RTS. Stranački i ostali predizborni sadržaji izmešteni su u specijalizovane emisije – "hronike". Jedino je TV Studio B u okviru svoje glavne informativne emisije objavljivao i predizborne sadržaje. Ovakva situacija je uslovila i određenu promenu u strukturi i obimu monitoringa programa RTS: pored centralnih informativnih emisija, "Novosti dana" na Radio Beogradu, odnosno "Dnevnika 2" na prvom TV kanalu, praćene su i stranačke hronike na ova dva medija.

TV STUDIO B – VESTI U 7

Vesti u 7 TV Studija B bila je jedina posmatrana informativna emisija koja je u svom sadržaju imala i redovne blokove predizbornog predstavljanja stranaka i organizacija/učesnica na izborima, nezavisno od plaćenih termina za politički marketing.

Istina, o "stranačkim blokovima" može se govoriti samo uslovno, jer su vesti o predizbornoj problematiči češće bile 'razbacane' po emisijama nego što su bile grupisane u konzistentne blokove. No, haotičnost strukture Vesti u 7 je nešto što je takođe već prepoznatljiv manir ove TV stanice.

Emisija je u posmatranom periodu trajala prosečno 32 minuta, mada je dužina trajanja bila varijabilna – od 23 do 42 minuta. Najveći 'proboji' u smislu produžavanja trajanja emisije ostvareni su 4, 6, 8, 13. i 20. decembra (od 35 do 42 minuta). Međutim, nijedan od ovih probaja ne može se pripisati značajnjem učešću stranačkog bloka, već više aktuelnošću drugih političkih događanja – naročito krize na jugu Srbije (Preševo, Bujanovac, Medveda), kojoj je davan veliki publicitet.

Stranački blokovi, odnosno blokovi posvećeni akterima predstojećih decembarskih izbora za Skupštinu Republike Srbije, zauzeli su, ipak, značajan deo medijskog vremena u ovoj informativnoj emisiji – u proseku oko 25 %. Publicitet je davan uglavnom 'objektivistički' (na nivou informacija, gotovo bez direktnih redakcijskih intervencija), i direktnim i posrednim akterima izbora, naravno, ne u istoj srazmeri (skoro 4 : 1 u korist direktnih aktera).

Tabela 1. Ukupan broj i vreme trajanja priloga o akterima predizborne kampanje

Direktni akteri predizborne kampanje		Posredni akteri predizborne kampanje	
Broj priloga	Vreme trajanja (sec)	Broj priloga	Vreme trajanja (sec)
166	7518=125 minuta	31	1902=32 minuta
Udeo u broju 84%	Udeo u vremenu 80%	Udeo u broju 16%	Udeo u vremenu 20%

U smislu izvora informacija o predizbornim aktivnostima, Vesti u 7 bile su bukvalno "čitalište" saopštenja i izjava različitih aktera kampanje, bez ijednog redakcijskog doprinosa.

Tabela 2. Izvori

	N	%
Pres-konferencija stranaka opozicije DOS-u	20	12
Saopštenje stranaka opozicije DOS-u	42	25
Portparoli stranaka opozicije DOS-u	5	3
Pres-konferencija DOS-a	38	23
Saopštenje stranaka DOS-a	38	23
Portparoli stranaka DOS-a	12	7
Beta	3	2
Strane agencije i mediji	2	1
Državni nemedijski izvor	1	1
Izvor nejasan	5	3
Ukupno	166	100

U žanrovskom smislu, TV Studio B je bio "radio koji se emituje sa ekrana": dominirali su netelevični žanrovi (vesti, izveštaji i izveštaji sa statičnom vizuelnom pozadinom – telopom). I kada su izveštaji u pozadini imali 'pokretnu sliku', često se radilo o arhivskim snimcima.

Tabela 3. Žanrovi

	N	%
Vest	11	7
Izveštaj	3	2
Izveštaj s fotografijom (telopom)	82	49
Izveštaj s intervjuom	70	42
Ukupno	166	100

Dakle, predizborna kampanja je uglavnom 'prepuštena' njenim akterima, tj. konkurentima na političkoj sceni. Raspoloživo vreme mogli su da iskoriste za 'aktivnu' kampanju (samopredstavljanje biračkom telu) ili za 'pasivnu' kampanju – govor, uglavnom kritički, o svojim oponentima. Retki su bili primeri direktnog sučeljavanja prednosti 'svojih' programa i 'slabosti' ostalih.

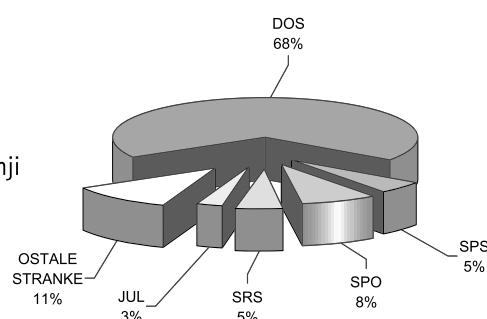
Za 'aktivnu' kampanju svi direktni konkurenti na predstojećim izborima 'potrosili' su 85,7 minuta (69 % medijskog vremena), dok je, sledstveno, blizu trećine vremena iskorишćeno za 'kritički' govor o slabostima i promašajima oponenata ("negativna afirmacija"). U proseku, dva puta 'hvalim sebe', jednom 'udarim po protivniku'. Ovo govori da je politički prostor Srbije još uvek znatno više obeležen 'konfliktnim' nego 'kooperativnim' političkim ponašanjem aktera, koji sopstvenu afirmaciju znatnije vezuju za slabosti oponenata nego za nadmoći i opšteprihvatljive kvalitete sopstvene političke opcije.

Tabela 4. 'Aktivna' kampanja direktnih aktera izbora (vreme i ideo u vremenu)

Stranka/koalicija	'Aktivno' predstavljanje (u min.)	'Aktivno' predstavljanje (%)
SPS	58,0	68,0
DOS	4,7	5,4
SPO	7,1	8,2
SRS	4,2	4,9
JUL	2,7	3,0
Ostale stranke*	9,0	10,5
Ukupno	85,7	100,0

* 'Ostale stranke' su: Stranka srpskog jedinstva i Srpska socijaldemokratska stranka (Lilić).

Grafikon 1. Udeo u vremenu aktivnog predstavljanja stranaka u kampanji

Dakle, DOS je 'zakupio' znatno iznad dvotrećinske većine medijskog vremena za 'afirmativni' govor o svojoj izbornoj ponudi. Procentualno, približno isto svom (potonjem) izbornom postignuću. Medij je poruka? Istina, i 'drugi' su dobijali priliku da se 'predstave'. Simboličnu, ali priliku... 'Ostale' stranke – skoro sedam puta manje; SPO – osam puta manje; SPS i SRS – skoro četraest puta manje. JUL – dvadeset puta manje. Zasluženo? Naravno, nema revansizma!

Tabela 5. Posredni akteri kampanje (broj priloga i vreme)

Grupacija aktera	Akteri	N	%	Min.	%
Državni organi	Republička izborna komisija	6	19	4	12
	Nadzorni odbor za praćenje izbora	3	10	1,3	4
	MUP	1	3	1,3	4
NVO	G-17+	5	16	8	25
	CeSID	5	16	6	19
	Otpor	3	10	3,2	10
	Ostale NVO	3	10	3,5	11
Javni sektor	Mediji i agencije za IJM	5	16	4,7	15
Ukupno		31	100	32	100

U ovakvoj konstelaciji medijskog publiciteta, kao što je već naznačeno, znatno vreme je trošeno na 'negativnu afirmaciju', tj. na kritički govor o oponentima (možda i u nedostatku sopstvene atraktivne i 'pozitivne' predizborne ponude). Ovom maniru predizborne kampanje najskloniji su ukupno bili bivši partneri u vladajućoj tripartitnoj 'crveno-ružičasto-crnoj' koaliciji, napose SRS, koji su znatno više govorili o 'aktuuelnoj vlasti' nego o sebi samima, tj. o svojoj predizbirnoj ponudi. Tri četvrtine (73 %) svojih (relativno brojnih) istupa srpski radikali su posvetili napadima na DOS i samo četvrtinu (27 %) afirmaciji sopstvenog programa, odnosno komparaciji sa 'omiljenim objektom kritike'. Znatno su uzdržaniji bili predstavnici SPS i JUL (medijski dosta marginalizovani): po dve trećine afirmacije svojih programa (67 %) i po trećinu (33 %) kritike DOS-a.

'Stranka iznenađenja' na decembarskim izborima, SSJ, našla je čvrsto 'afirmativno' uporište u svom beskompromisnom stavu prema pitanju Kosova i akutne krize u tri južne srpske opštine (Preševo, Medveđa, Bujanovac), ali i u doziranoj kritici 'lepeze' oponenata po tom pitanju (SPO, SPS, DOS): 55 % samopredstavljanja i 45 % kritike.

Bivša 'najjača opoziciona stranka', SPO, uložila je znatan napor u (zakasnelo?) 'afirmativno samopredstavljanje' (71 % priloga), dok je kritička oštrica bila četiri puta više usmerena na 'sadašnju' (DOS) nego na bivšu (SPS) vlast.

Napokon, DOS je poentu svoje kritike *prethodne vlasti* prvenstveno usmerio na SPS (znatno manje na SRS i JUL), optužujući je za promašaje u politici prema Kosovu i (albanskim) enklavama na jugu Srbije (31 %), potom za korupciju i kriminal (29 %), te za opšte političke promašaje u svim oblastima društvenog života (23 %).

Tabela 6. Predstavljanje direktnih aktera kampanje (s konotacijom)

	N	Pozitivno	Neutralno	Negativno	Ukupno
DOS	Aktivno	64	13	3	80
	Pasivno	1	0	26	27
	Ukupno	65	13	29	107
SRS	Aktivno	6	0	0	6
	Pasivno	0	0	2	2
	Ukupno	6	0	2	8
SPO	Aktivno	11	1	0	12
	Pasivno	0	0	1	1
	Ukupno	11	1	1	13
SPS	Aktivno	6	0	0	6
	Pasivno	0	0	34	34
	Ukupno	6	0	34	40
JUL	Aktivno	3	1	0	4
	Pasivno	0	0	2	2
	Ukupno	3	1	2	6
SSJ	Aktivno	4	1	0	5
	Pasivno	0	0	0	0
	Ukupno	4	1	0	5
SSDP	Aktivno	3	1	0	4
	Pasivno	0	0	0	0
	Ukupno	3	1	0	4
Ukupno	Aktivno	97	17	3	117
	Pasivno	1	0	65	66
	Ukupno	98	17	68	183 ⁸⁹

RADIO BEOGRAD – I PROGRAM

(Novosti dana + Stranačka hronika)

'Departizacija' informativnog prostora najuočljivija je na Radio Beogradu. Bivša "udarna pesnica" (naročito) SPS/JUL kampanje bila je pred decembarske izbore napadno uzdržana. Centralna informativna emisija Radio Beograda, Novosti dana bila je gotovo potpuno 'emancipovana' od prisustva izbornih aktera: u 20 dana posmatranja, uz prosečno trajanje emisije unutar 'normalne' emisione sheme od oko pola sata (28') akteri izbora pojavili su se ukupno 7 puta (direktno samo jednom, a posredno – isključivo Republička izborna komisija – 6 puta). Udeo izbornih aktera u ukupnom vremenu ove informativne emisije od 566' iznosio je nešto iznad 1 % = 6,7 minuta.

Predizborno stranačko predstavljanje potpuno je izmešteno u posebnu emisiju "Stranačka hronika", koja je emitovana (neposredno) kao nastavak Novosti dana. Ovaj "dodatak" je praćen počevši od 09. 12. 2000, ukupno 12 dana.

Pošto su praćene i analizirane obe emisije, rezultati su ovde sabrani, kao ukupno predstavljanje aktera izbora u poslepodnevnom informativnom medijskom vremenu.

⁸⁹ Broj konotacija uz predstavljanje (183) veći je od ukupnog broja priloga (166), jer su se pojedine stranke samopredstavljale i 'komparativno' s drugim strankama. Dakle, broj 'responses' je veći od broja 'cases'!

Tabela 7. Ukupan broj i vreme trajanja priloga o akterima predizborne kampanje

Direktni akteri predizborne kampanje		Posredni akteri predizborne kampanje	
Broj priloga	Vreme trajanja (sec)	Broj priloga	Vreme trajanja (sec)
74	13830=232'	9	494=8'
Udeo u broju 89%	Udeo u vremenu 97%	Udeo u broju 11%	Udeo u vremenu 3%

Pošto pretežan deo posmatranih priloga čini samopredstavljanje stranaka i drugih aktera u okviru posebne emisije, struktura izvora je nešto razudženija nego na Studiju B.

Tabela 8. Izvori

	N	%
Pres-konferencija stranaka opozicije DOS-u	25	34
Saopštenje stranaka opozicije DOS-u	6	8
Pres-konferencija DOS-a	12	16
Promocijni materijali stranaka učesnika u kampanji	26	35
Redakcijski izvor	3	4
Izvor nejasan	2	3
Ukupno	74	100

Žanrovske, Radio Beograd je bio dosta jednoličan (što proizlazi i iz prirode medija), ali ipak redakcija je bila nešto angažovanija u smislu sopstvene produkcije – objavljena su tri redakcijska komentara.

Tabela 9. Žanrovi

	N	%
Izveštaj	10	14
Izveštaj s intervjuom	38	51
Komentar izvora informacije	26	35
Ukupno	74	100

Aktivno predstavljanje

Tabela 10. 'Aktivna' kampanja direktnih aktera izbora (vreme i udeo u vremenu)

Stranka/koalicija	'Aktivno' predstavljanje (u min.)	'Aktivno' predstavljanje (%)
DOS	56	24
SPS	34	15
SPO	51	22
SRS	47	20
JUL	0,7	0,1
SSJ	27	12
SSDP	16	7
Ukupno	232	100

Grafikon 2. Udeo u vremenu aktivnog predstavljanja stranaka u kampanji

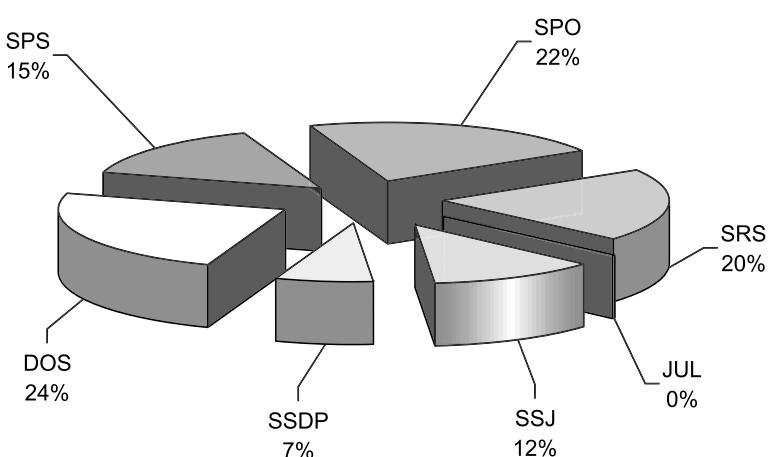

Tabela 11. Posredni akteri izbora

Akter	Broj priloga	Vreme trajanja (u min.)
Republička izborna komisija	6	5'
Nadzorni odbor za praćenje izbora	3	3'
Ukupno	9	8'

Tabela 12. "Negativna afirmacija"

	Samo-predstavljanje		Medijski neutralno pominjanje		Komparacija sa drugim strankama		Kritika drugih stranaka		Ukupno
	N	%	N	%	N	%	N	%	
DOS	5	24	4	19	11	52	1	5	21
SPO	8	42	1	5	9	48	1	5	19
SRS	2	20	0	0	7	70	1	10	10
SPS	2	18	0	0	9	82	0	0	11
JUL	0	0	0	0	1	100	0	0	1
SSDP	5	83	0	0	1	17	0	0	6
SSJ	2	33	1	17	3	50	0	0	6
Ukupno	24	32	6	8	41	55	3	4	74

Tabela 13. Predstavljanje direktnih aktera kampanje (s konotacijom)

	N	Pozitivno	Neutralno	Negativno	Ukupno
DOS	Aktivno	5	0	0	5
	Pasivno	0	4	25	29
	Ukupno	5	4	25	34
SRS	Aktivno	2	0	0	2
	Pasivno	0	0	0	0
	Ukupno	2	0	0	2
SPO	Aktivno	8	0	0	8
	Pasivno	0	1	1	2
	Ukupno	8	1	1	10
SPS	Aktivno	2	0	0	2
	Pasivno	0	0	15	15
	Ukupno	2	0	15	17
JUL	Aktivno	1	0	0	1
	Pasivno	0	0	0	0
	Ukupno	1	0	0	1
SSJ	Aktivno	3	0	0	3
	Pasivno	0	1	0	1
	Ukupno	3	1	0	4
SSDP	Aktivno	5	0	0	5
	Pasivno	0	0	1	1
	Ukupno	5	0	1	6
Ukupno	Aktivno	26	0	0	26
	Pasivno	0	6	42	48
	Ukupno	26	6	42	74

RTS

(Dnevnik 2 i Stranačka hronika)

U posmatranom periodu, Dnevnik 2 je zauzeo ukupno 656 minuta najgledanijeg večernjeg medijskog vremena, dakle, u proseku je trajao oko 33 minuta, znači da se vratio u 'normalnu', uobičajenu vremensku shemu. Od ovog informativnog vremena, ukupno 10,5 minuta (tj. oko 1,5 %) bilo je posvećeno akterima predizborne kampanje: najviše, 6 minuta, Republičkoj izbornoj komisiji, oko 2 minuta CeSID-u, minut i po Zoranu Đindjiću, kao predstavniku DOS-a i minut G-17+.

Od ukupno 141 priloga o predizbirnoj kampanji izbornih aktera na državnoj TV, u Dnevniku 2 objavljeno je 12 priloga (9 %), a u Stranačkoj hronici – koja je išla neposredno posle Dnevnika 2 – 129 priloga (91 %). Dakle, samo jedan od deset predizbornih priloga bio je emitovan u glavnoj večernjoj informativoj emisiji.

Ukupno 16 analiziranih emisija Stranačke hronike trajalo je 550 minuta, svaka u proseku nešto duže od Dnevnika 2 (34 minuta). Pri tome je dužina trajanja varirala od najkraće 19 minuta (06. 12. 2000) do najduže 59 minuta (19. 12. 2000).

Bez obzira na ovo 'formalno' razdvajanje medijskog vremena, ono je u analizi razmatrano kao **sadržinska celina: govor o akterima izbora**. Dakle, Stranačka hronika je trećirana kao 'nastavak Dnevnika 2 drugim sredstvima'.⁹⁰

Tabela 14. Ukupan broj i vreme trajanja priloga o akterima predizborne kampanje

Direktni akteri predizborne kampanje	Posredni akteri predizborne kampanje		
Broj priloga	Vreme trajanja (sec)	Broj priloga	Vreme trajanja (sec)
107	20760=451'	34	2970=49,5'
Udeo u broju 76%	Udeo u vremenu 90%	Udeo u broju 24%	Udeo u vremenu 10%

Ukupno je predizbirnoj kampanji na RTS-u posvećeno 500,5 minuta, ili nešto više od osam i po sati informativnog televizijskog vremena. Ovde nisu uračunati, jer nisu ni analizirani, predizborni reklamni spotovi stranaka i organizacija aktera izbora. Dakle, predizbirnoj kampanji posvećeno je na ovom mediju preko 100 minuta više nego na preostala dva medija zajedno.

Tabela 15. Izvori

	N	%
Pres-konferencija stranaka opozicije DOS-u	34	24
Saopštenje stranaka opozicije DOS-u	32	23
Pres-konferencija ili saopštenje DOS-a	29	21
Pres-konferencije i saopštenja NVO	5	3
Republička izborna komisija	9	6
Nadzorni odbor za praćenje izbora	4	3
Redakcijski izvor	5	3
Ostali izvori	13	9
Izvor nejasan	10	7
Ukupno	141	

Tabela 16. Žanrovi

	N	%
Vest	35	25
Izveštaj s intervjuom	81	57
Komentar izvora informacije	20	14
Ostali izvori	5	4
Ukupno	141	100

⁹⁰ Metodološki 'purizam' je ovde morao da odstupi pred praktičnim zahtevima analize. Formalno pridržavanje vremenskih 'granica' najznačajnije dnevno-informativne TV emisije u udarnom večernjem terminu vodilo bi zaključku da u *tom terminu* predizbirna kampanja *uopšte nije bila medijski pokrivena*, što bi bio sadržinski pogrešan put!

Sama predizbirna kampanja na medijima, dakle i na TV RTS, bila je inače, u smislu tajminga, tj. trajanja, kraća nego ikada. Smatram da se može govoriti o dve faze praćenja kampanje na najgledanijoj TV: o fazi 'predkampanje' (do 10. 12. 2000), koju obeležava primetno ležerno prisustvo 'glavnog aktera' (DOS), te o fazi 'intenzivne kampanje', posle 10. 12. 2000, kada je DOS i zvanično pojačao svoju kampanju, potiskujući kampanju svojih oponenata na izborima od 23. decembra, ali i 'posrednih' aktera izbora. Ovo je vidljivo i po varijacijama u vremenu trajanja Stranačke hronike na (novoj) RTS. Dok je do 10. decembra ona u proseku trajala oko 25 minuta, u fazi 'intenziviranja kampanje' taj period trajanja je porastao na praktično 40 minuta. Sledstveno se menjao i udeo 'direktnih' i 'posrednih' aktera u (pred)izbornom procesu u korist onih prvih.

Tabela 17. Raspodela medijskog vremena po fazama i akterima

	Predfaza kampanje		Intenzivna kampanja		Ukupno	
	Broj pr.	Min.	Broj pr.	Min.	Broj pr.	Min.
Direktni akteri	26	114	81	337	107	451
Posredni akteri	16	25,5	18	24	34	49,5
Ukupno	42	139,5	99	361	141	500,5

U predfazi kampanje, direktni politički akteri (stranke i koalicije) relativno su ravno-pravnije delili medijski prostor. Među posrednim akterima znatno veći publicitet su imali Republička izborna komisija i CeSID.

Tabela 18. Predfaza kampanje (udeo u broju priloga i vremenu)

		Udeo			Ukupno	
		Br. pr.	Min.	% vr.	Min.	%
Direktni akteri	DOS	8	30	26	114	82
	SRS	6	28	25		
	SPO	6	28	25		
	SPS	6	28	25		
Posredni akteri	RIK	9	13	51	25,5	18
	CeSID	4	7,5	29		
	G-17+	1	1	4		
	Nadzorni odbor	1	0,5	2		
	IJM	1	3,6	14		
Ukupno		42	139,5			

U intenzivnoj fazi kampanje relativna ravnoteža u raspodeli medijskog vremena pomenuta je u korist (povećanog broja) direktnih političkih aktera, napose DOS-a, ali su i ostali akteri imali priliku da se ekvivalentno predstave. Dakle, nijednom akteru medijski prostor nije uskraćen, mada je znatno redukovana (tri puta manje) za posredne aktere.

Tabela 19. Faza intenzivne kampanje (udeo u vremenu)

		Udeo			Ukupno	
		Br. pr.	Min.	% vr.	Min.	%
Direktni akteri	DOS	26	94	28		
	SRS	10	47	14		
	SPO	9	47	14		
	SPS	8	40	12		
	JUL	7	29	9	337	93
	SSJ	8	34	10		
	SSDP (Lilić)	7	19	5		
	DSP (Vučelić)	6	27	8		
Posredni akteri	RIK	8	17	71		
	CeSID	6	4	17	24	7
	Nadzorni odbor	4	3	12		
Ukupno		99	361			

Tabela 20. Ukupan broj priloga i vreme pojedinih aktera kampanje

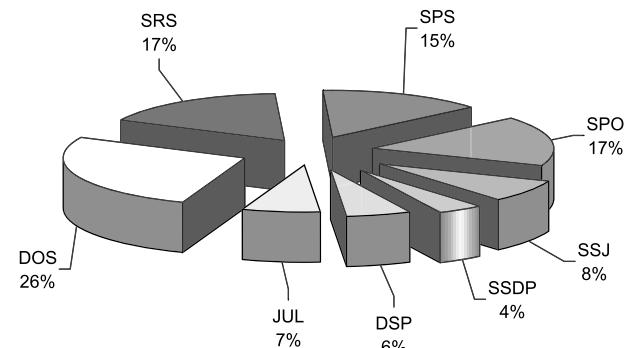
		Udeo			Ukupno	
		Br. pr.	Min.	% vr.	Min.	%
Direktni akteri	DOS	34	124	27		
	SRS	16	75	17		
	SPO	15	75	17		
	SPS	14	68	15		
	SSJ	8	34	8	451	90
	JUL	7	29	6		
	DSP (Vučelić)	7	27	6		
	SSDP (Lilić)	6	19	4		
Posredni akteri	RIK	17	30	61		
	CeSID	10	11,5	23		
	Nadzorni odbor	5	3,5	7	49,5	10
	IJM	1	3,5	7		
	G-17+	1	1	2		

Aktivno predstavljanje

Tabela 21. 'Aktivna' kampanja direktnih aktera izbora (vreme i udeo u vremenu)

Stranka/koalicija	'Aktivno' predstavljanje (u min.)	Poređenje sa drugima i kritika
DOS	94	26
SRS	17	58
SPS	26	42
SPO	39	35
SSJ	7	27
SSDP	13	6
DSP	16,5	10,5
JUL	6	23
Ukupno	218,5	227,5

Grafikon 3. Udeo u ukupnom vremenu za kampanju

Grafikon 4. Način predstavljanja političkih aktera

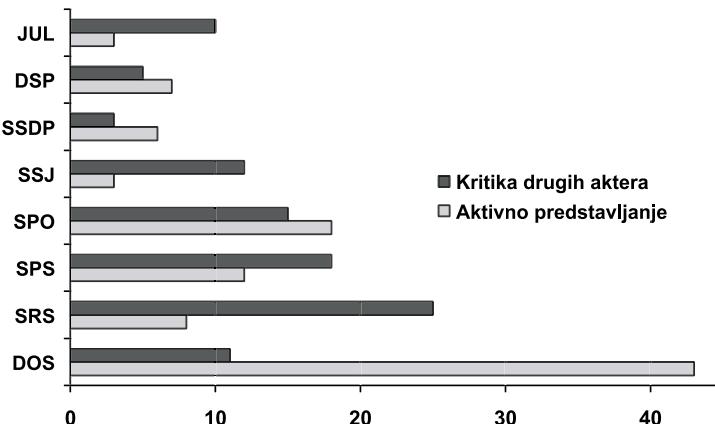

Tabela 22. "Negativna afirmacija" po prilozima

	Samo-predstavljanje		Medijski neutralno pominjanje		Komparacija sa drugim strankama		Kritika drugih stranaka		Ukupno
	N	%	N	%	N	%	N	%	
DOS	24	46	4	67	4	20	2	7	34
SPO	6	12	0	0	6	30	3	10	15
SRS	4	8	0	0	4	20	8	28	16
SPS	5	10	2	33	1	5	6	20	14
JUL	1	1	0	0	3	15	3	10	7
SSDP	6	12	0	0	1	5	0	0	7
SSJ	2	4	0	0	1	5	5	17	8
DPS	4	7	0	0	0	0	2	7	6
Ukupno	52	48	6	6	20	19	29	27	107

Samo je DOS iskoristio četiri od pet svojih priloga, odnosno više od tri četvrtine svojeg promotivnog vremena za afirmaciju svog programa. Najsličnije se ponašao SPO, koji je 4 od 10 priloga kao i nešto više od polovine vremena, posvetio afirmaciji svog programa.

Ostale stranke su se uglavnom 'predstavljale' kritikom drugih. Prednjačila je SRS koja je samo po četvrtinu priloga i vremena iskoristila za reklamiranje svojih prednosti, a sve ostalo bili su kritički nastupi, uglavnom protiv DOS-a. Slično su se ponašale i Stranka srpskog jedinstva i JUL, nešto umerenije SPS: polovina od ukupnog broja i više od trećine ukupnog vremena bilo je samopredstavljanje, a ostalo kritika.

Zaključak

Predizborna kampanja za decembarske izbore 2000. praćena je na tri posmatrana medija sa ukupno oko 15 sati informativnog programa u okviru 421 priloga: najintenzivnije na RTS TV (34 % ukupnog broja priloga i 56 % ukupnog vremena), zatim na Radio Beogradu (19 % broja priloga ali zato 27 % ukupnog vremena; najpovršnije na TV Studiju B (47 % broja priloga ali samo 18 % vremena – prosečna dužina priloga na ovoj TV je bila oko 50 sekundi).

Što se tiče aktera, medijsko vreme bilo je neravnomerno raspoređeno. Direktni akteri izbora dobili su 91 % ukupnog vremena, a posredni gotovo deset puta manje.

Tabela 23. Predstavljanje direktnih aktera kampanje (s konotacijom)

	N	Pozitivno	Neutralno	Negativno	Ukupno
DOS	Aktivno	34	0	0	34
	Pasivno	0	4	39	43
	Ukupno	34	4	39	77
SRS	Aktivno	16	0	0	16
	Pasivno	0	0	0	0
	Ukupno	16	0	0	16
SPO	Aktivno	15	0	0	15
	Pasivno	0	0	0	0
	Ukupno	15	0	0	15
SPS	Aktivno	12	0	0	12
	Pasivno	0	2	7	9
	Ukupno	12	2	7	21
JUL	Aktivno	1	0	3	4
	Pasivno	0	0	0	0
	Ukupno	4	0	0	4
SSJ	Aktivno	11	0	0	11
	Pasivno	0	0	0	0
	Ukupno	11	0	0	11
SSDP	Aktivno	7	0	0	7
	Pasivno	0	0	1	1
	Ukupno	7	0	0	8
DPS	Aktivno	5	0	0	5
	Pasivno	0	0	0	0
	Ukupno	5	0	1	6
Ukupno	Aktivno	101	0	0	101
	Pasivno	0	6	51	57
	Ukupno	101	6	51	158

Epilog vruće jeseni

Bitke 'niskog' intenziteta oko medija (ili: izgubljena utakmica za "javni servis")

Vremenski (i tematski) omeđen case study monitoringa delovanja medija u periodu između septembarskih (opštih, u SRJ) i decembarskih (republičkih, u Srbiji) izbora 2000. godine nužno je ostavio izvan fokusa posmatranja, ili bar na njegovoj margini, manje-više pritajene ili zamaskirane medijske bitke, odnosno bitke oko i povodom medija u posmatranom periodu. Politička 'korektnost medija', pojavno ispoljena tokom predizborne kampanje za decembarske republičke izbore (trku jednog konja protiv sipljivih raga sa hiljadu metara fore), dodatno je zamaglila nagoveštaje nekih brzo uznapredovalih procesa dugog trajanja u (ne)transformaciji srpskog medijskog prostora. Stoga

se ovoj 'margini' i 'maglini' valja vratiti, makar iz *ex post facto* ugla gledanja, jer njihovo sužavanje (odnosno 'zgušnjavanje') može biti jasan ('transparentan') pokazatelj dometa i granica promena u političkom i (šire) javnom društvenom polju.⁹¹

Narečene margine i magline bila su, aktuelno i perspektivno, smeštene u okvir 'čudnog' polja napetosti uzajamno potirućih i poništavajućih procesa u i oko medija, koji mogu biti predstavljeni sledećom, na prvi pogled, kriptičnom shemom:

R	O	L	S	#	S	L	O	R

Operacionalizacija ove 'sheme' je manje kriptična. Ona ukazuje na glavne trendove (i ishode) borbi oko medija u 'novom' političkom i socijalnom ambijentu, koji su gotovo linearno neproporcionalni, tj. koji imaju, u zaledu, praktično uzajamno poništavajuću (*self-denying*) kretanja. "Očekivanja" su se pokazala kao direktno suprotna "ostvarenjima". Ili obrnuto: sve što je gromoglasno u medijima ili povodom njih bilo 'najavljen' – nije se dogodilo; sve što se dogodilo u medijima ili povodom njih – nije bilo najavljeno. Da li je ovo (i jedno i drugo) bilo i neočekivano?

PROCESI U MEDIJIMA								
OČEKIVANI (Najavljeni)			OSTVARENİ					
+ R	Revanšizam Revizija (zbivanja) Rehabilitacija (nevinih) Regulativa (zakonska)	- S	"Spomenica" i 'drug(o)borci' Skandalozne odluke ⁹² Servis (ne javni, nego stranački) ⁹³ Servilnost ('služenje legalist[im]a')					
+ O	Oslobađanje (medija) Odgovornost (pravna) Obeštećenje (gubitnika) Očišćenje (od grehova i grešnika) Otpuštanje	- L	'Legalizam' (nelegalnosti) Laviranje ('okretnost') Lojalnost Likvidacije (ponovo!) ⁹⁴					
+ L	Legitimitet ('novih' medija) Lustracija Lewis Carroll ('iza ogledala')	- O	"Oproštajnice" Oportunizam Odbacivanje (tužbi)					
+ S	Sloboda ('novih' medija) Stručnost ('krizni štabovi') Suspenzije i suđenja Stabilizacija	- R	Regularizacija 'racionalizacija' 'Rukopoloženje rukovodilaca' 'Reizbornost' Revandikacije 'drug(o)boraca'					

⁹¹ Na ovo je u svom saopštenju "Negativni bilans godišnjice" upozorio Izvršni odbor NUNS-a: "Promene u nekadašnjim 'režimskim' medijima nakon 5. oktobra 2000. nisu bile posledica samooslobađanja tih medija. Stoga je njihovo otvaranje prema demokratskoj javnosti ostalo i godinu dana kasnije uglavnom uslovljeno izvanmedijskim, političkim faktorom, tj. novim 'monopolom politike nad medijima'. Oni su, većinom, još uvek bez neophodne profesionalne distance prema glavnim centrima političke moći, a ponekad i puko sredstvo te moći" ("5. oktobar – godinu dana posle", specijalno izdanje *Danas-a*, 01. 10. 2001, str. 41).

Detaljno i iscrpno obrazlaganje gornje 'sheme' (s njene 'leve' i 'desne' strane) zahtevalo bi mnogo prostora i vremena. Stoga će se ograničiti na najevidentniju eksploraciju navođenjem ekstremnih primera diskrepancija 'mogućeg' i 'stvarnog', odnosno deskripcijom nekih odnosa pluseva i minusa u ovoj shemi. I ovakva slika je, prepostavljaj, dovoljno ilustrativna, kao prikaz odabranog seta pitanja i odgovora u disputima aktera rasplamsavajućih medijskih borbi.

1) (+ R) versus (- R) – prvi poraz *plusa*

O 'revanšizmu' prema novinarskom antiprofesionalizmu i njegovim dometima je nesumnjivo već bilo dovoljno reči do sada. Ovde ponešto o *rehabilitaciji* žrtava (anti)profesionalne represije tokom deset godina 'koje su im pojeli skakavci'.

'Nova' RTS je sudski osporila pravosnažnost odluke privremenog rukovodstva ove kuće o povratku na posao svih 1000 zaposlenih koji su 1993. godine, odlukom tadašnjeg generalnog direktora Milorada Vučelića, poslati na 'beskonačne' prinudne odmore. U međuvremenu, na državnu TV je primljeno 2000 novih radnika, od kojih većina nije imala odgovarajuću stručnu spremu. Sudija Gordana Komnenić je 'legalistički' objasnila da javni i kolektivni poziv upućen u oktobru ove godine od novog rukovodstva svim radnicima koji su nekada isterani iz RTS "nije pravosnažan i da se poziv za povratak na radno mesto mora upućivati pojedinačno, odnosno onako kako su radnici i udaljavani sa državne televizije." Ona je, takođe, dovela u sumnju pravosnažnost odluka privremenog rukovodstva i stavila pod znak pitanja mogućnost vraćanja novca koji RTS duguje svojim radnicima" (J. Kocijan, "TV Bastilja još nije srušena", *Danas*, 22. 12. 2000).

⁹² "U negativni bilans godišnjice spada i neostvareno nastojanje NUNS-a da obezbedi ravnopravnost sa Udruženjem novinara Srbije. U tom smislu, nije realizovan zahtev ovog udruženja da se ozakoni ravnopravno korишćenje Doma novinara u Beogradu. Naprotiv, posle šest pokušaja i pravosnažne sudske presude NUNS-u nije omogućeno da koristi ni drugi sprat ovog zdanja u 'društvenom' vlasništvu" (Isti izvor).

⁹³ "Nepoverenje prema instituciji nezavisne kontrole, iskazano po letnjoj žezni povodom javnog konkursa za izbor glavnog urednika Informativnog programa TV, otkrio je nepoverenje prema primeni principa profesionalne, uredničke i novinarske autonomije" (Isti izvor). Ne može Gordana Suša – poručilo iz DSS. Ali moguća je Bojana Lekić. I bi tako!

⁹⁴ Povodom ukidanja "najboljeg od svih zakona bivše vlasti", Zakona o javnom informisanju, zabeležena je besprimerna i besramna izjava Tomislava Nikolića (SRS) da 'ne oseća ni trunku žalosti za Slavkom Čurujim, vlasnikom ugašenih listova *EvoPljanin* i *Dnevni telegraf*', koji je ubijen 11. aprila 1999. godine, posle optužbi u provladnim medijima da je izdajnik. Poruka je jasno dešifrovana kao ohrabrujuća 'tamo gde treba'. Nekoliko meseci kasnije u Jagodini (jednom od bastiona fašistoidnog radikalizma) ubijen je novinar Pantić, koji je uglavnom pisao o mafijaškim malverzacijama i zloupotrebljama lokalnih moćnika. Crni kontinuitet Dada Vujasinović – Slavko Čuruvija tako je nastavljen. Novinare ubijaju, zar ne?!

2) (+ O) versus (- O) – rezultat je 0 : 2

Pitanje: "Suspendovati ili, zavisno od težine počinjenog kažnjivog dela, po potrebi pre-rasporediti na druge poslove one radnike, posebno iz novinarske profesije, koji su se ogrešili o etičke i druge kodekse profesije: svesno širenje lažnih informacija ili neobjavljivanje za narod veoma važnih događaja, zatim montiranje i prepravljanje vesti i time širenje nepoverenja, podela i mržnje među narodima i građanima, kao i mnoge druge sramne aktivnosti" (Miroslav Karlica, "Zaboravljeni peti oktobar", *Danas*, 12. 02. 2001).

Odgovor: Skica za portret, recimo, Milorada Komrakova. Prema najnovojim informacijama, dotični, ne samo da neće *biti otpušten* (a popunjavao je temeljno navedeni spisak delikata), već mu se grozničavo traga za novom (istina, minimalističkom) *sinekurom* "na drugim poslovima": portir ili čuvar na *suburb imanjima RTS!* *O tempora, o mores* (još jednom!). Koliko će onda portira i kurira morati da postanu novinari, da i oni ne bi izgubili posao? (Izvršni odbor NUNS-a).

3) (+ L) versus (- L) – rezultat je već 0 : 3

Pitanje: "Štrajkački odbor RTS-a [bio je] jedini *legitimni* organ rukovođenja ovim kolektivom od 5. oktobra do određivanja Nenada Ristića za privremeni organ poslovođenja od strane Privrednog suda, 4. 12. 2000. godine. Njegovo [štrajkačkog odbora] stanovište je bilo odbijanje svakog ponašanja koje dozvoljava mešanje sa strane u uređivačku politiku RTS-a." Sanak pusti!

Odgovor: "Odmah posle pobede DOS-a na republičkim izborima... Štrajkačkom odboru dodeljena je uloga trojanskog konja koji, kada uvede pobednike u grad, biva bačen na đubrište istorije" (Božidar Kalezić, "Ne bih da kvarim biografiju", *Danas*, 26. 01. 2001).

Toliko o *legitimnosti*.

Pitanje svih pitanja: odgovornost i lustracija

Odgovornost se poistovećuje sa revanšizmom, a kada se to pitanje i pokreće, to se čini strogo selektivno, sa željom da se u perspektivi novih izbora 'neko suviše ne povredi'.

Pitanje: Lustracija je reč koja označava pročišćenje i u zemljama u tranziciji obuhvata fenomen raščišćavanja sa prošlošću. Ona podrazumeva zakonsko ograničavanje pojedinih bivših funkcionera da i dalje budu na položajima u državi, vojsci, sudstvu i medijima, odnosno nedostupnost nekih javnih funkcija onima koji su bili aktivni u ranijem režimu, a kod kojih nema elemenata za krivično gonjenje.

Odgovor: "Mislim da kod nas u tom smislu neće doći do lustracije, odnosno da se neće suziti ustavno pravo dostupnosti funkcija svakom licu. Ali u širem smislu to bi

podrazumevalo i pretresanje nosilaca javnih i profesionalnih funkcija u smislu da li su časno i profesionalno obavljali svoju dužnost" (Dragor Hiber, profesor prava, predsednik Odbora za pravosuđe Skupštine Srbije, u izjavi za *Danas*, 14. 02. 2001, str. 12). Da li smo to čuli: Pavković, Rade Marković, Komrakov..? A i Milanović je sve živahniji...

4) (+ S) versus (- S) – nagoveštaj rezultatske katastrofe: 0 : 4

Pitanje: "Hoće li, pri selekcijama [kadrova], nova vlast poštovati kriterijume, koji u svakom demokratskom društvu čine aksiom – profesionalnost, stručnost, moral – ili će, kao ona stara, privilegovati izuzetke po oblicju političke pragmatike?" (Božidar Kalezić, "Ne bih da kvarim biografiju", *Danas*, 26. 01. 2001).

Odgovor: "Medijski tim u Srbiji za saradnju sa Paktom za stabilnost jugoistočne Evrope ocenio je da se predizborna obećanja DOS-a o uspostavljanju i razvoju *slobodnih*, profesionalnih i autonomnih medija ne ostvaruju, što ukazuje na nastavak političke kontrole medija... Medijski tim usvojio je plan rada koji predviđa niz konkretnih aktivnosti u pravcu transformisanja državnih medija u javni medijski sistem" (Medijski tim u Srbiji za saradnju sa Paktom za stabilnost, saopštenje, "DOS ne ispunjava predizborna obećanja", *Danas*, 25. 01. 2001).

Sveukupno uvezši, saldo je sve porazniji, a sanacija stanja u medijima sve je dalje od velikih očekivanja iz vruće jeseni 2000. godine. Kako je u ranije citiranom tekstu napisao Božidar Kalezić (nesuđeni generalni direktor RTV Beograd), podela funkcija, recimo u RTV isključivo prema interesima političkih partija, bez ikakvog konsultovanja predstavnika zaposlenih, rečito govori da su stare forme vladanja još uvek žive kao recidivi prošlosti. Fenomen "glavnog i odgovornog urednikovanja" medijima u Srbiji od lokalnog do republičkog nivoa je očito 'poslastica' koje se ne odriče nijedna vlast, a u sistemu kabinetskih intervencija i političkih pritisaka novinarima je nemoguće da se iskažu kao profesionalci i "servis javnosti". Seća li se još iko "glasnosti" u srpskim medijima sredinom osamdesetih godina proteklog veka? Pre najeze skakavaca...

Mirjana Todorović

Pregled najznačajnijih političkih događaja u periodu septembar – decembar 2000. godine

SEPTEMBAR

Ovo je bio mesec hajke na "izdajnike". Kako su postojeći režim i koalicija SPS-JUL zvanično obnarodovali **"septembarski izbori su suprotstavljanje patriota i izdajnika, a ne političkih protivnika"**.¹

Za vladajući režim u Srbiji, ali i za njene građane, u mesecu septembru nije postojalo ništa drugo izuzev predstojećih izbora; nijedan drugi događaj nije bio vredan pažnje ukoliko nije bio u znaku predizborne utakmice, odnosno postizborne borbe za priznavanje rezultata. U senci izborne kampanje ostala je tako i otmica Ivana Stambolića, nekadašnjeg predsednika SR Srbije i cinična izjava njegovog naslednika, Slobodana Miloševića, data bivšem makedonskom predsedniku Kiri Gligorovu, da je otmica "kasno prijavljena".²

Od prvih septembarskih dana, kada je i formalno Demokratska opozicija Srbije započela kampanju predizbornom konvencijom u beogradskom Centru "Sava", odnosno od konvencije SPS-JUL na beogradskom Ušću kraj "Večne vatre", pod vidom borbe sa "izdajnicima svog naroda" režim započinje bespoštednu diskvalifikaciju svih nosilaca demokratskih promena u Srbiji. Septembarski izbori – savezni, predsednički i lokalni – zahvaljujući postojećoj vlasti i vladajućim strankama, bili su, bez preterivanja, shvaćeni kao definitivni obračun ne samo sa opozicionim političkim strankama, već i sa čitavim demokratskim pokretom u Srbiji. Sa najvišeg vrha koalicije SPS-JUL poručivano je građanima da sada biraju **"između ropstva i slobode, između rata i mira, između zla i dobra"** (Mirjana Marković).

Sledeći retorički patološke mržnje svojih partijskih vođa prema opoziciji, funkcionери koalicije SPS-JUL su na javnim skupovima i u mnogobrojnim izjavama upućivali uvredljive, omalovažavajuće poruke i klevete, pozivajući "patriote" na obračun sa

¹ Izjava saveznog ministra za telekomunikacije Ivana Markovića.

² Osionost režima najsliskovitije iskazuje primitivni i uvredljiv komentar vernog trabanta, već pomenutog, Ivana Markovića, o intervenciji Jirži Dinstbira, izvestioca UN za ljudska prava u SRJ povodom Stambolićevog nestanka: "Kako se to Dinstbir interesuje kod ministra Živadina Jovanovića pre nego što se saznalo za otmicom", pita se Marković pred novinarima, i odmah dodaje vulgarno objašnjenje – kako bi to on (Dinstbir) znao, "sem ako se Dinstbir i Stambolić ne zabavljaju".

Takvih izjava i komentara od strane režimskih "goniča" i kabadarija, kojima ništa nije bilo sveto i koji se ničega nisu stideli, bilo je mnogo. Nesreća je bila što su naša javna režimska glasila sve to predano beležila i izveštavala građane Srbije, ostavljajući duboki trag mržnje i duhovne pustoši (RTS, Politika, Politika ekspres, Večernje novosti, Borba...).

"NATO kandidatima grupisanim u tzv. DOS, moralni otpad G-17, terorističku falangu Otpor i tzv. nevladine organizacije od kojih je jedna CeSID, bolje rečeno ispostava kancelarije SAD u Budimpešti".

U bezobzirnom verbalnom linču političkih protivnika vlast i koalicija SPS-JUL imali su saučesnike i pomagače u državnim i prodržavnim medijima, pre svega RTS i *Politici* kao "nacionalnim institucijama", kako to mnogi ugledni ljudi u Srbiji rado izjavljuju.³ Furiozna i puna mržnje predizborna kampanja ove koalicije, neprimerena civilizovanom društvu, praćena nezamislivom medijskom podrškom režimskih glasila, odnosno diskreditacijom demokratskog opozicionog bloka kao "izdajnika", "plaćeničkih ništarija", "portparola okupatora", imala je za logičnu posledicu otvoreno uključivanje policijskih organa u kampanju.

Svakodnevni policijski upadi u prostorije demokratskih udruženja građana, stranaka i nevladinih organizacija, oduzimanje opreme, privođenja, otvaranja dosjeva, hapšenja, prebijanja, uglavnom mlađih ljudi, čak i maloletnika, svedoče kakvu su kampanju zamislili i vodili najviši rukovodioci koalicije SPS-JUL, odnosno kakvo društvo posle izbora priželjkuju. Zato režim na sve moguće načine sprečava slobodu javne reči, te su i nezavisna glasila i novinari, koji su se u takvim uslovima trudili da sačuvaju profesionalni ugled i moralni integritet, trpeli posledice predizbornog nasilja, a "svaki medij koji prenosi Vojislava Koštunicu kao eksponenta NATO, zapravo podržava NATO", znači, svrstava se na stranu izdajnika, izjavljuje Ivan Marković.

Raznovrsna sredstva zastrašivanja i neposredna upotreba sile nisu imala za cilj samo da spreči političke protivnike vlasti da učestvuju u predizbirnoj kampanji, već da ih eliminisu iz političkog života uopšte.⁴

Očito je da je umesto političke kampanje, režim vodio policijsku kampanju, stvarajući privid legitimite preko propagandnih poruka i medijske manipulacije u režimskim glasilima. Da je i policija bila svesna uloge medija u procesu legitimizacije vlasti, svedoči neobičan slučaj svojevrsnog "uterivanja istine", koji je primenila prema uhapšenim priпадnicima Otpora u Vladičinom Hanu. Sumnjujući u delotvornost stare poruke "batina je iz raja izašla", tamošnja policija je teško isprebjane "otporaše" primoravala da uče napamet tekstove iz "nacionalne novine" *Politika*.

³ Poslednja izjava u ovom tonu došla je od strane sadašnjeg predsednika SRJ, Vojislava Koštunicе, prilikom njegove posete ovoj medijskoj ustanovi: "Politika je više od novine i tu nema preterivanja niti neodmerenih reči. Politika je institucija, kao što su u Srbiji država, vojska ili crkva" (*Politika*, 11. jul 2001).

⁴ Progoni, hapšenja i fizička maltretiranja članova i simpatizera Otpora bili su svakodnevna pojava. Oduzimanje opreme iz kancelarija CeSID-a uoči izbora, kao i privođenja u policiju njegovih članova, imala su za cilj da tehnički onemoguće eventualno praćenje izbora i zastraše posmatrače. Ometanje signala televizijskih stanica, izbacivanje iz prostorija, privođenje na 'informativne razgovore', hapšenja i osuđivanja novinara na zatvorske kazne bili su svakodnevna pojava, a sve u cilju da se sputaju mediji, a izbori ipak, na kraju proglose regularnim, slobodnim i poštenim. Uopšte, kampanja koju je inicirala vlast bila je u svakom pogledu i prema svim nosiocima demokratske orientacije i učesnicima, nasilnička i siledžijska.

Mesec septembar se slobodno može označiti kao mesec represije vlasti (policije), vladajuće leve koalicije i terora režimskih medija, na jednoj strani, i građanskog demokratskog osvećivanja i otpora represivnom režimu, na drugoj strani.

U takvim, potpuno neregularnim uslovima, održani su izbori 24. septembra 2000. godine, koje, prema mišljenju leve koalicije, ne treba ni držati, jer se "narod plebiscitarno izjasnio za Miloševića", pošto je za njegovu kandidaturu prikupljeno milion i šest stotina hiljada potpisa građana (prema izjavi Gorice Gajević).

Za režim ishod izbora je morao biti samo jedan – pobeda njihovog predsedničkog kandidata, te je očito da izbori nisu mogli da budu slobodni, demokratski, a najmanje pošteni. Savezna izborna komisija je odbila akreditaciju domaćih posmatrača CeSID-a, a bez obrazloženja su sa jugoslovenske granice vraćeni posmatrači rumunske nevladine organizacije "Pro-demokratija" (55) i posmatrači Slovačke građanske inicijative (55), koji su hteli da prate izbore u SRJ. Takođe, SRJ je odbila posmatrače iz Evropske unije, a pred sam početak izbora proterala je dvadesetak stranih novinara i dopisnika koji su došli da prate izbore.

Neposredno po zatvaranju biračkih mesta nastala je borba za priznavanje rezultata. Sve do 5. oktobra, odnosno priznanja pobeđe DOS-a i zvaničnog rešenja Saveznog ustavnog suda, 6. oktobra, objavljivani su iz časa u čas, iz dana u dan, kontradiktorni rezultati. Već nekoliko sati po zatvaranju biračkih mesta analitičari CeSID-a su, na osnovu obrađenog uzorka sa 500 biračkih mesta, predviđeli pobjedu Vojislava Koštunice u prvom krugu. Prvi rezultati koji su stizali iz izbornog štaba DOS-a najavljujali su pobjedu njihovog kandidata, odnosno poraz Slobodana Miloševića. Da je pobjeda opozicionog kandidata bila nesumnjiva bili su svesni i izborni štabovi koalicije SPS-JUL, koji su, uprkos "ubedljivom" vođstvu Miloševića, kako su objavili pre ponoći⁵, ubrzano prestali da se obraćaju novinarima. Pred zoru, Goran Matić i Ivan Marković pojavili su se samo da "vide novinare", ali ne i da im saopštene nove rezultate.

Već sutradan posle izbora bilo je izvesno da je DOS izvojevao pobjedu na svim nivoima, ali su čelni ljudi leve koalicije uporno navodili rezultate kojima se nalaže održanje drugog kruga predsedničkih izbora.⁶ Na ulicama gradova započelo je slavlje u čast ubedljive pobeđe demokratskih snaga u Srbiji. Beograđani su već **25. septembra** proslavljali, ali je Savezna izborna komisija sutradan saopštila da je, prema prvim privremenim rezultatima Vojislav Koštunica osvojio 48,22 %, a Slobodan Milošević 40,22 % glasova. Posle ovog saopštenja, na vanrednoj konferenciji za štampu, DOS je tvrdio da je pokradeno oko 600 000 glasova i zahteva da se objave pravi rezultati. I

⁵ Nešto pre ponoći održana je konferencija za štampu na kojoj je Ivan Marković objavio da je prema pristiglim i praćenim podacima Milošević dobio 54,8 % glasova, a Koštunica tek 27,2 %.

⁶ Čelni ljudi leve koalicije, Gorica Gajević, Ljubiša Ristić i Momir Bulatović su na konferenciji za štampu, 25. septembra, rekli da je Milošević dobio 45 % glasova, dok je Koštunica dobio 40 %, te da će svakako biti drugog kruga izbora.

druge stranke, pre svih SRS na osnovu rezultata svog Izbornog štaba, objavljuje pobjedu Koštunice i poraz na lokalnom nivou, u Zemunu.

Dana **27. septembra** DOS pred nekoliko stotina hiljada Beograđana objavljuje izbornu pobjedu i najavljuje odbranu izbornih rezultata. Istog dana Zoran Đindjić izjavljuje da će, u slučaju da SIK ne dozvoli uvid u izborni materijal, pozvati građane Srbije na blokadu svih institucija.

Uprkos protestima javnosti u svim većim gradovima u Srbiji, SIK **28. septembra** objavljuje "konačne" rezultate, prema kojima Koštunica ima 48,96 % glasova, a Milošević 38,62 % i zakazuje drugi izborni krug za izbor predsednika SRJ za 8. oktobar 2000. godine.

Građani Srbije ne priznaju zvanično saopštene rezultate i na razne načine izražavaju nezadovoljstvo zbog nepoštovanja njihove izborne volje. DOS, Narodni pokret Otpor, G-17 plus, Građanski parlament Srbije i sva demokratska udruženja građana, nevladine organizacije i sindikati najavljuju da će se za priznavanje izborne volje boriti svim raspoloživim oblicima građanske neposlušnosti: mitinzi, štrajkovi, blokade saobraćajnica...

Zahtevima za proveru izbornih rezultata pridružuje se i međunarodna javnost.⁷

OKTOBAR

Nastavljena je borba za priznavanje izborne pobeđe demokratskih snaga u Srbiji i uspostavljanja institucija nove vlasti. U prvoj nedelji oktobra postojeća vlast odbija međunarodne posrednike u rešavanju izbornog spora, odbija uvid u izborne materijale SIK-a i poređenje sa izbornim materijalima DOS-a. Odbija se posredovanje Igora Ivanova, šefa ruske diplomacije, dok Vladimir Putin izjavljuje da je spreman da primi Miloševića i Koštunicu kako bi pomogao da se reši pitanje izbornih rezultata.

Prema saopštenju biroa za štampu nemačke vlade, ruski predsednik Putin i nemački kancelar Šreder u telefonskom razgovoru, **1. oktobra**, složili su se da je Slobodan Milošević izgubio predsedničke izbore. Istog dana Vojislav Koštunica se sastao sa specijalnim izvestiocem UN za ljudska prava u SRJ, Jiržijem Dinstbirom, koji se založio za ponovno prebrojavanje glasova.

U Srbiji su započeli štrajkovi i protesti zbog nepriznavanja rezultata: u ugljenokopu "Kolubara" kod Lazarevca. Radnicima u štrajku pridružuju se i jedan broj rukovodilaca; oko hiljadu rudara na ugljenokopima Kostolca obustavlja rad i zahteva priznavanje rezultata, odnosno pobjedu Koštunice.

Drugog oktobra više destina hiljada Beograđana, zajedno sa predstavnicima G-17 plus, CeSID-a i ekspertima za izbornu statistiku, odlaze pred Savezni zavod za statistiku sa zahtevom da se uporede podaci SIK-a i G-17 plus po svim izbornim jedinicama i

⁷ Kao predsedavajuća Evropske unije, Francuska je izdala u Parizu deklaraciju u kojoj podržava zahteve opozicije za proveru rezultata.

biračkim mestima. U Beogradu gradski saobraćaj je skoro sasvim paralisan; kamioni su blokirali Ibarsku magistralu; blokirana je pruga Beograd–Bar. Advokatska komora Srbije je takođe objavila štrajk. Profesionalna udruženja, ustanove i građani protestuju i traže priznavanje rezultata izbora.

Istog dana, potpuno "gluv" i "slep" za događaje oko sebe, ignorišući zahteve građana širom Srbije, Slobodan Milošević se preko televizije obraća građanima SRJ i Srbima kao "malom, na kriminal nenaviknutim narodom", pred kojim je njegova savest "potpuno mirna", upozorava ih da u drugom krugu izbora ne glasaju za predsedničkog kandidata DOS-a, kako ne bi doživeli rasparčavanje zemlje i sudbinu goru od Kurda. Potpuno van konteksta uzavrele i probuđene Srbije tih dana, njegovo obraćanje građanima zvučalo je tragikomično.

Protesti i štrajkovi se šire, a **3. oktobra**, tokom noći, general Nebojša Pavković, načelnik Generalštaba VJ, posećuje rudare "Kolubare" u nameri da utiče na njih da prekinu štrajk. Uprkos vojne policije i bornih kola kojima se okružio, rudari nisu odustali. Takođe, Okružno javno tužilaštvo zahteva sprovođenje istrage protiv desetak radnika "Kolubare" i lidera DOS-a Nebojše Čovića i Borisa Tadića za krivično delo "sabotaže i zloupotrebe prava na štrajk".

G-17 plus raspolaže sa dokazima o izbornoj krađi od strane vlasti i predlaže formiranje stručne arbitraže kako bi se rešio izborni spor.

Četvrtog oktobra Savezni ustavni sud donosi odluku kojim se poništava deo izbornog postupka za izbor predsednika SRJ od 24. septembra, dok DOS daje SIK-u rok od 15 sati da objavi tačne podatke o izborima. Takođe, DOS je za 5. oktobar zakazao u Beogradu veliki protestni miting građana iz čitave Srbije.

Deo novinara režimskih medija, RTS-a, Radio Beograda, *Politike* i *Večernjih novosti* formira štrajkačke odbore i traži korektno i profesionalno izveštavanje o tekućim događajima. Sindikati EPS-a i obrazovanja stupili u štrajk; policija je blokirala upravnu zgradu rudnika "Kolubara", a ministar zdravlja, Milovan Bojić, doneo je naredbu o prestanku radnog odnosa svima koji napuštaju radno mesto tokom radnog vremena.

Petog oktobra više od milion građana iz čitave Srbije okupilo se na poziv DOS-a ispred Savezne skupštine u Beogradu da izrazi svoj protest protiv odluka vlasti o nepriznavanju rezultata predsedničkih izbora. Građani su već u prvim trenucima pre početka mitinga probili kordon policije i ušli u zgradu Skupštine Jugoslavije, a zatim zauzeli zgradu RTS-a i fizički napali direktora, glavnog urednika Informativnog programa i još neke urednike. Obe zgrade su pretrpela teška oštećenja od požara, lomljenja nameštaja i opreme. Policija je odustala od sukoba sa građanima, a mnogi građani su nosili odbačene policijske šlemove i štitove kao suvenire. Odmah po zauzimanju RTS-a, menja se program i na TV Studiju B i TV Politici, tako da građani Srbije mogu da dobiju potpune informacije o političkim događanjima u noći između

5. i 6. oktobra. U kasnim večernjim satima sa terase Skupštine Beograda građanima se obratio Vojislav Koštunica, koji je, nešto docnije, dao prvi intervju na Prvom programu osobobodenog RTS-a.

I državna informativna agencija Tanjug, na pritisak dela zaposlenih, koji se zalažu za istinito obaveštavanje, menja uređivačku konцепцију.

Istoga dana, neposredno po osvajanju Skupštine i RTS-a, primećeno je da je nekoliko tenkova krenulo sa Banjice, ali se nisu spustili da centra grada. Na poziv Zorana Đindića građani su ostali na ulicama čitave noći, između 5. i 6. oktobra.

Šestog oktobra doputovao je Igor Ivanov, ruski šef diplomatičke ambasade, koji se u prepoznavnim časovima sastao sa Miloševićem i Koštunicom, kome je u ime ruskog predsednika Putina i u svoje ime čestitao pobedu na izborima.

Konačno se i Slobodan Milošević obratio građanima, pošto je "dobio informaciju" od Savezog ustavnog suda o pobedniku na izborima, zahvalio se onima koji su glasali, ali i "onima koji nisu glasali za njega" i čestitao Koštunici pobedu. U obraćanju građanima najavio je nastavak svoje političke karijere na čelu SPS-a i odlazak na kratkotrajni "zasluženi" odmor.

U svom drugom nastupu na RTS-u Koštunica je napomenuo da se prvi put sastao sa Miloševićem, ali i izrekao daleko važniju činjenicu da se sastao sa načelnikom Generalštaba Nebojšom Pavkovićem koji mu je obećao **lojalnost** vojske.

Konačno, Savezni ustavni sud je dostavio DOS-u i DSS-u rešenje iz koga se vidi da je Koštunica neosporni pobednik na predsedničkim izborima SRJ.

Sedmog oktobra, kasno uveče, konstituisana su oba veća Skupštine Jugoslavije, a zatim je Vojislav Koštunica pred Skupštinom i mnogobrojnim gostima, javnim i političkim ličnostima, crkvenim velikodostojnicima i stranim diplomatama, položio zakletvu.⁸

Mesec oktobar obeležili su čestitke stranih državnika iz svih delova sveta upućene Vojislavu Koštunici, pozivi da poseti mnoge evropske zemlje i veoma intenzivni spoljno-politički kontakti. Prve posete novom predsedniku učinili su grčki i norveški ministri inostranih poslova. Međunarodna zajednica najavljuje ukidanje sankcija, a prvi gest te vrste učinili su šefovi diplomatije koji su već **9. oktobra** ukinuli deo sankcija na avio saobraćaj i na naftu. U Beogradu su se **10. oktobra** sastali Vojislav Koštunica i Iber Vedrin, koji je obećao finansijsku i materijalnu podršku zemalja EU. Sledеćeg dana gost SRJ je bio Bodo Hombach, koordinator Pakta za stabilnost jugoistočne Evrope, a zatim italijanski premijer Đulian Amato i ministar inostranih poslova Lamberto Dini. Posete su učinili i savetnik američkog predsednika Klintona za Balkan, Džim O'Brajen, zatim Karl Bilt, specijalni savetnik UN za Balkan... A potom je predsednik Koštunica započeo obilazak važnih evropskih centara i svuda je priman sa velikim uvažavanjem, upućenim njemu lično, ali i demokratskim snagama Srbije. **14. oktobra** predsednik Koštunica je

⁸ Konstituisanje Skupštine SRJ i polaganje zakletve izvršeno je u Centru "Sava", pošto je zgrada Skupštine oštećena u demonstracijama građana 5. oktobra.

sa najvećom počastima primljen u Bijaricu na sastanku sa liderima EU, koji su obećali hitnu finansijsku pomoć za rešavanje socijalnih problema u zemlji. Na poziv Vladimira Putina, **27. oktobra** Koštunica je u pratrni patrijarha Pavla boravio u Moskvi. **31. oktobra** Koštunica odlazi u zvaničnu posetu Norveškoj. SRJ razvija veoma živu diplomatsku aktivnost u ovom periodu: OEBS je uputio SRJ zvaničan poziv da pristupi ovoj organizaciji, iz koje je suspendovana 1992. godine. U Bokureštu je SRJ zvanično primljena u članstvo Pakta za stabilnost jugoistočne Evrope, a izaslanika predsednika Koštunice, Gorana Svilanovića, primili su predsednik i premijer Rumunije. SRJ je poslednjih dana oktobra zatražila prijem u Ujedinjene nacije.

Na unutrašnjem planu mnogo sporije i mukotrpniye bilo je konstituisanje nove savezne vlasti i institucionalizacija faktičke pobede demokratske opozicije u Srbiji. Kako je vladajuća koalicija u Crnoj Gori "Da živimo bolje" definitivno odbila da na bilo koji način učestvuje u novoj Saveznoj vladi, započeli su pregovori sa SNP i **22. oktobra** je obelodanjeno da je za mandatara za premijera Savezne vlade postavljen potpredsednik te stranke Zoran Žižić. Konsultacije su zatim nastavljene oko sastava nove Savezne vlade i pitanja da li će ona biti političkog ili ekspertskega tipa.

U Srbiji, na globalnom nivou, na nivou države, uporedno su rešavana dva pitanja: prvo, ostavka stare republičke Vlade i konstituisanje prelazne, čiji sastav bi činili predstavnici parlamentarnih stranaka i DOS-a i, drugo, raspuštanje Skupštine i raspisivanje republičkih parlamentarnih izbora. Dana **23. oktobra prihvaćena** je ostavka premijera Mirka Marjanovića, a sutradan je Narodna skupština izabrala prelaznu vladu u koju su ušli predstavnici SPS, DOS i SPO; **25. oktobra** predsednik Srbije, Milan Milutinović raspustio je skupštinu Srbije, a vanredni parlamentarni izbori raspisani su za 23. decembar 2000. godine.

Treće značajno obeležje ovog perioda bili su zahtevi za kadrovskim smenama u svim oblastima života u Srbiji. Talas promena rukovodećih kadrova nije zaobišao nijednu značajnu sferu i pretio je da svojom stihijom ugrozi demokratsku institucionalizaciju i dovede u pitanje funkcionisanje ključnih institucija. Ostavke, smene, formiranje kriznih štabova i "privremenih" uprava, ispitivanje krivice za loše situacije u privredi, bankama, fakultetima, zdravstvu, dale su pečat ovom periodu. Konstituisanje prelazne vlade Srbije i njeno kakvo-takvo funkcionisanje u složenim političkim i pravnim okolnostima imali su za posledicu vraćanje procesa institucionalnih promena u normalne, legalne tokove.

Jedna značajna oblast društva, mediji, državni i prorežimski, doživeli su u kadrovskom smislu promene, iako se ni u jednom od njih, ni tada, a ni kasnije, nije ozbiljno postavilo pitanje odgovornosti za pad profesionalnog morala i traženja krivaca za širenje mržnje i duhovne pustoši.

Mesec *oktobar* takođe je doneo nekoliko lepih događaja: iz zatvora su pušteni novinari Miroslav Filipović i Zoran Luković i albanska lekarka i pesnikinja Flora Brovina.

NOVEMBAR

Na samom početku meseca odigrao se jedan dugo željeni i radostan događaj za SRJ: **2. novembra** SRJ je ponovo postala član Ujedinjenih nacija, a ispred sedišta UN u Njujorku, u prisustvu Kofi Anana, generalnog sekretara UN, i Gorana Svilanovića, specijalnog izaslanika predsednika Koštunice, podignuta je na jarbol jugoslovenska zastava.

Savezna skupština izabrala je **4. novembra** Saveznu vladu, čiji sastav čine predstavnici DOS-a, SNP-a, SNS-a i eksperti grupe G-17 plus.

Kao i prethodni mesec, tako je i novembar bio u znaku intenzivne međunarodne aktivnosti SRJ, susreta jugoslovenskih i stranih državnika u zemlji ili van nje. Posete i izuzetno dobri prijemi predsednika SRJ i ministra inostranih poslova SRJ visokim međunarodnim institucijama obeležile su ovaj mesec.

U Beogradu je **6. novembra** predsedavajuća OEBS-a Benita Ferero Valdner razgovarala sa predsednikom Koštunicom i ministrom inostranih poslova Svilanovićem o prijemu SRJ u OEBS.

Sutradan, **7. novembra**, u posetu SRJ stigao je šef nemačke diplomacije, Joška Fišer, koji je obećao da će njegova vlast poslati kratkoročnu pomoć jugoslovenskom stanovništvu.

Posle dva dana ministar spoljnih poslova SRJ podneo je u Strazburu zvaničan zahtev za prijem SRJ u Savet Evrope, a predsednik Koštunica je govorio na zasedanju Komiteta Saveta Evrope.

Saglasnošću svih zemalja članica OEBS-a, SRJ je **10. novembra** u Beču, uz prisustvo ministra spoljnih poslova Gorana Svilanovića, primljena u ovu organizaciju.

Zatim sledi u Beogradu, **13. novembra**, konferencija Pakta za stabilnost jugoistočne Evrope, na kojoj je govorio i predsednik SRJ. Učesnici konferencije obećali su najhitniju pomoć gradovima i opštinama u Srbiji.

Predsednik SRJ Vojislav Koštunica govorio je **15. novembra** u Evropskom parlamentu u Strazburu, a sutradan, **16. novembra**, u Beogradu je Savezna vlast donela odluku o obnavljanju diplomatskih veza sa zemljama članicama NATO.

U Zagrebu je **24. novembra** održan samit pet zemalja EU i pet zemalja Balkana. Delegaciju SRJ predvodio je predsednik Vojislav Koštunica, a pored ostalih, kao član delegacije, samitu je prisustvovao i predsednik Crne Gore, Milo Đukanović.

Na ministarskoj konferenciji OEBS-a u Beču predsednik SRJ je **27. novembra** pisao tri osnovna dokumenta ove organizacije. Takođe, eskalacija albanskog terorizma na južnoj granici Srbije bila je neposredni povod da uputi pisma UN i NATO u kojima zahteva izmene Kumanovskog sporazuma, kako je saopštio učesnicima ministarske konferencije. Samo dva dana kasnije generalni sekretar NATO, Džordž Robertson, uputio je

pismo predsedniku Koštunici u kojem pozdravlja odluku SRJ o Kumanovskom sporazu-mu i Rezoluciji 1244 Saveta bezbednosti UN.

Unutrašnja politička scena u istom novembarskom periodu nije bila ni približno tako slavodobitna i blistava. Naprotiv, tenzije i sukobi između stare, legalne vlasti i nove, oličene u legitimitetu DOS-a, stečenog na izborima u septembru i iskazanoj volji građana 5. oktobra, ne samo da su ometali kako promene u političkoj i pravnoj, i bilo kojoj drugoj javnoj sferi, već su blokirali rad organa nove uspostavljenе prelazne vlasti u Srbiji.

Unutrašnja događanja u novembru obeležilo je nekoliko bledih akcija dela javnosti kako bi se podstakla nova vlast, legalna, savezna, i legitimna, republička, da započne ozbiljnu borbu ili da bar otvoreno žigoše krvce za tragične posledice prethodnog režima. Prvu javnu najavu nove vlasti o ispitivanju krivične odgovornosti bivšeg predsednika SRJ Slobodana Miloševića dao je Sead Spahović, koministar pravde u prelaznoj republičkoj vladi Srbije u intervjuu za Fonet, 28. novembra. Iz ministarstva finansija SAD potvrđena je informacija da je Milošević tokom svoje vladavine, koristeći razne kanale, preneo na Kipar novčana sredstva od najmanje milijardu dolara.

Petog novembra u Beogradu je, na rođendan Ivana Stambolića, održan protestni skup na kome se apelovalo na novu vlast da se angažuje na slučaju njegove otmice i zahtevalo ispitivanje odgovornosti resora Državne bezbednosti Srbije i njegovog načelnika Radomira Markovića. Dan ranije, predsednik Koštunica je izjavio **da ne traži promene u policiji i vojsci**, a u intervjuu španskom listu *El País* izjavio je da je saradnja sa Haškim sudom "neizbežna". Iz DOS-a stižu začuđujući komentari na prvu Koštuničinu izjavu. Sam Marković tih dana, neposredno posle ovoga, samouvereno izjavljuje da neće podneti ostavku na funkciju koju vrši, te da njega može da smeni samo nadležno ministarstvo. Peticiju u kojoj se zahteva njegova smena tokom meseca novembra potpisalo je 60 000 građana Srbije.

Prigušivano nezadovoljstvo građana koje je kulminiralo u protekloj deceniji ispoljavano je sada javno, otvoreno: sindikalni protesti, štrajkovi, zahtevi za smenom rukovodstava u fabrikama, ustanova, školama. Tako su početkom novembra započeli, za nas do tada nepoznati, žestoki protesti zatvorenika u kazneno-popravnim ustanovama u Srbiji (Sremskoj Mitrovici, Nišu i Zabeli kod Požarevca). Zatvorenici su zahtevali poboljšanje uslova izdržavanja kazne, promene u upravnom sastavu i amnestiju. Niški zatvorenici su zapalili zatvorsku bolnicu i tražili smenjivanje uprave zatvora. Zatvor u Nišu, u kome je izdržavalо kaznu 300 Albanaca, solidarnih u štrajku sa ostalim zatvorenicima, posetili su **9. novembra**, Flora Brovina, zatim izvršni direktor Jugoslovenskog komiteta pravnika za ljudska prava Gradimir Nalić i koministar policije u vlasti Srbije Božo Prelević. Sa njima je u poseti bio i načelnik SDB Radomir Marković.

Mesec novembar je takođe bio obeležen nemilim događanjima u Srbiji: *započeli su ozbiljni teroristički napadi Albanaca na potezu Preševo–Bujanovac–Medveđa*.

Blizu administrativne granice uže Srbije i Kosova više stotina uniformisanih Albanaca **22. novembra** je napalo pripadnike MUP-a i usmrtilo četiri pripadnika policije. Odgovor na neprestane oružane napade albanskih terorista je bio uporno, strpljivo angažovanje članova prelazne vlade iz redova DOS-a, da Srbija mirnim putem reši nastali problem. Kao odgovor na takvu politiku novih vlasti u Srbiji, odnosno Jugoslaviji, usledila je reakcija Saveta bezbednosti UN, koji je već sutradan osudio "kriminalne napade na području administrativne granice na jugu uže Srbije sa Kosovom, a generalni sekretar NATO, Džordž Robertson, izjavio je da oni neće tolerisati akcije albanskih ekstremista.

U okviru razgovora o predstojećim vanrednim parlamentarnim izborima u Srbiji na glavnom odboru DSS, **18. novembra**, predsednik Vojislav Koštunica je postavio tri uslova koja moraju biti poštovana kako bi on pristao da bude nosilac liste DOS.⁹

Nekoliko dana kasnije, tačnije **21. novembra**, najozbiljniji kandidat DOS-a za premijera insistira da se dogovor o vlasti Srbije napravi pre izbora. U suprotnom, izjavljuje Đindić, DS neće uzeti učešća u radu vlade.

U Beogradu je **25. novembra** u Centru "Sava" održan vanredni kongres SPS na kojem je za predsednika ponovo izabran Slobodan Milošević. Pre kongresa više funkcionera SPS istupilo je iz članstva, a Odbor za pripremu kongresa napustili su Mihailo Marković, Ratko Marković i Petar Škundrić.

Krajem novembra započela je tiha priprema predizborne kampanje u Srbiji, u kojoj su se više isticale nevladine organizacije nego neposredni učesnici u izborima – političke stranke. Tako je CeSID najavio da se sprema da angažuje oko 10 000 posmatrača na predstojećim izborima i pozvao je građane da se prijave za obuku nepristrasnog posmatranja koja se sprovodi po čitavoj Srbiji.

Republička izborna komisija donela je **29. novembra** rešenje kojim se CeSID-u odobrava praćenje izbora za poslanike Narodne skupštine Srbije. Istim rešenjem odobrava se da u svojstvu posmatrača rad RIK-a prate saradnici CeSID-a.

U Srbiji **29. novembar** i dalje slovi kao praznik – datum osnivanja države koja već čitavu deceniju ne postoji, a odlukom Upravnog odbora za generalnog direktora *Politike* AD postavljen je Darko Ribnikar, do izbornog poraza Slobodana Miloševića, spoljnopolitički dopisnik iz SAD.

⁹ Prvo, učešće saveznih organa u rešavanju pitanja opstanka SRJ; drugo, opredeljenje DOS-a za poštovanje pravne države i treće, da novu republičku vladu bira Skupština Srbije posle izbora.

DECEMBAR

Ovo je bio mesec izbora, koji bi trebalo da potvrde legitimitet DOS-a i legalizuju republičke organe vlasti u Srbiji te su oni, po prirodi stvari, trebalo da budu glavni događaj.

Čini se, ipak, da su ih svakodnevni napadi albanskih terorista na pripadnike VJ i MUP-a u Preševskoj dolini i bezbednosnoj zoni, potisnuli u drugi plan.

Na ministarskom sastanku NATO, **4. decembra**, kojem je predsedavao Džordž Robertson, posebna pažnja posvećena je napadima albanskih ekstremista u Preševskoj dolini. Regionalni koordinator britanske nevladine humanitarne organizacije "Save the children", izjavljuje da na jugu Srbije nema humanitarne katastrofe, ali da je preko tri hiljade dece sa tog područja izloženo psihičkom pritisku i da je pod stresom zbog stalnih napada terorista.

Devetog decembra političko krilo OVPBM¹⁰ zahtevalo je intervenciju NATO u Preševskoj dolini, a Ibrahim Rugova izjavio je u nemačkom dnevniku *Špigel*, da je u ovom trenutku odbio poziv Koštunice na razgovor o budućnosti Kosova.

KFOR je **10. decembra** uhapsio 13 Albanaca koji su ilegalno prešli sa Kosova u Srbiju.

Na zajedničkoj sednici vlada SRJ i Srbije, **16. decembra**, donet je tekst nacrta deklaracije o principima zaštite nacionalnog interesa, čiji je smisao pravo SRJ na odbranu svoje teritorije od napada albanskih ekstremista. Na istoj sednici konstituisano je tzv. Koordinaciono telo, koje će se starati o situaciji u Preševskoj dolini. Za koordinatora je postavljen potpredsednik prelazne vlade Srbije, Nebojša Čović, koji je i do formalnog postavljenja na tu funkciju veoma uspešno, sa grupom požrtvovanih saradnika, radio na rešavanju nastale krize.

Vidljiva su prva priznanja međunarodnih organizacija koja su srpske i jugoslovenske vlasti dobole za nenasilne akcije na jugu Srbije. Na zahtev jugoslovenskog predsednika Vojislava Koštunice Savet bezbednosti UN zakazao je sednicu o krizi na jugu Srbije. Na sednici održanoj **19. decembra**, kojoj je prisustvovao i ministar spoljnih poslova SRJ, Goran Svilanović, odlučeno je da se od albanskih ekstremista zahteva da se odmah povuku iz bezbednosne zone na administrativnoj granici uže Srbije i Kosova. Istog dana predsednik Koštunica je na koferenciji za štampu posvećenoj krizi u Preševskoj dolini izjavio da je potrebno dopuniti vojno-tehnički sporazum iz Kumanova, jer akcije KFOR-a nisu u stanju da obezbede stabilnost u zoni bezbednosti. Koordinaciono telo predano je pristupilo rešavanju krize i za početak je u Bujanovcu oformljen Pres-centar koji je, pokazaće se, funkcionisao izuzetno profesionalno i savesno.

Komandant KFOR-a general Karlo Kabidožu najavio je **22. decembra** mogućnost revizije Kumanovskog sporazuma, a Nebojša Čović je sa stranim diplomatama istog dana obišao krizno područje.

Kao i tokom prethodna dva meseca, i decembar je bio obeležen intenzivnom diplomatskom aktivnošću SRJ, pretežno posvećenom ekonomskim i finansijskim pitanjima zemlje.

Drugog decembra je u posetu SRJ doputovao kineski šef diplomatičke službe Điasua Tang koji se sastao sa jugoslovenskim predsednikom Koštunicom, potpredsednikom Savezne vlade Labusom i ministrom spoljnih poslova Svilanovićem. Kineski ministar je obećao pomoći SRJ od dva miliona dolara.

Drugi važan događaj u sferi međunarodnih odnosa bio je sporazum potpisani **9. decembra** između SRJ i Slovenije o uspostavljanju diplomatskih odnosa.

Predsednik Koštunica nastavio je i u decembru živu diplomatsku aktivnost: u Rimu se **11. decembra** sastao sa italijanskim predsednikom Azeljom Čampijem i papom Jovanom Pavlom II; **21. decembra** boravio je u Parizu, gde je primljen sa posebnim uvažavanjem od strane najviših zvaničnika Francuske, predsednika Republike Žaka Širaka, predsednika francuske vlade Lijonela Žospena i ministra inostranih poslova Ibera Vadrina.

Dvadesetog decembra postignut je izuzetno značajan rezultat jugoslovenske ekonomske politike na međunarodnom planu: SRJ je ponovo postala član MMF-a.

Predizborna kampanja vođena je, takođe, u uslovima nasleđa teške ekonomske situacije, koja se, u hladnim decembarskim danima, najviše manifestovala u teškoćama snabdevanja građana električnom energijom. Restrikcije električne energije, najavljenе iz EPS-a krajem novembra, potresale su Srbiju tokom čitavog decembra.

Četvrtog decembra Republička izborna komisija saopštila je da se za predstojeće vanredne republičke izbore prijavilo osam partija i koalicija. Zvanično je započela izborna kampanja prijavljenih stranaka. Koalicija DOS, uverena u svoj uspeh, podržavana od svih demokratskih snaga u Srbiji i istaknutih nevladinih organizacija, ali i pod teretom tekućih, svakodnevnih problema, pristupila je neposrednoj predizbornoj kampanji sa znatno manje energije. CeSID je **14. decembra** promovisao program za obrazovanje posmatrača izbora i potvrdio da je podržao podizanje optužnice protiv članova SIK-a. "Jugoistočna mreža" počela je sa kampanjom za animaciju građana za izlazak na izbore.

G-17 plus saopštila je da će i na republičkim izborima podržati DOS.

Dan uoči izbora, **22. decembra**, CeSID je objavio da ima preko 12 500 građana-kontrolora koji će kontrolisati tok izbornog procesa.

Primećuje se da su u ovom periodu znatno više prostora u javnosti dobijale nevladine organizacije (G-17, CeSID, Fond za humanitarno pravo, Jugoslovenski komitet pravnika za ljudska prava), ne samo u smislu njihovih neposrednih akcija, već i konkretnih institucionalnih pitanja u vezi s njima, kao što je pravna regulacija njihovog statusa, odnosno nacrt zakona o NVO. U predizbornom periodu posebno mesto je dobio pokret Otpor, čiji su članovi ne samo slavodobitni učesnici, već i najveće žrtve terora, koju je

¹⁰ Oslobođilačka vojska Preševo–Bujanovac–Medveda.

prethodna vlast vršila, suprotstavljajući se promenama. Prema podacima Pokreta za demokratsku Srbiju, policija je od 1. novembra 1999. do 20. septembra 2000. godine privela 1159 pripadnika Otpora (**14. decembar**).

Druga velika promena u ovom predizbornom periodu odnosila se na tretman medija u javnom životu Srbije i uloge koju oni imaju u sferi formiranja kritičke javnosti. Otvarajući trodnevnu konferenciju "Mediji za demokratsku Evropu", u Beogradu, **10. decembra**, predsednik Koštunica se založio za slobodno, profesionalno i u tom smislu nezavisno novinarstvo. Ipak, činjenice nas navode na zaključak da se više pažnje obraćalo kadrovskim, odnosno personalnim nego suštinskim promenama, a skoro da i nije bilo pomena o profesionalnoj ili moralnoj odgovornosti novinara za njihov "doprinos" dirigovanom, poltronskom, zavisnom novinarstvu.

U Srbiji su **23. decembra** održani vanredni republički izbori. U nedelju, **24. decembla**, prema prvim nezvaničnim podacima, saopšteno je da je DOS pobedio na ovim izborima. Eksperti Evropskog instituta za medije ocenili su "da su mediji u Srbiji indirektno favorizovali DOS", ali da je u celini predizborna kampanja bila fer. CeSID je na konferenciji za štampu **25. decembra izneo ocenu da su izbori bili "blizu poštenih", a medijski uslovi fer**.

Republička izborna komisija je **27. decembra** saopštila konačne rezultate izbora za republičku skupštinu Srbije: DOS je osvojio 176 manda, SPS 37, SRS 23, i SSJ 14 manda. Ostale stranke učesnice, među kojima i SPO, nisu osvojile nijedan mandat.

U Srbiji su i posle 23/27. decembra 2000. nastavljene restrikcije električne energije, a građani, protestujući protiv njih, i dalje su (povremeno) ometali saobraćaj. Vruću političku jesen postepeno je, ipak, smenjivala nastupajuća zimska idila – (dirigovanog planskog) polumraka, mlakih grejnih tela i – smlačenih srca. Srećom, pokazalo se, nije to bila ni naročito hladna zima. Srećom po novu, negde usred zime konstituisanu republičku vlast (dis)kontinuiteta. A prikao se, u međuvremenu, i Novi milenijum. Proleće u novovekovnoj Srbiji bilo je tada još dosta udaljeno na horizontu. Koliko daleko od prvih lasta?